

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ

Кафедра психології

На правах рукопису

НИКОДИМОВА СОФІЯ ВІТАЛІЇВНА

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ
МОЛОДІ (СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ)

Спеціальність 053 Психологія
(код) (назва спеціальності)

Освітня програма Психологія
(назва)

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра

Науковий керівник:
Агарков Олег Анатолійович,
доктор політичних наук,
професор

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол засідання кафедри

№ 15 від 06.06.2024р.

Завідувач кафедри

Людмила ПРІСНЯКОВА

(підпис)

Нормоконтроль

Наталія СЕРГІЄНКО

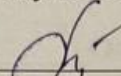
Дніпро, 2024

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ**

Кафедра психології
Освітній ступінь бакалавр
Спеціальність 053 Психологія
Освітня програма 053 «Психологія»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри психології

(підпис)

Людмила ПРИСНЯКОВА

16.06.2024р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

НИКОДІМОВА СОФІЯ ВІТАЛІВНА

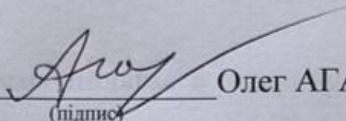
(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

1. Тема роботи: **«Психологічні чинники самоактуалізації сучасної молоді (студентів-психологів)»**
2. Науковий керівник: Агарков Олег Анатолійович,
доктор політичних наук, професор
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)
3. Термін подання роботи на кафедру 07.06.2024р.
4. Мета кваліфікаційної роботи: проаналізувати вплив розлучення як самоактуалізації сучасної молоді як один із основних елементів професійного становлення майбутнього психолога.
5. Завдання випускної кваліфікаційної роботи:
 1. дати визначення поняттю самоактуалізації спираючись на психологічну науку;
 2. проаналізувати чинники самоактуалізації студентів-психологів;
 3. розкрити психологічні особливості самоактуалізації особистості сучасної молоді;
 4. організувати та провести дослідження;
 5. здійснити аналіз результатів дослідження.

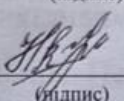
КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вступ	січень 2024 р.	виконано
2.	I Розділ	березень 2024 р.	виконано
3.	II Розділ	квітень 2024 р.	виконано
4.	Робота в цілому	травень 2024 р.	виконано

Науковий керівник

(підпис) Олег АГАРКОВ

Здобувач вищої освіти

(підпис) Софія НИКОДИМОВА

Дата видавання завдання ____ . 09 . 2023

АНОТАЦІЯ

Никодімова С. В. «Психологічні чинники самоактуалізації сучасної молоді (студентів-психологів)» / Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «бакалавр» за спеціальністю 053 Психологія (освітньо-професійна програма «Психологія»). ВНПЗ ДГУ, Дніпро, 2024.

Кваліфікаційна робота присвячена вивченню психологічних чинників самоактуалізації сучасної молоді (студентів-психологів). Був здійснений теоретичний аналіз наукової літератури вітчизняних та зарубіжних вчених і визначено основні психологічні чинники самоактуалізації студентів-психологів.

Актуальність даної проблеми полягає в тому, що період навчання у закладі вищої освіти є сприятливим для формування та розвитку самоактуалізації майбутніх фахівців. Психологічні чинники, такі як локус контролю, креативність, мотивація досягнення, саморозвиток та інші, можуть як сприяти, так і заважати процесу самоактуалізації. Для сучасної молоді, а саме для студентів-психологів, чия майбутня професія базується на глибокому самопізнанні та саморозвитку, ці чинники мають вагоме значення. Вони не лише впливають на успішність навчання та професійне становлення, але й визначають здатність майбутніх фахівців допомагати клієнтам у їхній самоактуалізації.

Об'єкт дослідження: самоактуалізація особистості сучасної молоді.

Предмет дослідження: психологічні чинники феномену самоактуалізації особистості студентів-психологів.

Гіпотезу дослідження склало припущення про те, що існує взаємозв'язок між рівнем самоактуалізації та елементами мотивації, саморозвитку, креативністю та суб'єктивним контролем.

Мета: дослідження психологічних чинників самоактуалізації сучасної молоді як один із основних елементів професійного становлення майбутнього психолога.

Для досягнення мети дослідження були висвітлені наступні *завдання* кваліфікаційної роботи:

1. Дати визначення поняттю самоактуалізації спираючись на психологічну науку.
2. Проаналізувати чинники самоактуалізації студентів-психологів.
3. Розкрити психологічні особливості самоактуалізації особистості сучасної молоді.
4. Організувати та провести дослідження.
5. Здійснити аналіз результатів дослідження.
6. Математико-статистичний аналіз результатів дослідження: одновибірковий критерій Колмогорова-Смірнова та рангова кореляція Спірмена.

Теоретичне значення роботи полягає у поповненні та розширенні теоретичного аналізу про проблему вивчення психологічних чинників на самоактуалізацію сучасної молоді. Розширити предметні рамки еволюції різних поглядів з приводу самоактуалізації у різні історичні періоди. Розкриття філософського розуміння людського буття та самосвідомості особистості.

Практичне значення роботи полягає у виявленні феномену самоактуалізації студентів-психологів; отримані результати дослідження та висновки можуть бути використані педагогами та психологами, задля надання супроводу студентам у допомозі формування елементів самоактуалізації, що наблизить особистість до процесу самоактуалізації. Концепція самоактуалізації дозволяє сучасній молоді досягти особистісного росту, формуванню навичок до саморозвитку та самопізнання, не тільки в освітньому процесі, а й подальшому житті.

Список публікацій здобувача вищої освіти

1. Никодімова С. В., Агарков О. А. Психологічні чинники самоактуалізації сучасної молоді (студентів-психологів / Міжнародна

студентська наукова конференція «Тренди та перспективи розвитку мультидисциплінарних досліджень» м. Одеса, Україна, 26.04.2024 р., 267 с.

Ключові слова: контроль, креативність, мотивація, особистість, психологічні чинники, самоактуалізація, саморозвиток, студенти-психологи.

ABSTRACT

Nikodimova S. V. "Psychological factors of self-actualization of modern youth (psychology students)" / Qualification work for the educational degree "Bachelor" in specialty 053 Psychology (educational and professional program "Psychology". VNPZ DSU, Dnipro, 2024.

The bachelor's thesis is devoted to the study of psychological factors of self-actualization of modern youth (psychology students). A theoretical analysis of the scientific literature of domestic and foreign scientists was carried out and the main psychological factors of self-actualization of psychology students were identified.

The relevance of this problem lies in the fact that the period of study in a higher education institution is favorable for the formation and development of self-actualization of future specialists. Psychological factors, such as locus of control, creativity, achievement motivation, self-development, and others, can both promote and hinder the process of self-actualization. For modern youth, namely for psychology students whose future profession is based on deep self-knowledge and self-development, these factors are of great importance. They not only affect the success of their studies and professional development, but also determine the ability of future professionals to help clients in their self-actualization.

Object of research: self-actualization of modern youth.

Subject of the study: psychological factors of the phenomenon of self-actualization of psychology students.

The hypothesis of the study is the assumption that there is a relationship between the level of self-actualization and elements of motivation, self-development, creativity and subjective control.

Purpose: to study the psychological factors of self-actualization of modern youth as one of the main elements of the professional development of a future psychologist.

To achieve the purpose of the study, the following tasks of the *qualification* work were highlighted:

1. To define the concept of self-actualization based on psychological science.
2. To analyze the factors of self-actualization of psychology students.
3. To reveal the psychological features of self-actualization of modern youth.
4. To organize and conduct research.
5. To analyze the results of the study.
6. Mathematical and statistical analysis of the research results: single-sample Kolmogorov-Smirnov criterion and Spearman's rank correlation.

The theoretical significance of the work is to replenish and expand the theoretical analysis of the problem of studying psychological factors on the self-actualization of modern youth. To expand the subjective framework of the evolution of different views on self-actualization in different historical periods. To reveal the philosophical understanding of human existence and self-awareness of the individual.

The practical significance of the work is to identify the phenomenon of self-actualization of psychology students; the results of the study and conclusions can be used by teachers and psychologists to provide support to students in helping to form elements of self-actualization, which will bring the individual closer to the process of self-actualization. The concept of self-actualization allows modern youth to achieve personal growth, the formation of skills for self-development and self-knowledge, not only in the educational process, but also in later life.

List of publications of the applicant for higher education

1. Psychological factors of self-actualization of modern youth (psychology students) / International Student Scientific Conference "Trends and Prospects for the Development of Multidisciplinary Research". Odesa, Ukraine, 26.04.2024, 267 p.

Keywords: control, creativity, motivation, personality, psychological factors, self-actualization, self-development, psychology students.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	10
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ	14
1.1. Зміст поняття «самоактуалізація» в психологічній науці	14
1.2. Чинники самоактуалізації особистості	24
1.3. Психологічні особливості самоактуалізації особистості студентів- психологів	40
Висновки до першого розділу.....	50
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ТА ПІДБІР МЕТОДИЧНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	53
2.1. Організація та проведення дослідження	53
2.2. Результати дослідження	67
Висновки до другого розділу.....	86
ВИСНОВКИ	88
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАНЬ	92
ДОДАТОК А	
ДОДАТОК Б	
ДОДАТОК В	
ДОДАТОК Г	
ДОДАТОК Д	
ДОДАТОК Ж	
ДОДАТОК З	

ВСТУП

Актуальність теми. Роки студентського життя є вагомим етапом, оскільки, у цей період відбувається формування особистості майбутнього спеціаліста. Саме впродовж цього періоду особистість знаходиться у процесі набуття, випробування та кристалізації власного потенціалу.

Вже у юнацькому віці особистість стикається з життєвими викликами, на подолання яких потрібен розвиток конкретних якостей і здібностей. Важливістю питання самоактуалізації є той факт, що в наш час далеко не кожна людина здатна користуватися наявними у неї можливостями, враховуючи розвиток технологій, професій та й країн у цілому. Самоактуалізована особистість – це та особистість, котра здатна розвивати свої особистісні риси і здібності в повній мірі наскільки це тільки можливо. Людина, яка самоактуалізувалась, обирає собі шлях, котрим вона рухається до кінцевого формування, де надалі відбувається розвиток власних психологічних здібностей, ресурсів і потенціалів. Питанням пояснення ролі психологічних чинників і розгляду самоактуалізації досліджувалися безліч вітчизняних – О. М. Леонтьєвим, Б. Г. Ананьєв, О. О. Бодальов, Є. Є. Вахромов та зарубіжних психологів та вчених, такі як К. Гольдштейн, А. Адлер, Р. Ассаджіолі, Є. Ісаєв, К. Хорні, Х. Хекхаузен і інші.

Самоактуалізація під час навчального процесу у вищому закладі є сприятливою для подальшої професійної діяльності, а тому суттєво впливає на рівень професійного становлення студентів та їхній особистісний розвиток у період навчання. У наукових працях, розроблених в галузі гуманістичної психології, представлені роботи та погляди щодо вивчення самоактуалізації наступних вчених: А. Маслоу, К. Юнг, К. Роджерса, Р. Мей, Г. Олпорт, Е. Фромм та В. Франкл. Згадані вище науковці були зосереджені на дослідженні сутності особистості та реалізації власного потенціалу.

Питанням значення самоактуалізації особистості як професіонала у виконанні професійної діяльності займалися Б. Г. Ананьєв, К. Левін, С. Рубінштейн та інші. Дослідження ролі самоактуалізації в освіті та професійному становленні має велике значення для правильного розуміння особливостей впливу рівня професійної спрямованості на особистісний розвиток фахівця протягом його кар'єри.

Набуття навичок самоактуалізації допомагає підвищенню рівня адаптації та задоволеності життям студентів. Вважається, що самоактуалізація у діяльності дозволить студентам позбутися перешкод на шляху до самореалізації та відіграє позитивну роль у зниженні їхньої тривожності.

Враховуючи зазначене вище, роки студентського життя є дуже вагомим етапом, оскільки, у цей період відбувається формування особистості майбутнього спеціаліста своєї справи. Саме впродовж цього періоду особистість знаходиться у процесі набуття, випробування та кристалізації власного потенціалу.

Об'єкт дослідження: самоактуалізація особистості сучасної молоді.

Предмет дослідження: психологічні чинники феномену самоактуалізації особистості студентів-психологів.

Гіпотезу дослідження склали припущення про те, що існує взаємозв'язок між рівнем самоактуалізації та елементами мотивації, саморозвитку, креативністю та суб'єктивним контролем.

Мета: дослідження психологічних чинників самоактуалізації сучасної молоді як один із основних елементів професійного становлення майбутнього психолога.

Для досягнення мети дослідження були висвітлені наступні **завдання** кваліфікаційної роботи:

1. Дати визначення поняттю самоактуалізації спираючись на психологічну науку.
2. Проаналізувати чинники самоактуалізації студентів-психологів.

3. Розкрити психологічні особливості самоактуалізації особистості сучасної молоді.
4. Організувати та провести дослідження.
5. Здійснити аналіз результатів дослідження.
6. Математико-статистичний аналіз результатів дослідження: одновибірковий критерій Колмогорова-Смірнова та рангова кореляція Спірмена.

Теоретичне значення роботи полягає у поповненні та розширенні теоретичного аналізу про проблему вивчення психологічних чинників на самоактуалізацію сучасної молоді. Розширити предметні рамки еволюції різних поглядів з приводу самоактуалізації у різні історичні періоди. Розкриття філософського розуміння людського буття та самосвідомості особистості.

Практичне значення роботи полягає у виявленні феномену самоактуалізації студентів-психологів; отримані результати дослідження та висновки можуть бути використані педагогами та психологами, задля надання супроводу студентам у допомозі формування елементів самоактуалізації, що наблизить особистість до процесу самоактуалізації. Концепція самоактуалізації дозволяє сучасній молоді досягти особистісного росту, формуванню навичок до саморозвитку та самопізнання, не тільки в освітньому процесі, а й подальшому житті.

Методи та методики дослідження:

1. Емпіричні методи (спостереження та використання психодіагностичних методик):
 - «Короткий індекс самоактуалізації (SI)» А. Джонс, Р. Крендел;
 - діагностика мотивації до успіху та боязні невдач (А. Реан);
 - методика креативності Ф. Вільямса (адаптація Н. Бельська);
 - «Готовність до саморозвитку» опитувальник В. Павлова, адаптація К. Калениченко;
 - тест на визначення суб'єктивного контролю (РСК) Д. Роттер.

2. Математико-статистична обробка даних.

База дослідження. Загальна кількість учасників – 100 осіб, усю вибірку склали учасники студенти вузів денної та заочної форми навчання, 053 «Психології» із яких 60 – жіночої статі, 40 – чоловічої статі.

Структура та обсяг роботи: кваліфікаційна робота складається із вступу, двох розділів: теоретичного та емпіричного, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку з 71 джерела використаної літератури та 7 додатків. Зміст кваліфікаційної роботи викладений на 98 сторінках комп'ютерного набору і містить 17 таблиць та 17 рисунків.

Список публікацій здобувача:

1. Никодімова С. Психологічні чинники самоактуалізації сучасної молоді (студентів-психологів // Міжнародна студентська наукова конференція «Тренди та перспективи розвитку мультидисциплінарних досліджень» м. Одеса, Україна, 26.04.2024 р., 267 с.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

1.1. Зміст поняття «самоактуалізація» в психологічній науці

Термін «самоактуалізація» виник від слова «актуалізація», що вказує на перехід від потенційного стану до реалістичного. У свою чергу, префікс «само» означає, що суб'єкт і об'єкт дії збігається. Іншими словами – це особистість, яка водночас відчуває наслідки на собі виконуючи дію.

У психологічній науці самоактуалізація є поняттям, котре тісно переплітається з процесом реалізації повного відкриття власного потенціалу та досягненням максимальної гармонії, прагнучи до становлення кращої версії самих себе. Знаходячись на шляху до самоактуалізації індивід отримує розвиток в різних аспектах свого життя, включаючи фізичний, емоційний, соціальний і духовний. Сюди варто віднести адекватне сприйняття навколишнього світу і розуміння свого місця у ньому, багате емоційне та духовне життя, високий рівень фізичного здоров'я та моральності [39, с. 245-248].

Виходячи з цього, самоактуалізація – це процес, у якому відбувається повна реалізація людиною своїх здібностей і можливістю жити у гармонії із зовнішнім світом та власними цінностями.

Взагалі, перший, хто запропонував розглянути поняття «самоактуалізація», був Курт Гольдштейн. Він трактував самоактуалізацію як вагомий і фундаментальний процес, який відбувається в живому організмі, особливо у людському, і може чинити як негативний, так і позитивний вплив на людину. При цьому Гольдштейн вважав, що процес самоактуалізації має провідну мету людського життя і основну мотивацію, завдяки чому відбувається розкриття потенціалів [41, с. 192]. Також, самоактуалізацію він враховував як творчу тенденцію людської природи, що є основою розвитку та

вдосконалення організму. Наприклад, людина, що прагне до знань, відчуває внутрішню порожнечу і неповноту. Ця порожнеча зникає, якщо людина почне читати про ті чи інші речі, які її цікавлять, або просто почне займатися навчанням якимось іншим чином. Зрештою, виникає нова особистість, в якій знання витісняє невігластво з перших позицій. Цей приклад демонструє, що кожна потреба викликана дефіцитом, який підштовхує людину до його задоволення, подібно ямі, яку необхідно заповнити. Задоволення цієї потреби і є самоактуалізацією або самореалізацією, як визначив Гольдштейн.

Саме К. Г. Юнгом у 1920-х роках було введено термін «самореалізація», що означає процес розуміння символів і архетипів з метою пізнання власного «Я» [13, с. 52-57]. Юнг описує архетип як «схильність до наслідування уявлень про мотив». Цей архетип завжди базується на інтуїції та внутрішній мотивації. Завдяки об'єднанню архетипів відбувається процес індивідуалізації, у якому всі інші архетипи підтримують архетип «Я».

Надалі, Абрахам Маслоу узяв за основу цю концепцію самореалізації і розширив її як самоактуалізацію. Маслоу визначає самоактуалізацію як потребу реалізації своїх потенційних здібностей і, одночасно, як процес реалізації загалом. Він вважає, що самоактуалізація є не разовим актом, це постійний, щоденний процес, який виникає у повсякденному житті, а не у спеціально організованій діяльності [31, с. 20-28].

«Я уявляю собі самоактуалізуючу людину, не як звичайну людину, якій щось було додано, а як звичайну людину, у якої нічого не віднято. Середньостатистична людина – це цілковита людська істота, із заглушеними і пригніченими здібностями та обдарованостями», – писав А. Маслоу [31, с. 20-28].

Абрахам Маслоу відомий, у першу чергу, завдяки своїй піраміді потреб. Ця піраміда є популяризованою саме тому, що в ній зображено усі наші потреби у вигляді дуже чіткої ієрархії, чітких понять, які будуть задоволені першочергово. Дивлячись на піраміду, яку запропонував Маслоу можна побачити, що вона закінчується саме потребами у самоактуалізації (рис. 1.1).

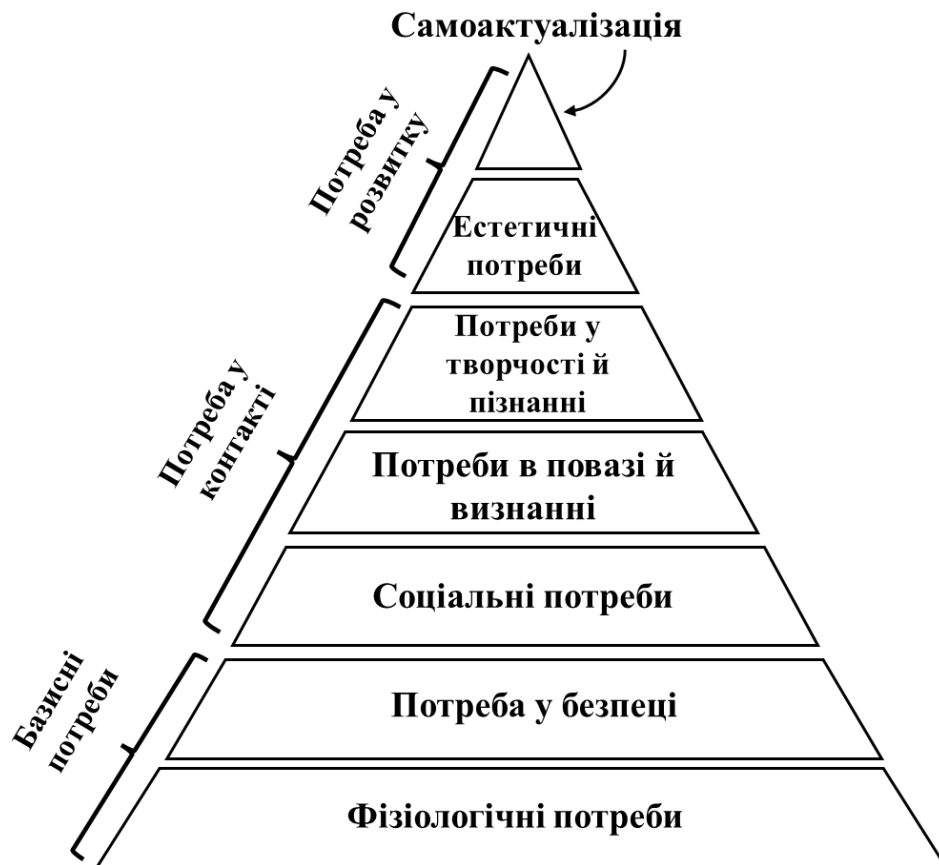

Рисунок 1.1 – Піраміда потреб за А. Маслоу

На найнижчому рівні маємо фізичні базові потреби в кисні, їжі, воді та сну. Це – найнеобхідніше, що потрібно людині для виживання. Наступний рівень – це потреба у безпеці, а саме – бажання мати безпечне місце для життя, стабільний дохід та бути захищеним від нападу чи фізичної травми якимось чином. Отже, задовільнивши ці рівні, людина прагне далі отримати відчуття спільноти, відчуття приналежності. Тобто, бажає бути частиною соціуму, організації, бути частиною чогось важливого, мати друзів та любов. Після цього виникає потреба в повазі, потреба у визнанні та потреба значущості у своєму житті. На рівні потреби у творчості та пізнанні надходить відчуття того, що людина може зробити усе, що тільки може собі уявити. З'являється потреба у навчанні, знаннях, хобі та отриманні нових навичок. Слідом йде рівень естетичні потреби, до нього відноситься усе, що зв'язано з сприйняттям краси, усе, що є естетичним і прекрасним. До цього рівня можна віднести відвідування вистав у театрі, музеях, похід у кінотеатр, відпочинок на природі

та отримання задоволення від мальовничих краєвидів. Зрештою, досягши шостого рівня потреб, людина переходить на саму вершину цієї піраміди, а саме, на сьомий рівень, який називається самоактуалізація. Кажучи спрощено і більш поверхнево, то це потреба у зростанні, потреба в реалізації свого повного потенціалу.

Маслоу дає блискуче визначення цього процесу у своїй книзі «До психології буття». У ній Абрахам Маслоу виокремлює ключовий момент, що ми маємо ці потреби, і всі погоджуються, що нам потрібна їжа, інакше ми помremo, і нам потрібна соціальна взаємодія. Можливо, нам потрібні інтимні стосунки. Нам потрібно бути частиною спільноти. Нам потрібно мати якусь відчуття значущості, щоб почувати себе добре. Це все потреби, але більшість людей не визнають, що існує також потреба жити на повну силу, і це не є розкіш. Це не те, що було б приємно мати, це потреби [27, с. 150-153].

Також, варто і згадати останню працю «Далекі горизонти людської психіки» (1971), у якій він прийшов до висновку, що теорія самоактуалізації може слугувати основою для широкої програми перетворення як людини, так і світу. Маслоу писав: «якщо освіта буде сприяти самоактуалізації людини, то дуже скоро ми будемо спостерігати розквіт цивілізації нового типу. Люди стануть здоровими і сильними, вони стануть господарями свого життя» [27, с. 155].

Маслоу каже, що якщо ви не повністю використовуєте свій потенціал і не живете на повну силу, коли знаєте, на що ви здатні, то це призведе до того, що ви будете «гнити» зсередини, і, власне, до чого це призведе – до психологічної дисфункції та неврозів, тому ігнорувати це можна лише на свій страх і ризик. Насправді, проводячи аналогію, він порівнює це з тим, що так само, як існують потреби у вітамінах, які людський організм має для того, щоб функціонувати оптимально і не мати якихось хвороб або дефіцитів, так само і з людською психікою – у нас є ці дуже тонкі потреби.

Тобто, виходячи з цього можна сказати наступне: якщо ви ставите перед собою цілі і рухаєтесь до них, підштовхуєте себе і досягаєте чогось у своєму

житті, тоді у вас немає проблеми з цією потребою у самоактуалізації. Але, якщо ви, наприклад, задовольняєтесь меншим, ніж можете, тоді ця проблема починає роз'їдати вас зсередини і це стає великою проблемою, а більшість людей, нажаль ігнорують цю потребу в самоактуалізації. По суті все, що вони роблять, – це просто задовільнення своїх потреб нижчих рівнів, а потреби вищого рівня вони ігнорують, що надалі призводить до не розуміння, чому вони незадоволені своїм життям і чому не досягли актуалізації.

За словами Абрахама Маслоу: «самоактуалізуючі індивіди, які досягли найвищого рівня зрілості, здоров'я та звершень, можуть навчити нас настільки великому, що іноді здається, що ці люди просто іншої породи» [45, с. 134].

Також, у своїх працях Маслоу трактував людину як особу, котра так чи інакше прагне до самоактуалізації [45, с. 135-139]. Звичайно, існує безліч інших речей, що дарують нам задоволення, проте, радість, яку ми отримуємо від цього, не дає нам того ж рівня чистого кайфу, який ми можемо отримати прагнучи і реалізуючи свій повний потенціал, коли ви насправді прагнете до самоактуалізації. Таким чином, потреби нижчого рівня - це базові потреби, і їх приємно мати, вони дають відчуття безпеки, комфорту і захищеності, але саме прагнення до потреб вищого рівня, до ідеалів, дійсно заряджає і наповнює, роблячи нас надзвичайно натхненними. Саме це заохочує нас по-справжньому захоплюватися своїм життям.

Карл Роджерс розглядав самоактуалізацію як палке прагнення до зростання, розвитку, тенденції проявляти й активізувати всі можливості організму; як прояв «самобудівництва» і свого реального «Я» [61, с. 59-70].

За Роджерсом, не треба якихось особливих мотиваційних конструктів, а саме специфічних бажань, щоб з'ясувати, чому людина проявляє активність. Він казав, що кожна людина вже первісно мотивована тим, що живе. Мотиви і бажання (спокуси) не дають пояснення цілеспрямованої діяльності організму. Людина у своїй основі вже є активною, тому дійти до самоактуалізації особистість може через свою власну природу. К. Роджерс

стверджував, що жодна людина не стає самоактуалізованою так сильно, щоб відкинути усі мотиви [50, с. 169-172].

А. Адлер розумів поняття «самоактуалізація» у своїй концепції відносно терміну «прагнення до переваги» або самовдосконаленості. За Адлером, з моменту, коли людина порівнює себе з недосяжним ідеалом досконалості, вона відчуває неповноцінність, що стає мотивацією до саморозвитку і формування стилю життя. Він виділяв важливу особливість у наявності ідеалів або фікційних уявлень, а не лише вроджених особливостей. Розглядаючи людину як індивідуальну і суспільну, Адлер стверджує, що прагнення до переваги притаманне їй як у досягненні індивідуальної досконалості, так і у досягненні досконалості суспільства [53, с. 197-200].

Італійський психолог Р. Ассаджіолі аналізує процес самоактуалізації як розвиток і прояв схованих здібностей людини у контексті самореалізації особистості [38, с. 56-69].

Істотний внесок у розвиток теорії самоактуалізації зроблено видатними вітчизняними вченими-психологами Л. С. Виготським, О. М. Леонтьєвим, С. Л. Рубінштейном. На їх думку, особистість є суб'єктом діяльності, яка самотужки формується в діяльності та суспільстві, визначаючи при цьому характер цієї діяльності та спілкування.

С. Л. Рубінштейн зазначає, що розвиток самосвідомості та формування особистості – це довготривалий процес для пізнання власних якостей, мотивів і прагнень. Це вирішальний, поворотний момент: «тут починається або шлях до душевної спустошеності, до нігілізму, до морального скептицизму, до морального розкладання, або інший шлях – до побудови морального людського життя на новій, свідомій основі ... із цього моменту постає проблема відповідальності людини за все скоєне і втрачене» [48, с. 173-185].

Як зазначає С.Л. Рубінштейн, основні ознаки суб'єкта – це здатність, перш за все, до саморозвитку, самовизначення та самовдосконалення впродовж свого життя. А також науковець наголошує, що особистість людини

обумовлюється не тільки її поточними рисами, але й її потенціалом, який вона активно прагне матеріалізувати у своє життя [48, с. 173-185].

У свою чергу, О. М. Леонтьєв робить акцент, що особистість отримує успіх тільки шляхом формування і втілення високих життєвих цілей, які ніби «зливають її життя з життям інших людей та їх благом» [51, с. 165-176].

Також, Д. О. Леонтьєв підкреслював, що під час процесу самоактуалізації особистість «виходить за межі того, що вона вже має, те що їй дано – не лише зовнішніх вимог і сподівань, а й особистих потреб» [51, с. 165-176].

Наступні екзистенціальні психологи-науковці: В. Франкл, Дж. Б'юдженталь, Р. Мей та інші – всупереч поглядам науковців гуманістичного напрямку, свідчили, що у людини відсутнє вроджене прагнення до самоактуалізації. Вони вважали, що прагнення зароджується приблизно посеред життєвого шляху.

Р. Мей у свою чергу переконаний, що кожна людина – це творець самої себе, саме у період, коли здійснює певні наміри. Відповідно до цього, він трактує феномен самоактуалізації як нескінченний процес потоку життєвих рішень та виборів, що, в свою чергу, вже тісно пов'язані з процесом реалізації свого буття [59, с. 50].

Натомість, В. Франкл вважає самоактуалізацію наслідком реалізації сенсу, проміжковим етапом, але не остаточною метою людини. За Франклом, самоактуалізація – це лише спосіб, завдяки якому людина може досягнути сенсу та позамежності, здобути вищий стан свідомості самого себе, котрий, навіть, виходить за межі власного «Я» [20, с. 121].

Разом з гуманістичними поглядами збігаються положення акмеології. У цьому напрямку вивчали термін «самоактуалізації» Б. Г. Ананьєв, О. О. Бодальов, Є. Є. Вахромов, А. Деркач [2, с. 36-40]. У акмеології самоактуалізацію розглядають як процес перетворення потенціалу людини в його актуальні можливості. Слід зауважити, що цей процес відбувається саме під час професійної діяльності особистості, або якщо її ще у житті індивіда

немає, період підготовки відбувається завдяки етапу навчання, у тому числі університетського. В такому випадку саме самоактуалізація є невід'ємною формою для просування людини далі за її шляхом до особистісної зрілості та професіоналізму.

Б. Г. Ананьєв вважав, що саме індивідуальність є стійкою та замкнутою системою характеристик окремого індивіда, що й є джерелом самомотивації, саморегуляції та самоорганізації людини [20, с. 121].

Науковець О. О. Бодальов припускає, що для того, щоб допомогти більшій кількості людей наблизитися до стану «досконалості», слід проаналізувати та вивчати діяльність великих і видатних людей, які проявили свою високу мораль та значні успіхи в різних сферах свого життя.

Є. Є. Вахромов феномен самоактуалізації розглядає через діяльність. У свою чергу, ця діяльність має бути спрямована особистістю на досягнення життєвого плану. Науковець виділив наступні три основні характеристики діяльності. Перша – кожна дія має дійти до завершення з конкретним результатом. Друга характеристика полягає у тому, що об'єкт і суб'єкт цієї діяльності співпадають, тобто дія спрямовується безпосередньо на самого себе та на самоперетворення. І остання, третя особливість – людина є двигуном власної активної діяльності. За думкою Вахромова, кожен акт самоактуалізації закінчується найвищими переживаннями, позитивними, у разі успіху, і негативним, які супроводжуються болем та розчаруванням, у разі невдачі [25, с. 58].

А. Деркач першочергово розглядала самоактуалізацію як необхідність у реалізації та відтворенні своїх можливостей, талантів та творчого потенціалу [60, с. 117-125].

Питання самоактуалізації не обійшли і в сучасних дослідженнях українські вчені-психологи. Г. Гандзілевська засвідчує, що це процес самопізнання, де основними складовими є вибір цілей і способів їх досягнення, самовизначення та прагнення до виявлення своєї сутності, що призводить до

оцінки внутрішньої свободи, гармонії та задоволення від особистісних досягнень [11, с. 142].

В. Зарицька вважала, що самоактуалізація це «результат використання особистістю своїх навичок у повсякденному житті та професійній діяльності, спрямованої на творчість та отримання користі для себе та інших, а також на внутрішнє задоволення» [17]. Таким чином, В. Зарицька наголошує на тому, що рівень життєвої компетентності особистості безпосередньо пов'язаний з її можливістю до повноцінного розвитку [17, с. 78-84].

До сьогодні, сучасна концепція самоактуалізації людини концентрується на «самості». Це поняття розглядається як система уявлень про власний потенціал та ідеальну версію себе. Вона спонукає людину до побудови конкретних життєвих планів і стимулює до активної діяльності. Завдяки процесу самоактуалізації людина може відчувати втіху від власних звершень, але також зіштовхується з розчаруваннями та фрустрацією, коли її життєві плани не реалізуються. Коли це відбувається, то може призвести до постійного корегування «концепції себе», зокрема з уявленням про «ідеальне Я», світоглядом і життєвими планами [51, с. 165-176].

Варто зауважити, що самоактуалізація також щільно пов'язана з поняттям «особистісного зростання». У зарубіжній науці особистісне зростання найбільше досліджено А. Маслоу, Г. Олпортом, В. Франклом, Е. Еріксоном та іншими.

Особистісне зростання є важким і довготривалим процесом, оскільки потребує багато часу та серйозних зусиль. У загальному контексті, особистісний розвиток у поглядах психологів і педагогів тісно переплітається з прагненням до внутрішнього саморуху, прагненням знайти себе, ідентифікацією зі своїм «Я» [32, с. 102-108].

С. Л. Братченко та М. Р. Миронова підходять до вивчення особистісного зростання як до комплексного та багатогранного процесу. По суті, особистісне зростання містить свою внутрішню логіку і завжди протікає унікально для кожної особистості. Ці науковці зазначають, що відповідно до гуманістичних

принципів, коли в особистості активізується процес саморозвитку, то він призводить до змін у напрямі її особистісної зрілості. Ключовий сенс такого зростання, передусім, криється в тому, щоб віднайти себе і свій шлях у житті. І найголовніше – самоактуалізуватися та активно розвивати усі сторони своєї особистості. Підкреслюють це тим, що критерії успішності цього процесу напряму пов'язані з внутрішніми та міжособистісними аспектами [19, с. 63-73].

Н. П. Патуріна окреслює особистісне зростання як процес, у якому людина гармонізує свої взаємовідносини із суспільством. У цьому процесі можна виділити щонайменше два етапи. Перший складається з усвідомлення соціальних потреб і розширення засобів та шляхів їх задоволення. А другий етап містить у собі формування на основі своєї автономності [9, с. 53-63].

Таким чином, вивчення феномену самоактуалізації займалась достатня кількість як вітчизняних, так зарубіжних і сучасних науковців. Отже, у гуманістичному та екзистенційному підходах, через їх філософський корінь, основну увагу приділяють феноменологічному аспекту самоактуалізації. Там відсутні чіткі визначення, тож часто використовуються схожі поняття. Багато науковців у дійсності роблять вказівку схожості між феноменами самореалізації і самоактуалізації. Оскільки, обидва процеси ґрунтуються на внутрішньому прагненні людини до зростання, особистісного розвитку та виявлення власного потенціалу у повному обсязі. Вивчення цих понять дає підстави для глибшого розуміння самоактуалізації та її взаємозв'язку з іншими явищами. Слід зазначити, що самоактуалізація висувається як умова особистісного зростання і його результат одночасно. Одним із джерел самоактуалізації є прагнення особистості подолати розбіжність між рівнем свого розвитку і конкретними соціальними умовами.

1.2. Чинники самоактуалізації особистості

Самоактуалізація у процесі освіти у вищому навчальному закладі має ключове значення для успішності майбутньої професійної діяльності. Для реалізації студентом свого особистісного потенціалу, необхідно під час навчання приділяти особливу увагу розвитку професійно значущих якостей та розвитку ціннісних орієнтацій. Дуже важливо сформувати та забезпечити сприятливий психологічний клімат у навчальних групах та, авжеж, надати особистості оперативну підтримку для розширення її шляху щодо самоусвідомлення, самоприйняття та саморозвитку.

Процес і результат самоактуалізації особистості неодмінно залежить від складної системи психологічних чинників, яка є сукупністю внутрішніх і зовнішніх, суб'єктивних і об'єктивних, активних і феноменальних елементів. Самоактуалізація являється феноменом самосвідомості, вона має подвійну природу, залежно від свого походження, і визначається як особливостями соціалізованого індивіда, так і характером його соціального оточення. Тому серед чинників, що впливають на розвиток, можна виокремити внутрішні та зовнішні, які взаємно зумовлюють її подвійний прояв у контексті психологічної організації життєдіяльності особистості. Завдяки детальному вивченню та аналізу психологічного чинника самоактуалізації можна стверджувати, що він є складною інтегративно-диференційованою структурою. У науковій термінології поняття «чинник» – це першопричина, джерело, рушійна сила або внутрішня умова будь-якого явища, процесу або стану [22, с. 170-186]. Таким чином, структура психологічного чинника самоактуалізації особистості є поєднанням цих основних компонентів, що відображено у вигляді схеми мислення (рис. 1.2). На рисунку відображено сутнісний зміст кожного з компонентів.

Рисунок 1.2 – Структура психологічного чинника самоактуалізації

Цей психологічний феномен зумовлений насамперед ситуативною необхідністю, яка задіює потребу до самоперетворення і таким чином потім «пробуджує» потенціал самореалізації. У найкращих починаннях означені модуси інтегруються в потребу самоствердження. Як наслідок, ці модальності інтегруються в потребу самоствердження, яка надалі реалізується в дії, іншими словами – досягнення людини. Таким чином, створена причина виявляє і більш повною мірою використовує особливості та можливості самопізнання, збагачуючи поле ситуативної самореалізації зрілої особистості. При цьому джерелом самоактуалізації особистості є самомотивація, самопізнання і саморефлексія, які об'єднуються в процесі загальної самосвідомості. Рушійна сила самоактуалізації приводиться в рух у глибинах самосвідомості людини. Оскільки, самоактуалізація має руйнівну силу, яка характеризується системою різноманітних внутрішніх суперечностей і конфліктів, вона спонукає індивіда до активності та самодіяльності. Ці протиріччя і конфлікти визначають прогресивний розвиток людини і ведуть її до самотворення [34, с. 85-106].

Протиріччя в системі «зовнішнє-внутрішнє» або «реальність-ідеал» є невід'ємною частиною людської психіки. Воно відображається у вигляді внутрішніх суперечностей і впливає на людину наступним чином.

По-перше, це протиріччя між поточним рівнем психічного розвитку індивіда та шляхом самоактуалізації. Це означає, що кожна людина має потенціал для зростання і розвитку, у той час як поточний стан може не відповідати цьому потенціалу. У такому випадку виникає завдання – знайти шляхи самоактуалізації та повної реалізації свого потенціалу.

По-друге, виникає протиріччя між новими потребами, цілями і прагненнями, яких індивід прагне досягти, і тим рівнем розвитку, якого він вже досяг до цього часу. Людина постійно прагне розвиватися і вдосконалюватися, але іноді стикається з обмеженнями, які заважають їй досягти бажаного. Неодмінно треба знайти баланс між амбіціями та реальністю, щоб рухатися вперед і досягати успіху.

По-третє, внутрішнє прагнення до повноцінного розвитку в суспільстві може наштовхнутися на обмеження, які не дають цьому статися. Це може бути пов'язано із зовнішніми обставинами, браком ресурсів чи соціокультурними чинниками. Але, незважаючи на ці обмеження, індивід постійно шукає можливості реалізувати себе і подолати перешкоди на шляху до досягнення своїх цілей [55, с. 42-51].

Згідно з принципом кватерності «три плюс один», протиріччя між реальним «Я» та ідеальним «Я» має вагоме значення. Це протиріччя спонукає індивіда до самовдосконалення і постійного прогресу. Коли індивід прагне досягти свого ідеального «Я», він починає перебудовувати внутрішні умови свого існування, що призводить до особистісного зростання і розвитку.

Процес самоактуалізації – це безперервний процес, в якому людина долає протиріччя і прогресує до кращої версії себе. Щоб повністю реалізувати свій потенціал, їй необхідно усвідомити свої внутрішні протиріччя, поставити цілі та подолати свої обмеження.

Пояснюючи будь-які психологічні явища людини, слід розглядати її як цілісну систему внутрішніх умов, яка контролює всі зовнішні впливи та внутрішні процеси [44, с. 66-71]. Від них залежать результати постійної взаємодії між внутрішнім і зовнішнім, де перше завжди опосередковується другим. Таким чином, внутрішні умови є основою формування досконалої особистості, створюючи «внутрішній клімат самоактуалізації». Ці умови – особливі психічні властивості людини, такі як спадкові здібності, розвинені здібності, набута майстерність, святі цінності та смисложиттєві орієнтації, а також позитивний досвід актуалізації в житті. Саме з цими факторами пов'язана здатність до самоактуалізації. Так, основою зростання-перетворення є внутрішні, постійно діючі умови самоактуалізації. Ці постійні внутрішні умови самоактуалізації впливають на конструктивне розгортання потенціалу самореалізації, спрямовують розвиток особистості, формують його динаміку та визначають кінцеві результати. Таким чином, кожен компонент структури психологічних чинників самоактуалізації людини дає змогу для цілісного і водночас диференційованого розуміння цього складного явища в єдиному процесі, що визначає життєдіяльність і особистість як суб'єкта [49, с. 128].

Більшість авторів розглядають особистість як поєднання двох конфліктуючих чинників: особистісного (суб'єктивного) та соціального. Через взаємозалежність чинників соціалізації та індивідуалізації слід також враховувати самоактуалізацію, яка є найвищим рівнем розвитку особистості та мотивацією людських вчинків і діяльності. Крім того, згідно з теорією ситуативної активності, розвиток особистості залежить від діяльності як активної та свідомої взаємодії людини з навколишнім середовищем з метою досягнення свідомо поставлених цілей. Розвиток особистості не може відбуватися поза діяльністю, оскільки лише в діяльності людина може реалізувати себе, тобто самоактуалізуватися.

Якщо акцентувати увагу на суб'єктності, комунікабельності та активності як елементах самоактуалізації, то можна вважати, що людина може досягти піку особистісного розвитку самоактуалізації лише в тому випадку,

коли кожен з цих елементів досягає певного якісного рівня розвитку. Крім того, очевидно, що самоактуалізація може бути досягнута лише тоді, коли активність, суб'єктність і комунікабельність людини проходять кілька стадій розвитку. І навпаки, якщо хоча б один з етапів людина не пройшла, не реалізувала або ж реалізувала, проте не повністю, – подальший розвиток особистості та досягнення самоактуалізації неможливі [33, с. 135-154].

Індивідуальна суб'єктність починається з усвідомлення себе як суб'єкта, після чого, на підставі зовнішніх оцінок, а саме соціальної діяльності, починає зароджуватися самооцінка індивіда. Цілісні уявлення про себе, тобто образ «Я», формується в той момент, коли окремі елементи самооцінки об'єднуються в єдину систему. Самосвідомість виникає тоді, коли людина розуміє себе, свою роль і значення серед інших. Таким чином, людина вчиться визнавати свої сильні та слабкі сторони, відмінності від інших, та приймати себе як значущу цінність. Зрештою, починає формуватися самосвідомість (термін К. Г. Юнга) – глибинний центр і вираз психічної єдності особистості, який постає об'єднуючим початком свідомої та несвідомої складових психіки.

Поряд із суб'єктністю в розвитку особистості з'являється і соціальність. Соціальність починається з визнання інших особистостей як активних суб'єктів. Наступними її етапами є самоідентифікація, соціальна адаптація, соціальна саморегуляція та саморефлексія. Далі йде саморегуляція діяльності, самоорганізація, самоврядування і, нарешті, саморозвиток, який постає як певний вид активності, спрямований на цілеспрямовану зміну самого себе [1, с. 6-10].

Чинники суб'єктності, соціальності та активної діяльності – все це тісно пов'язані та взаємозалежні елементи. Ці чинники є детермінуючими у розвитку особистості і, як вважається, мають цілком безпосередній вплив на рівень самоактуалізації. Таким чином, можна дійти висновку, що для формування певних рис самоактуалізованої особистості, як самоповага, необхідне позитивне відношення до себе, схильність сприймати себе як

людину з соціально бажаними характеристиками та достатньо висока самооцінка [18, с. 87-89].

На самоповагу менше впливають вольові риси особистості, такі як: впевненість у собі, незалежність, схильність покладатися на себе у складних життєвих ситуаціях, екстраверсія та активна життєва позиція. Висока самооцінка та активна життєва позиція також мають вплив на те, наскільки агресія сприймається як характеристика особистості, що самоактуалізується. Зворотний зв'язок між показниками сприйнятої агресії та несприйняттям себе показує, що схильність бачити в собі соціально небажані негативні характеристики та негативне ставлення до себе знижують рівень сприйнятої агресії. Іншими словами, невизнання себе означає нездатність розпізнати в собі агресивні тенденції, що призводить до унеможливлення самоактуалізації, як вищий рівень особистісного розвитку. Натомість емоційний комфорт, пов'язаний з адекватним рівнем задоволення суб'єктивно нинішніх потреб, уможливорює безболісне сприйняття образ, гніву та агресії як адекватних емоційних реакцій, які в свою чергу не порушують загального позитивного емоційного стану [6, с. 176-199].

На розвиток та формування таких рис особистості самоактуалізації, як спроможність до самодостатності та незалежності від зовнішніх (соціальних) впливів, впливає високий рівень внутрішнього локусу контролю особистості. Крім того, незалежність і самовизначеність вимагають високого рівня соціальної адаптації, інтегрованості людини у соціумі та умінню відповідати соціальним нормам. Насправді, суспільство дозволяє самовиражатись та демонструвати незалежність у судженнях і думках особистості лише за умови, коли їхні судження та поведінка не порушують соціальні норми. І що не є менш важливим – не становлять загрози існуванню суспільства та не мають руйнівного впливу на оточення.

Це підтверджується суттєвою протилежною кореляцією між чинниками підтримки та рівнями соціальної дезадаптації, а також неприйняття інших. Також варто зауважити, що існує зворотній зв'язок між чинниками підтримки

та показниками зовнішнього контролю і обізнаності. Якщо казати інакше, для того, щоб ствердити самодостатність і незалежність як чинник самоактуалізації, необхідно вміти адаптуватися в соціумі, розуміти і приймати інших, брати на себе відповідальність за власні дії, при цьому не потребуючи стороннього контролю, бути готовим не підкорюватися соціуму, а також не давати змогу іншим людям собою керувати.

Отже, процес самоактуалізації має розглядатися з погляду взаємовпливу чинників соціалізації та індивідуалізації. Оскільки саме єдність соціалізації та суб'єктність у загальному підсумку визначає розвиток особистості, бо вони є взаємозалежними і виступають надалі фундаментальним чинником самоактуалізації [18, с. 87-89]. Суб'єктність має неабияку вагому значимість у самоактуалізації особистості та її активної діяльності в різних сферах. Під час процесу самоактуалізації формуються характеристики, котрі безпосередньо націлені на реалізацію потенціалу особистості. Суб'єктна активність має визначальну роль. Під час процесу суб'єктивної активності людина встановлює зв'язок зі світом у відповідності до свого актуально-психічного стану, формує уявлення про себе та своє життя з наявних ресурсів та психологічного потенціалу [35, с. 84].

Більше того, можна стверджувати, що згідно до вітчизняної теорії, якщо розглядати діяльність у якості фундаментального елементу розвитку особистості, то її слід трактувати як активну і свідому взаємодію людини з навколишнім середовищем. Людина може реалізувати та усвідомити свій потенціал задля досягнення свідомо поставлених цілей лише в діяльності, тобто таким чином стати самоактуалізуючою особистістю.

Враховуючи зазначене вище, основними чинниками самоактуалізації є суб'єктність, соціальність та активна діяльність. Тільки на основі розвитку кожного з перерахованих чинників на певному якісному рівні особистість може досягти більш високого рівня свого особистісного розвитку, тобто самоактуалізації.

Зокрема, з-поміж інших чинників, які сприяють самоактуалізації сучасної молоді, особливо студентів, науковці звертають свою увагу на значення ціннісних орієнтацій. Зазначають це через те, що вони заохочують індивіда до особистісного розвитку та розгортають нові перспективи перед ним.

Далі розглянемо такі елементи самоактуалізації: «креативність», «мотивація», «саморозвиток» та «контроль». Вони безпосередньо впливають на становлення самоактуалізуючої особистості.

У сучасній психології креативність розглядається як важлива спроможність до творчої діяльності. Вона відображає загальну індивідуальність особистості та виявляється у різних сферах її активності. Креативність у широкому розумінні охоплює творчі розумові здібності, включаючи здатність до генерування нових ідей та уміння розглядати проблеми з нетрадиційних позицій [3, с. 14-41].

Вивченням проблеми креативності займалися наступні зарубіжні та вітчизняні дослідники: Дж. Гілфорд [46], Е. П. Торренс [64], С. А. Меднік [4], К. Роджерс [37], Є. С. Бикова [7], О. Антонова [3], Д. Б. Богоявленська [36], Л. С. Виготський, Б. М. Теплов та ін.

Креативність є базовою характеристикою усіх самоактуалізованих людей. Відповідно А. Маслоу «креативність є особливим способом світосприйняття, оригінальність» [37, с. 120-131]. Рівень креативності особистості визначається її ступенем внутрішньої гармонії і єднання. Завдяки внутрішньому почуттю прийняття самоактуалізовані особистості мають перевагу відчуті відкритість до справжньої природи світу, роблячи їх поведінку більш безпосередньою та відповідною. Іншими словами менш контрольованою, менш стриманою, менш планованою, менш підпорядкованою зовнішнім чинникам.

Дж. Гілфорд розумів поняття «креативність» як здатність ризикувати, багату уяву, гнучкість і швидкість мислення, сприйняття неоднозначних речей, високі естетичні цінності, розвинену інтуїцію та дивергентне мислення

[46, с. 60-67]. Він виокремлює деякі ознаки творчого мислення. Головними ознаками виступають гнучкість, швидкість та оригінальність відповідей на проблемні ситуації, а також чутливість особистості до проблеми та здатність до переосмислення інформації. Гнучкість полягає в здатності адаптувати до різноманітних відношень і систем. Швидкість оцінюється кількістю створених відповідей. Відповідно, оригінальність виражається у здатності генерувати різноманітні і нестандартні рішення. Ці три параметри є складовими дивергентного мислення, яке стимулює творчий потенціал. Чутливість до проблеми виступає у ролі оцінки ситуації, і вимагає від особистості здатності розуміти потреби та перспективи для внесення покращень. У контраст, конвергентне мислення використовується для узагальнення та оцінки інформації.

К. Роджерс вважав, що креативність виступає процесом наповнення новими ідеями для вирішення певних завдань власного життя. На думку вченого, креативні люди з добре розвиненою культурою, наукою та технікою необхідні соціуму [37, с. 120-131].

В. М. Дружинін запевняє, що креативність може проявитися в ситуаціях, коли це дозволяє навколишнє середовище. Умови, які сприяють розвитку креативності, включають відсутність обмежень стандартної моделі поведінки; наявність позитивного прикладу творчої активності; створення сприятливих умов для відображення та наслідування творчої поведінки і, нарешті, соціальна підтримка.

З точки зору Е. П. Торренса «креативність є загальною здібністю, що базується на консолідації загального інтелекту, особистісних рис і тенденцій до продуктивного мислення [64, с. 19-29]. Він зазначав, що креативність проявляється у здатності працювати в умовах невизначеності, включаючи інтеграцію нової інформації в загальну структуру, виявлення недостатньої інформації, пошук нових рішень та їх перевірку, а також у комунікації результатів. Креативність виражається у здатності пристосовуватися до викликів та знаходити оригінальні рішення в умовах обмежень.

С. Меднік вважає, що базою креативного мислення є асоціації. Креативне мислення формується завдяки новим комбінаціям асоціацій між ідеями, і чим більш далекими є ці асоціації, тим більш креативним вважається мислення. Важливо, щоб ці асоціації відповідали вимогам завдання і мали корисний характер [4, с. 18-23].

С. Меднік виділяв три шляхи креативного рішення, що ґрунтуються на асоціаціях: інтуїтивну прозорливість, виявлення схожості між далекими елементами та опосередкування одних ідей іншими. Усі креативні ідеї виникають шляхом переформування відомих ідей через нові асоціації. Креативне мислення, користуючись аналогією (схожістю), може створювати зв'язки між раніше непов'язаними ідеями. Ця особливість креативного мислення є ключовою і здатна перекривати специфіку різних сфер творчої діяльності.

Згідно з Д. Б. Богоявленською, креативність представляє собою особистісну властивість, що проявляється у вигляді проблеми унікальним способом, який має особистісний зміст. Креативність має позитивний вплив на результативність творчого процесу в будь-якій сфері людської діяльності [36, с. 121-128]. Завдяки дослідженню креативності студентів можна підтвердити її важливість як одного з найсуттєвіших аспектів особистісного та професійного зростання в умовах навчальної діяльності, особливо у вищій освіті.

О. В. Рудихіна стверджує, що існує два типи самоактуалізації: перший із них характеризується активним самовираженням, а другий – спрямований на екзистенціальне пізнання, творчість і формування гармонійних стосунків з оточуючими людьми. Вчена наголосила на тому, що специфіка самоактуалізації серед сучасної молоді залежить від їх рівня активної життєвої позиції.

У свою чергу Є.С. Бикова трактує креативність як невід'ємну частину самоактуалізації студентів і доводить успішність розвитку особистісної самореалізації за допомогою тренінгів з креативності [7, с. 1112].

О. Антонова дотримується своєї думки і запевняє, що краще розглядати креативність не як певну творчу здібність чи їх сукупність, а як здатність до творчості. Вона розуміє креативність як потенціал творчості людини, який може проявлятися в різних сферах, чи то у мисленні, у почуттях, чи загалом у спілкуванні, а також характеризувати як загальний образ особистості, так і її конкретні аспекти. Креативність розглядається як ключовий і, водночас, відносно незалежний елемент обдарованості. Вона може проявлятися в різних аспектах життя і впливати на різні сфери діяльності особистості [3, с. 41].

Наступний елемент, який ми розглянемо, буде мотивація. Мотивація грає важливу роль у процесі самоактуалізації сучасної молоді і людей загалом. Проблемою мотивації розробленої в межах емпіричної психології, займалися зарубіжні науковці – Г. Холл, А. О. Реан [23], К. Мадсен, А. Маслоу [24], Г. Оллпорт, К. Роджерс, Х. Хекхаузен [57], Ф. Хоппе [28], Г. Мюррей [24].

Абрахам Маслоу вказує на два типи мотивації: дефіцитарну і мотивацію до зростання. Перший тип є характерним для людей, які ще не досягли стану самоактуалізації. На цьому етапі увага особистості зосереджена на задоволенні найбільш примітивних потреб (потреба у воді, їжі, сну та інші базові потреби) та знятті напруги. Мотивація до зростання характеризує тих, хто перебуває у процесі задоволення вищих, метапотреб. Особистість находячись на цьому етапі мотивації, постійно прагне нових досягнень, розширенню межі свого пізнання та до реалізації особистісного потенціалу. Ці люди можуть бути визнані як ті, хто досягає самоактуалізації. Саме мотивація до зростання відображає стан особистості, яка має внутрішню потребу у постійному розвитку та самовдосконаленні [24, с. 77-80].

Також, значущим є вивчення мотивації досягнення. Г. Мюррей тлумачив поняття «мотивація досягнення» як спроможність долати труднощі та перешкоди, а ще як досягнення високого рівня, що призведе до перевершення самого себе та інших [24, с. 81-85].

Відомий німецький психолог Х. Хекхаузен аналізує мотивацію досягнення як прагнення людини зберегти або навіть збільшити свої здібності

в тих сферах діяльності, де можна використовувати критерій успішності [57, с. 66-71].

Ф. Хоппе тлумачив мотивацію досягнення як палке бажання до розвитку або збереження високих здібностей особистості, що проявляються в різних сферах активності. Ці здібності можуть бути оцінені за допомогою критеріїв успішності, де виконання завдань може вести або до досягнень, або до невдачі [28, с. 232].

Паралельно з цим існує мотивація уникнення. Вона виникає тоді, коли дії людини визначаються зовнішніми факторами – можливе покарання або навіть осуд суспільства. Успішність і рівень розвитку людини безпосередньо залежать від переважання мотивації досягнення чи мотивації уникнення. Коли домінує зовнішній мотив уникнення покарання чи осуд від суспільства, то людина почне обмежуватися лише виконанням мінімумом завдань, котрі від неї очікує оточення. Говорити про самоактуалізацію можна тільки у випадку, коли в людини переважає внутрішня мотивація досягнення. Це буде спонукати її до прагнення ставити перед собою нові цілі, цікавитись освоєнням нових сфер діяльності. В такому разі, її активність буде спрямовуватися не стільки зовнішніми чинниками, скільки саме внутрішнім бажанням стати кращою версією себе самої [14, с. 56-62].

Р.І. Цветкова розцінює мотиваційну сферу особистості як певну складну систему, що охоплює у себе різноманітні чинники, умови та ресурси: мотиви, потреби, установки та інші соціально-психологічні явища. Вона зауважує, що визначення структури мотиваційної сфери має в основі ключові критерії, що впливають на особистість [47, с. 276].

А. О. Реан у структурі навчально-професійної мотивації викреслив наступні провідні мотиви: комунікативні, професійні, навчально-пізнавальні, соціальні, мотиви уникнення та престижу і мотиви творчої активності [23 с. 68].

Саморозвиток студентів-психологів також є важливим елементом їхньої самоактуалізації, оскільки він сприяє їхньому особистісному зростанню та професійній готовності.

На думку М. А. Щукіної, саморозвиток вважається ключовою рисою особистості типу «акме» за концепцією О. О. Бодальова, складовою особистісної зрілості за поглядами А. О. Реана та тенденцією до виявлення творчого потенціалу, що включає в себе свідомий процес самовдосконалення задля самореалізації, згідно з підходами О. А. Деркача, О. В. Селезньової та інших. Відомі дослідники об'єднують ці поняття в єдиному семантичному полі, де саморозвиток вважається особливим шляхом становлення людини як особистості та фахівця, що спрямований на її самовираження і допомагає досягти вершин особистісно-професійного зростання [63, с. 48-57].

Зрештою, досягнення дорослості серед молоді пов'язане з безперервним пошуком істини та повноцінним формуванням системи цінностей і смислових орієнтирів. У кожній особистості цей процес може відбуватися у власному темпі розвитку та самовдосконалення. Саморозвиток молоді в нових умовах сучасного суспільства, що переживає зміну соціальних норм, є актуальним аспектом життєдіяльності. Основна складність полягає в тому, що молоді люди ще не вивчили достатньо особливостей саморозвитку, що ускладнює освітній процес у вищих навчальних закладах [56, с. 244].

Н. І. Баскакова та А. І. Рівера провели досить цікавий аналіз вже існуючих визначень поняття «саморозвитку». Вони вказали, що для Н. Г. Григор'євої саморозвиток виступає як інтегральне утворення всіх еволюційних і революційних змін в особистості, що досягає реалізації через цілеспрямоване вдосконалення особистості за допомогою самокорекції та самоконтролю. Згідно з поглядами Л. М. Куликової, саморозвиток – це спеціальне керування власним розвитком [5, с. 90-93].

У вітчизняній науці існують різні погляди щодо саморозвитку особистості. У дослідженнях С. Л. Рубінштейна, Л. С. Виготського і О. М. Леонтьєва поняття «саморозвиток» визначається як постійний рух,

К. О. Абульханова-Славська порівнює саморозвиток із самовдосконаленням, А. Леонт'єв пов'язує саморозвиток із самодетермінацією, тобто до здатності самостійно робити вибір до напрямку, І. І. Чеснокова торкається проблеми саморозвитку і самовиховання особистості в рамках розгляду саморегуляції, як форми самосвідомості [54, с. 532].

На думку Е. Фромм, Г. Олпорт, Дж. Келлі, К. Роджерс, А. Маслоу та Р. Мей, вчених гуманістичної психології, «саморозвиток» – це основа людського існування, що базується на постійному напрямку до індивідуального зростання, креативності та самодостатності, коли обставини не перешкоджають цьому [43, с. 469].

В. І. Слободчиков і Є. І. Ісаєв вважають саморозвиток фундаментальною здатністю людини ставати і бути справжнім суб'єктом свого життя, перетворюючи власну життєдіяльність на предмет практичного перетворення [65, с. 331-344].

Відповідно до уявлень В. Франкла, бажання знаходити та реалізовувати сенс життя визначає мотивацію нашої поведінки та сприяє особистісному саморозвитку. Він підкреслює, що саморозвиток та самоактуалізація мають відповідати потенційним можливостям людини. Людина повинна усвідомлювати як багато зі своїх життєвих цілей вона змогла досягти і скільки зусиль на це витратила. Кажучи з іншого погляду, як тільки людині все ж таки вдається актуалізувати себе, то вона переходить на завершальну життєву стадію [56, с. 244].

Активність, що включає ініціативу та почуття відповідальності, допомагає нам стати справжніми авторами нашого власного життєвого шляху та особистісного зростання. Саморозвиток – це процес, який людина самостійно здійснює, працюючи над самою собою та своєю особистістю загалом [30, с. 419].

За Д. Ю. Ануфрієвою, саморозвиток можна трактувати як складний процес, що складається з трьох основних складових: саморегуляції, рефлексії

та розвивальної взаємодії. Це означає, що особистість здатна керувати власним розвитком, враховуючи внутрішні та зовнішні чинники.

О. С. Газман був схожої думки і також поділяв саморозвиток на три компоненти: самовизначення (встановлення цілей), самореалізація (їх досягнення) і самореабілітація (відновлення ресурсів) [12, с. 223].

У Н. Б. Крилової структура саморозвитку ще більш деталізована і складається з шести компонентів: самопізнання, самовизначення, самовизначення, самоорганізації, саморегуляції, самореалізації та самореабілітації. Кожен із цих аспектів відіграє важливу роль у процесі розвитку особистості. Це допомагає людині вирішити завдання самовдосконалення та досягти власного потенціалу.

Н. Ф. Голованова та І. Б. Дерманова розглядають два аспекти саморозвитку особистості, акцентуючи їхню протилежність. Перший прояв саморозвитку полягає в тому, що це спонтанний, природний процес, де зміни відбуваються без свідомого контролю. З іншого боку, другий прояв засвідчує, що саморозвиток є свідомим процесом, спрямованим на досягнення конкретних цілей і самозміну. Ці дві точки зору, хоча й різні, проте спільно визначають різноманітність саморозвитку особистості [65, с. 331-344].

Не менш важливу роль у процесі самоактуалізації особистості відіграє локус контролю. Він допомагає визначити, де людина шукає джерела контролю над своїм життям – у власних можливостях та зусиллях або у зовнішніх обставинах та умовах.

Д. Роттер аналізує поняття «локус контролю» як особистісну ознаку, котра дає змогу позначити спрямованість людини приписувати власну відповідальність за успіхи та невдачі своєї активності. Особистість з внутрішнім локусом контролю передбачає, що вона самостійно несе відповідальність за свої досягнення або невдачі, вважаючи їх при цьому результатом своїх власних задіяних зусиль. Натомість, особистості з зовнішнім локусом контролю схильні приписувати свої успіхи або невдачі зовнішнім обставинам, умовам. Вони можуть вважати, що їхні досягнення або

невдачі залежать від долі або недоліків, а не від їхніх власних зусиль [52, с. 179].

Під зовнішнім локусом контролю, або «екстернальність», розуміється спроможність до приписування наслідків своєї діяльності зовнішнім чинникам. Внутрішній локус контролю, або «інтернальність», є результатом особистісних внутрішніх чинників. Внутрішні чинники можуть включати особисті якості, власні зусилля, позитивні або негативні характеристики, а також наявність або відсутність необхідних знань, вмінь і навичок.

У свою чергу, Д. І. Козловська у своїх працях робить акцент, що локус контролю є необхідною складовою процесу самоактуалізації студентів, оскільки без нього особистість не може надалі розвиватись. Студенти з екстернальним локусом контролю кардинально відрізняються від тих, у кого внутрішній локус контролю, за рівнем внутрішнього контролю та спрямованістю на самоактуалізацію. Це виявляється у різниці в ціннісних уявленнях, сфері почуттів, самосприйнятті, взаємовідносинах та ставленні до навчання [26, с. 368].

Через свої дослідження Роттер демонструє, що екстернали та інтернали не є чітко окресленими «типами». Оскільки, кожна людина має характеристики не лише своєї основної категорії, а також, певною мірою, характеристики, що характерні й для іншої категорії. Концепцію слід розглядати як спектр, що має на одному полюсі виражену «екстернальність», а на іншому – «інтернальність». Що стосується уявлення людей, то вони можуть перебувати на будь-якій точці між ними, зазвичай у центральній частині спектра.

Однак, у числі наслідків впливу локусу контролю на самоактуалізацію доцільно окреслити його вагому участь у виявленні та розумінні життєвого сенсу для кожної особистості.

Як зазначає К. Муздибаєв, внутрішній локус контролю спонукає до збільшення індивідуальної обізнаності стосовно сенсу життя та ставлення до певних життєвих цілей [16, с. 113-124].

Втім, результати досліджень локусу контролю, що були проведені О. Б. Сіматовою, вбачають небажання присутності внутрішнього локусу контролю в усіх сферах життєдіяльності без винятку. Тобто, маючи адекватну зовнішню спрямованість, особистість здатна до запобігання хибного відчуття провини. А також, до збереження впевненості у власних силах та вміння пояснювати причини невдач зовнішніми чинниками [70, с. 143-152].

Отже, саморозвиток, мотиваційний компонент, креативність та локус контролю є важливими показниками для наближення особистості до шляху самоактуалізації. Проте, варто зауважити, що такі чинники як суб'єктивність, соціальність та активна діяльність є не менш вагомими у розвитку особистості для досягнення найбільшого рівня особистісного розвитку.

1.3. Психологічні особливості самоактуалізації особистості студентів-психологів

У повсякденному житті формуючий потенціал вищого навчального закладу зосереджується на можливості формуванні такого освітнього середовища, яке на особистісному рівні виступає своєрідним простором самопізнання, самовизначення та самоактуалізації студентів [69, с. 106-113].

Важливим етапом є залучення студента до основ пізнання наукових знань, до стилю життя, до культури академічного мислення та професійних набутоків і життєвих цінностей, що невід'ємно пов'язане з внутрішнім смисложиттєвим пошуком особистості [71, с. 351-354].

Спричинено це процесом становлення особистості в юнацькому періоді, оскільки саме у цей час динаміка логіки вікового розвитку напряду пов'язана з активним зростанням самосвідомості. А також, в свою чергу, зумовлює здійснення цілого ряду суб'єктивно вагомих і соціально відповідальних виборів [66, с. 909-914].

Для сучасної молоді сенс самоактуалізації полягає у здатності бути суб'єктом, проявляти творчість, бути активним, вміти брати на себе відповідальність, приймати важливі рішення, здійснювати життєві цілепокладання.

З огляду на це, зміст, навчальний процес і технології університетської освіти мають бути спрямовані на забезпечення стимулу самоактуалізації студентів у рамках збереження та утримання їхнього психологічного благополуччя, психоемоційної стабільності та подолання кризових і дестабілізуючих чинників [42, с. 85-97].

У період студентства здійснюється становлення творчої особистості майбутнього фахівця в рамках особистісно-ціннісної та навчально-професійної діяльності. На цьому моменті ключовим завданням є особистісне зростання і самовдосконалення. А це, в свою чергу, є провідною метою подальшого власного та професійного розвитку. Передусім, це критично важливо та актуально для студентів-психологів [66, с. 909-914].

Насамперед, фахівець, перед яким стоїть завдання надавати психологічну допомогу та сприяти особистісному зростанню й розвитку інших людей, повинен розпочати з самого себе – сам удосконалюватися й особистісно розвиватися. З огляду на це принципово важливо підходити до розгляду поняття «самоактуалізація» як процес, що спрямований на свої особливості прояву в навчальній та професійній діяльності. А також як певне інтегративне особистісне утворення, що поєднує у собі відповідні особистісні властивості маючи при цьому чітку та визначену структуру.

Саме під час навчання у вищому навчальному закладі самоактуалізація виступає дуже суттєвим і важливим фактором для успішної майбутньої професійної кар'єри. Тому вкрай важливо визначити, як впливає рівень професійної спрямованості на особистісний розвиток студентів під час їхнього навчання в університеті [10, с. 3-34].

Розвиток самосвідомості спричиняє прояв різних, часто суперечливих потреб, у спілкуванні, самотності, досягненнях та інших аспектах життя. Як

вказала М. І. Гусякова, серед цих потреб виокремлюють дві основні, які взаємопов'язані один з одним: потреба в персоналізації та потреба в самореалізації. Перша є наслідком активної участі особистості в соціальних відносинах. У той момент як потреба у самореалізації, передусім, зумовлена у прагненні особистості максимально реалізувати свій потенціал і здібності [15, с. 18-22].

Таким чином, серед протиріч особистісного розвитку неабияке провідне значення набуває протистояння між природним бажанням самовизначитися в суспільстві та обмеженими можливостями фізичного й духовного розвитку. Завдяки цьому внутрішньому протиріччю уособлюється одна з ключових динамік внутрішнього самовдосконалення особистості.

Серед студентів воно висвітлюється у форматі розбіжностей між їх уявленнями про обрану професію та її реальним впровадженням. В тому числі, коли вони бачать себе у майбутній професійній діяльності, а коли – між їх наявними та власними можливостями. Як наслідок, через це у студентів може зрештою з'явитися відчай в обраній професії.

М. С. Пряжніков передбачає, «що попри обмежені можливості людина має все одно можливість реалізувати себе як повноцінну особистість». Перед студентами, котрі самотужки окреслюють та обирають собі місце в житті, постає нове творче завдання. На цьому етапі студенти мають паралельно якомога ширше поглиблювати свої професійні здібності та підвищувати рівень готовності до повноцінної реалізації вже наявних у собі можливостей [58, с. 55].

Усі викладені факти переконливо засвідчують, що студентські роки – це час, коли навчання та професійна підготовка здійснюється найбільш успішно та є найбільш сприятливою. В цей період відбувається формування особистісного стилю діяльності, для якого необхідний розвиток конкретних здібностей. Саме виходячи з цього, студенти вперше стикаються з різноманітними видами діяльності, котрі надалі становитимуть складові їх майбутньої професії.

Однією з ключових навичок, яку має опанувати студент у вищому навчальному закладі, є здатність до самоосвіти, що має безпосередній вплив на його професійний розвиток і майбутнє зростання в кар'єрі. Здобуті знання, вміння та навички постають для студента інструментами майбутньої професійної діяльності. Спроможність до самостійного здобуття знань має базуватися на творчому мисленні та продуктивній організації навчальної праці. Так само, спроможність до самоосвіти відображається у ставленні до самого себе, включно із самопізнанням та визначенням власних цілей. Зазначений процес вміщує в собі кілька важливих аспектів, таких як відкриття власного «Я», усвідомлення власної унікальності та сутності, а також самооцінку та самоповагу. Поява рефлексії, за якої можна спостерігати внутрішнє самопізнання через аналіз своїх переживань, думок і почуттів, сприяє критичному перегляду попередньо сформованих цінностей та сенсу життя. А це може мати наслідки у вигляді їхньої зміни та подальшого розвитку [8, с. 16-19].

Розгляд проблеми самоактуалізації студентів у контексті навчальної діяльності виникає з поміж цілого ряду чинників. Перш за все, йдеться про наслідок суспільних, політичних та економічних перетворень у сучасному навколишньому світі, через які нерідко спостерігається відчуження особистості в умовах масового інформаційного середовища. Натомість, розвиток психологічної та педагогічної науки, у тому числі гуманістичного знання, все більше загострює питання пошуку моральних ідеалів і відповідної моральної практики стають щедалі більш актуальними.

З огляду на це, свідома самоактуалізація, котра стає суттєвою складовою формування особистості та підготовки майбутнього професіонала, постає інтегральною характеристикою особистості, що має потребу в самостійній роботі особистості над собою.

Самоактуалізація виникає як результат творчої взаємодії між викладачем і студентами під час навчального процесу. Особливо, якщо під час процесу навчання передбачені усі без винятку чинники, що сприяють

саморозвитку, і водночас подолані будь-які перешкоди, що можуть завадити цьому процесу.

Для особистості, що перебуває на стадії становлення самоактуалізації є характерні певні особливості. Людям, які самоактуалізуються притаманно те, що вони досить скептично ставляться до якихось довгих рутинних планувань. Їх сильно дратує коли люди, наприклад, можуть по дві години обговорювати якесь питання і так ні до чого і не дійти, а вони розуміють, що це питання можна вирішити значно швидше – за п'ять хвилин. Тобто, всі беззмістовні розмови, вся неконкретика для них є даремною тратою часу, якої вони уникають і на яку вони можуть доволі бурхливо реагувати, навіть негативно [21, с. 268].

Самоактуалізовані люди, вони здатні співчувати іншим людям і приймати їх. Їм не властиво ділити людей за групами, вони схильні до індивідуального підходу, вони вільні від расових, статевих, вікових застережень і дискримінацій.

Також, це люди, які дивляться на все з вищою точки зору. Це люди, які мають дуже невелике коло спілкування, оскільки можуть спілкуватися лише із собі подібними. І при цьому вони дуже легко побачать собі подібних, до того ж собі подібних у будь-яких галузях, незалежно від того, чим людина займається, їм завжди буде про що поговорити. Але, оскільки, таких людей дуже мало, то коло спілкування цих людей буде мінімальне, оскільки їм не характерно підтримувати стосунки з кимось просто для того, щоб ці стосунки були. Вони можуть бути байдужими до моральних норм, якщо це їх обтяжує і не несе якоїсь конкретної користі. Відповідно, це будуть люди, можливо, відлюдкуваті, або ж, можливо, мало товариські [21, с. 271].

Ці люди вміють отримувати задоволення від процесу в більшій мірі, ніж від досягнутої мети. Власне, їх більше цікавить сам процес з тієї причини, що вони зливаються з цим процесом. Вони не схильні робити те, що їм не подобається, заради якогось «призу» наприкінці, така гра їх не збуджує, вона їх не цікавить. Оскільки, тоді вони не зможуть злитися із процесом, вони не

зможуть самоактуалізуватись, вони не зможуть стати цим процесом і вони не отримають доступу до того потоку енергії, який вони можуть отримати, якщо вони стануть цим процесом.

Особистість, що самоактуалізувалась легко може відмовлятися від справ, які їй не влаштовуює, попри схвалення чи не схвалення оточуючих, для них все це має дуже невелику значущість. Тобто, сам процес, сам акт має для них найвище значення, і ось це злиття з актом, коли ти це відчуєш, коли ти в це занурюєшся, коли ти отримаєш ту енергію, то все інше просто втрачає сенс. Саме тому ці люди зосереджуються на процесі в більшій мірі, аж до того, що вони взагалі можуть відмовлятися від винагороди, вони можуть зробити просто заради того, щоб це зробити.

Самоактуалізовані особистості мають творчий підхід до справи та до будь-якої проблеми. Це означає, що вони вільні від шаблонів, здатні розмірковувати по-новому, а також можуть знайти якесь нове нетипове рішення, якого раніше не було.

Самоактуалізована людина може поглибитися в суть, вона побачить, який варіант вирішення проблеми не працює і чому саме, і зможе запропонувати якесь інше рішення цьому. Власне тому такі фахівці дуже цінні, тому що вони з набагато більшою легкістю можуть знайти вихід із якоїсь складної, заплутаної ситуації [68, с. 180-185].

Вони мають своє уявлення про мораль, своє уявлення про певні норми, вони мають своє чітке розуміння, що таке добре і що таке погано, яке не піддається впливу соціуму. Такі люди мають своє уявлення про те, що потрібно робити, і якщо це уявлення не збігається з загальними нормами, то такі самоактуалізовані люди ігноруватимуть ці правила.

Річ у тім, що самоактуалізована людина, вона наче грає в таку надзвичайну гру, вона змагається сама з собою і вона хоче зробити ще краще, ніж робила до цього. Їй потрібні нові вершини, досягнення та подвиги. Вона не може повторювати те, що вона робила до цього, тому що ця рутинна не дає

їй того натхнення, збудження та потоку енергії. Це нудно та зовсім не цікаво для неї.

В цьому причина того, що самоактуалізована людина завжди прагне стрибнути вище за свою голову, вона може змагатися з кимось, звісно, якщо є гідні суперники. На випадок, якщо гідних суперників нема, то така особистість буде змагатися сама з собою, буде прагнути зробити максимально краще, щоб перевершити себе. [66, с. 912-914].

Самоактуалізовані люди мають підвищене почуття автономії та індивідуальності, що означає, що вони відчують себе самотніми, але водночас вони є самодостатніми. Вони беруть на себе повну відповідальність за те, як складається їхнє життя. Такі люди стійкі або, принаймні, більш стійкі до соціальної обумовленості, ніж інші люди. Це свідомі та незалежні громадяни світу, які не залежать від культури. Це означає, що вони не є рабами своєї культури. Обирають з культури вони лише те, що працює на них у їхньому житті, і те, що розширює їхні можливості. Ще дуже важлива особливість складається в тому, що такі люди мають глибоке знання і розуміння того, хто вони є. Вони знають і розуміють самих себе. Самоактуалізовані люди постійно рухаються до єдності та інтеграції у своїй особистості та світогляді, вони завжди аналізують інформацію.

Вони насолоджуються не лише тріумфом досягнень та піковими переживаннями, вони також тихими моментами. Тому вони здатні бути щасливими навіть тоді, коли їх не стимулюють ззовні. Ці особистості отримують задоволення від того, що функціонують на піку своєї активності. Вони люблять досягати максимальної продуктивності і їм подобається бути чудовими в усьому, що вони роблять [21, с. 278].

Особистості, що самоактуалізувались не оцінюють насолоджуються, не судять, не втручаються та не засуджують інших людей. Це в основному означає, що вони сприймають інших людей просто як частину світу і просто як істот, а не як якісь об'єкти, які існують для їхнього схвалення, задоволення чи стимуляції.

Такі люди живуть для того, щоб відчувати радість, а не для того, щоб відчувати біль. Вони позитивно вмотивовані та живуть теперішнім моментом. Не зосереджені на минулому і не надто зациклені на майбутньому. І, нарешті, самоактуалізовані люди приймають більш свідомі рішення. Вони, як правило, знаходяться на більш високому рівні свідомості, що дозволяє їм дійсно використовувати весь цей список речей, які були перераховані вище.

Якщо розглянути аналіз педагогічних чинників, які безпосередньо сприяють розвитку здатності студентів до самоактуалізації, то можна з'ясувати, що присутні певні педагогічні перешкоди, які суттєво гальмують даний процес.

З метою того, аби самоактуалізація студентів протікала більш ефективно і в межах соціально прийнятних норм, важливо забезпечити їм психолого-педагогічну підтримку на різних етапах їхнього розвитку. Ця підтримка має спрямовуватися лише через позитивний супровід. У разі, коли в освітніх закладах упроваджується концепція супроводу та організація навчально-виховної діяльності, яка орієнтована на стимулювання самоактуалізації. Це забезпечує сприятливі умови для праці кожного студента над самим собою, що, в свою чергу, надихає їх на індивідуальне самопізнання та саморозвиток [40, с. 52-57].

Самоактуалізація є вершиною людського потенціалу, прагнення до реалізації своїх можливостей і талантів, до повного розкриття своєї особистості. Втім, на цьому шляху можуть виникнути різні перешкоди (бар'єри), як зовнішні, так і внутрішні (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Бар'єри (перешкоди) до самоактуалізації студентів

Зовнішні бар'єри	
<i>Назва бар'єру</i>	<i>Пояснення бар'єру</i>
1. Несприятливе середовище	відсутність у навчальному закладі або на робочому місці умов, що сприятимуть саморозвитку.

2. Повна відсутність або нестача підтримки	дефіцит допомоги та наставництва з боку педагогів або керівництва.
3. Вороже налаштоване оточення	заздрість, соціальний тиск, конфлікти зі сторони оточуючих - це може перешкоджати прагненню до самоактуалізації.
Внутрішні бар'єри	
<i>Назва бар'єру</i>	<i>Пояснення бар'єру</i>
1. Невпевненість у собі	занижена самооцінка, сумніви у своїх силах, що гальмують рух рухатися вперед.
2. Відсутність мотивації	нерозуміння цілей і сенсу самоактуалізації, застій (відсутність бажання розвиватися далі).
3. Страх перед змінами	неготовність до виходу із зони комфорту, побоювання щодо нового досвіду.
4. Лінь та інертність	відсутність бажання докладати зусиль для досягнення своїх цілей.
5. Стереотипи і шаблони	прихильність до застарілих поглядів і моделей поведінки.
6. Нездатність до саморозвитку	відсутність навичок щодо самоаналізу, цілепокладання, а також планування та самоконтролю.

Під час вибору професії чимало молоді, яка ще тільки починає свою навчально-професійну діяльність у вищому навчальному закладі, перебуває у стані розчарування через розбіжність між їх уявленнями про майбутню професію та реальним життям. Зазвичай, професійна діяльність має суттєві як фізичні, так і психічні навантаження. Проте, далеко не кожна людина спроможна їх урівноважити чи повністю опанувати. За сучасних передумов часто виникає потреба в додатковому заробітку та задоволенні базових потреб, що спричиняє високі енерговитрати, згідно з А. Маслоу. Натомість, часткове задоволення базових потреб доволі часто стає підставою для обмеження можливостей зростання як професійних, так і когнітивних результатів. [67, с. 175].

Особистість, котра прогресує в напрямі самоактуалізації, невпинно перебуває в ситуації вибору, де вона має орієнтуватися в складній системі власних мотивів та особистісних сенсів. Загалом, у нашому сучасному світі здібності до особистих виборів значно збільшилися, в результаті чого зросло розмаїття індивідуальних варіацій, але, водночас, став складнішим процес самовизначення. Значна кількість сучасної молоді шукає якомога більш спрощених шляхів розв'язання професійних та особистісних питань, схильючись до конформістських орієнтацій. Попри це, такий підхід є лише ілюзією розв'язання та подолання проблеми. Оскільки, як стверджується, «...людина може вважатися людиною у власному розумінні лише тоді, коли вона обирає мету свого існування, ставить перед собою завдання і самостійно їх розв'язує» [67, с. 180].

В цілому, процес навчання студентів в університеті в значній мірі пов'язаний з успішною та стійкою самоактуалізацією в процесі навчання, яка залежить від таких особливостей: особистісна залученість у процес навчання, реалізація здібностей у процесі навчання, соціальна інтеграція в університетську спільноту.

Підсумовуючи все вище написане, можна сформулювати ключові психологічні особливості самоактуалізації студентів-психологів у вигляді таблиці.

Таблиця 1.2

Особливості	Значення особливостей
1. Мотивація до особистісного росту	Студенти-психологи, які найбільше мотивовані справжнім бажанням допомагати іншим та мають потяг до психології, більш схильні стати самоактуалізуючими. Внутрішня мотивація наштовхує особистість на саморозвиток, а це спричинює до більш глибокого розуміння психологічних концепцій та сильного відчуття своєї спрямованості.
2. Стійкість	Самоактуалізуюча особистість вміє протистояти стресовим ситуаціям, долати перешкоди, а наполегливість до подолання

		життєвих труднощів є основою для досягнення поставлених цілей.
3. Самосвідомість та рефлексивність		Студенти, усвідомлюючи свої сильні та слабкі сторони та емоції, мають більше можливостей для постановки цілей, розробки певних стратегій та прийняття обґрунтованих рішень, які збігаються з їхніми цінностями та сподіваннями. Розвинена рефлексивність спонукає до самоаналізу та усвідомлення власних думок, почуттів та мотивів.
4. Креативність		Самоактуалізуючі студенти здатні до генерування інноваційних ідей, до розробки нових рішень, у тому числі, творчих та здатність до підходу проблем з унікальних поглядів. Все це призводить до особистісного та професійного зростання.
5. Гнучкість		Тут мова йде про гнучкість мислення та готовність до змін. Також, студенти-психологи, які прагнуть до самоактуалізації, здатні адаптуватися до непередбачуваних обставин та навіть переорієнтуватися за необхідності залишаючись при цьому відкрити до нових можливостей.
6. Автономія та незалежність		Здатність до самостійного прийняття рішень та підвищена відповідальність за свої дії та вчинки. Впевненість у власних переконаннях та у самому собі.

Висновки до першого розділу

Отже, у сучасній науковій термінології самоактуалізація визначається як внутрішня активність суб'єкта, метою якої є виявлення потенційних можливостей, цінностей і життєвих орієнтирів. Результатом такої активності є становлення людини як суб'єкта власної життєдіяльності. Потреба в самоактуалізації як провідна життєва ідентичність студентів у психологічному аспекті зумовлена фундаментальним і більш широким феноменологічним станом, задіяний у процесах самовизначення та самореалізації.

У прагненні до розуміння вершин людського потенціалу, теорія самоактуалізації Абрахама Маслоу посідає особливе місце. Аналіз досліджень демонструє, що «особистість, що самоактуалізується» Маслоу багато в чому відповідає «гармонійній особистості» у вітчизняній психології. Обидві концепції фокусуються на психічно здоровій людині, яка прагне до максимальної розкриття свого потенціалу і живе наповненим життям.

Самоактуалізація потребує не лише розуміння себе, але й оптимізації своїх потенціалів. Це процес досягнення повної реалізації своїх здібностей через творчість, незалежність, свободу та гостре усвідомлення власних потреб і бажань. Самоактуалізація має важливий вплив на розвиток знань, навичок, творчих здібностей, ставлення до життя та особистості в цілому. Самоактуалізована людина чітко мислить, мудро реагує і справедливо діє в соціальному середовищі.

Завдяки аналізу індивідуально-психологічних особливостей самоактуалізації сучасної молоді ми розуміємо, що самоактуалізація – це реалізація справжнього потенціалу людини. Тільки самоактуалізована людина може пройти через процес індивідуалізації, щоб досягти повної реалізації. Це мотиваційний феномен, який може бути досягнутий лише тоді, коли всі потреби людини задоволені. Внутрішній потенціал такої людини працює при повному самоконтролі та організованій поведінці разом з повноваженнями самостійно обирати життєві шляхи.

Специфічною особливістю самоактуалізації особистості в період студентства є те, що вона здійснюється в межах освітнього процесу у вищому навчальному закладі. Показником ефективності процесу самоактуалізації студентів є рівень розвитку всіх сукупних властивостей, що визначають самоактуалізацію сучасної молоді. Загальна структура властивостей самоактуалізованих студентів є достатньо інтегрованою. Її базовим чинником є «підтримка», що об'єднує наступні перераховані властивості. «Автономність, незалежність від культури і середовища», «ефективне сприйняття дійсності», «особистісний творчий потенціал», «самоприйняття,

прийняття інших і природи», «саморозвиток», а також фокус на «мотивації». Це означає, що основною тенденцією самоактуалізації для студентів-психологів є незалежність від інших і більша опора на себе, управління власними цілями та переконаннями.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ТА ПІДБІР МЕТОДИЧНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Організація та проведення дослідження

У рамках другого розділу було проведено емпіричне дослідження рівня самоактуалізації сучасної молоді.

Метою дослідження було теоретично та емпірично дослідити рівень самоактуалізації сучасної молоді.

Була сформована **гіпотеза** про те, що існує взаємозв'язок між рівнем самоактуалізації та елементами мотивації, саморозвитку, креативністю та суб'єктивним контролем.

Завдання емпіричного дослідження:

1. Дослідити індекс самоактуалізації сучасної молоді;
2. Провести діагностику мотивації до успіху та боязні невдач сучасної молоді;
3. Визначити рівень креативності сучасної молоді;
4. Дослідити готовність до саморозвитку сучасної молоді;
5. Визначити тип суб'єктивного контролю сучасної молоді;
6. Підтвердити або скасувати припущення взаємозв'язку між рівнем самоактуалізації та елементами мотивації, саморозвитку, креативністю та суб'єктивним контролем.

Спираючись на мету кваліфікаційної роботи, було окреслено загальну стратегію емпіричного дослідження, збагачено діагностичний інструментарій дослідження. Проаналізовано сутність самоактуалізації та чинники самоактуалізації сучасної молоді. Особливу увагу приділено взаємозв'язку між рівнем самоактуалізації та елементами мотивації, саморозвитку, креативністю та суб'єктивним контролем.

Емпіричне дослідження проводилося у декілька етапів:

- На першому етапі описується хід дослідження, обирається вибірка та психодіагностичний інструментарій.

- Другий етап переходить безпосередньо до емпіричного дослідження, збору отриманих даних за допомогою Google-опитувальника і формування зведених результатів від респондентів.

- Третій етап узагальнює, описує та інтерпретує результати дослідження.

- Четвертий етап полягає у використанні методів математико-статистичної перевірки взаємозв'язку між рівнем самоактуалізації та елементами мотивації, саморозвитку, креативністю та суб'єктивним контролем.

Вибірку дослідження склали 100 респондентів (студентів) 2 та 4 курсу, денної та заочної форми студенти 053 «Психології». Вибірку було поділено на 2 групи: група 1 та група 2. В першу групу входили студенти, які мали недостатній рівень самоактуалізації. В другу групу, входили студенти, які мали достатній рівень самоактуалізації.

Перший блок опитувальника «Дослідження рівня самоактуалізації сучасної молоді» був ціленаправлений на знайомство з вибіркою, він дозволив сформуванню уявлення про загальну емпіричну вибірку дослідження. Детальна інформація про загальну вибірку наведена в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Загальна вибірка емпіричного дослідження

1.	Стать	60 жінок 40 чоловіків Всього: 100 респондентів
2.	Форма навчання	Денна форма – 58 осіб Заочна форма – 42 особи
3.	Курс навчання у ВНЗ	25 осіб – 2 курс ДГУ 25 осіб – 4 курс ДГУ 20 осіб – 2 курс ДНУ 30 осіб – 4 курс ДНУ

Додатково аналіз питань першого блоку опитувальника загальної вибірки представлено на рис. 2.1, 2.2 та 2.3.

1) Аналіз першого питання блоку – «Стать загальної вибірки»

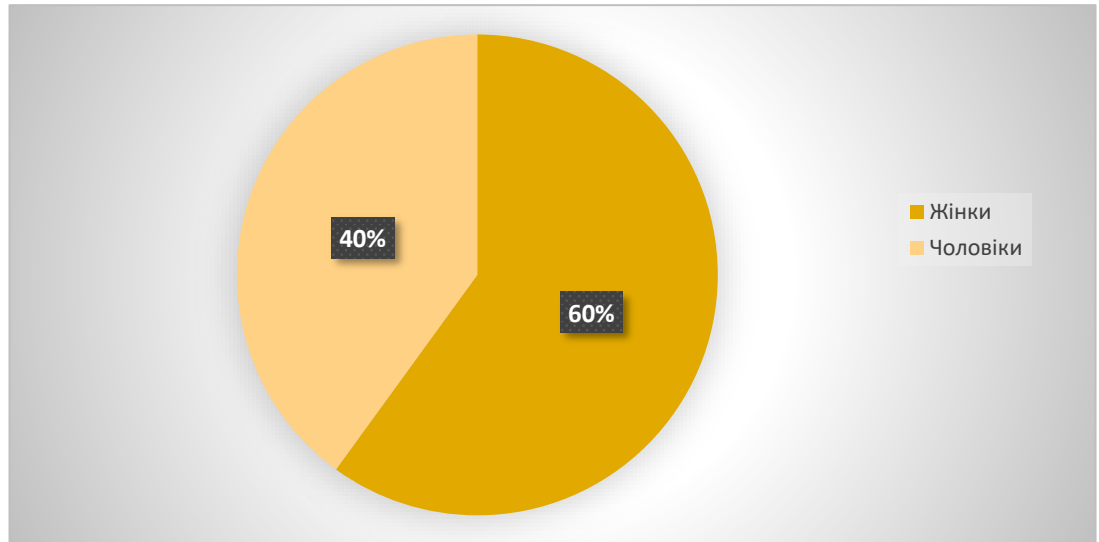

Рисунок 2.1 – Аналіз першого блоку – «Стать загальної вибірки»

2) Аналіз другого питання блоку – Форма навчання?

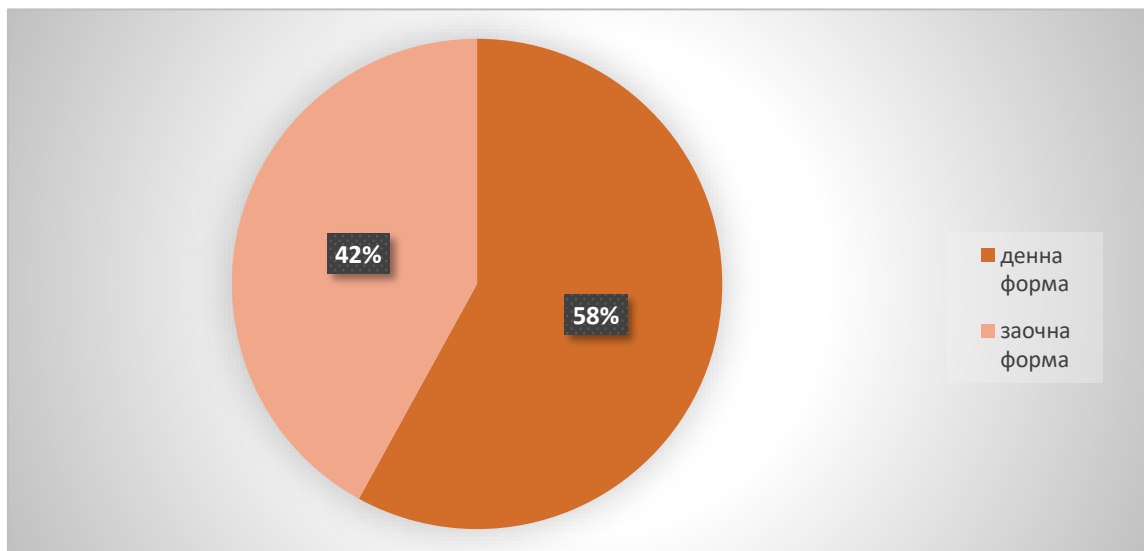

Рисунок 2.2 – Аналіз другого питання блоку – Форма навчання?

3) Аналіз четвертого питання блоку – Ваш курс навчання у ВНЗ?

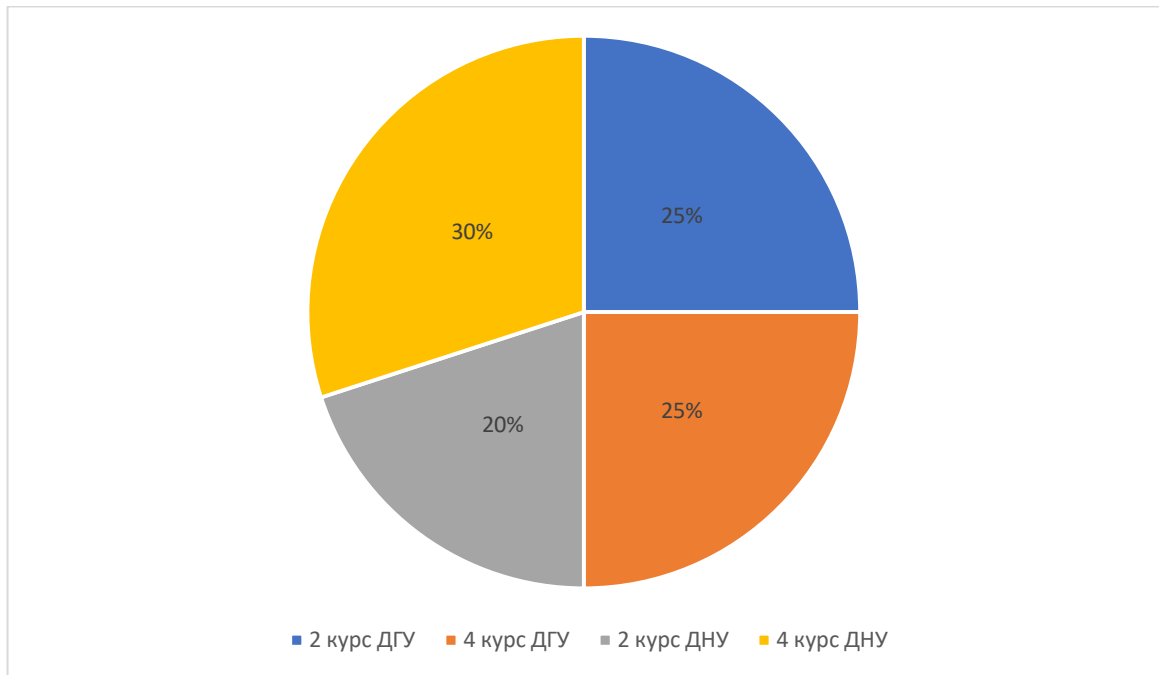

Рисунок 2.3 – Аналіз четвертого питання блоку – Ваш курс навчання у ВНЗ?

Отже, було сформовано загальне уявлення про вибірку емпіричного дослідження. Але загальна вибірка групи була розділена порівну на дві групи: першу групу та другу групу. В першу групу входили студенти, які мали недостатній рівень самоактуалізації. В другу групу, входили студенти, які мали достатній рівень самоактуалізації. Тому, було сформовано додатковий аналіз вибірки 1 групи, який представлено в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Вибірка першої групи

1.	Стать	33 жінки 17 чоловіків
2.	Форма навчання	Денна форма – 30 осіб Заочна форма – 20 осіб
3.	Курс навчання у ВНЗ	27 осіб – 2 курс 23 особи – 4 курс

А також, додатково, були сформовані графіки з відповідями респондентів першої групи по першому блоку анкети, які представлені на рис. 2.4, 2.5, 2.6.

1) Аналіз першого блоку (1 група) – «Стать вибірки»

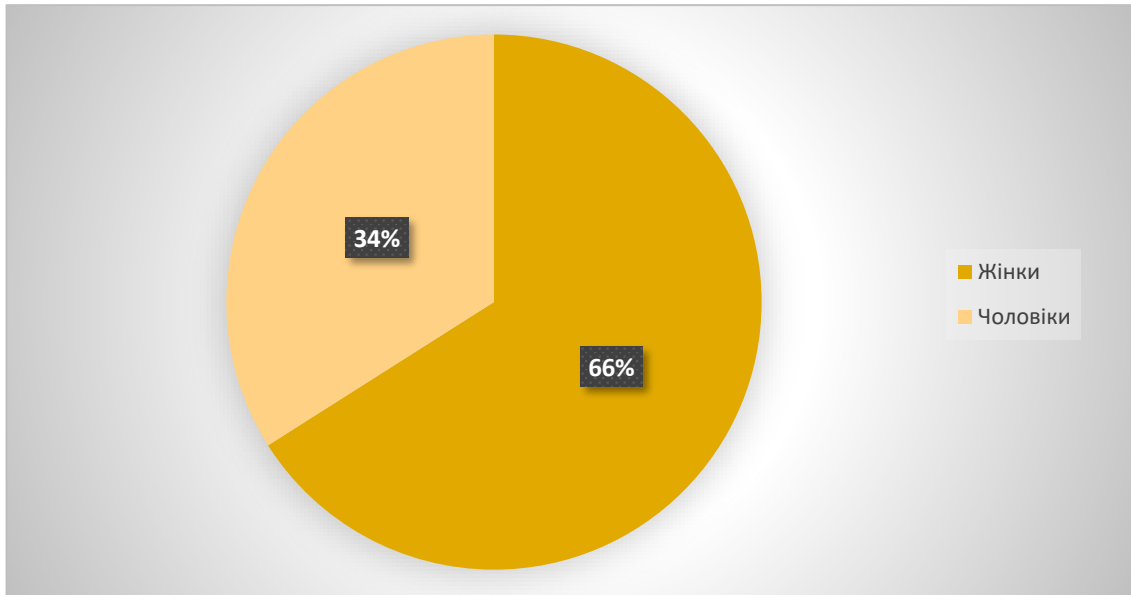

Рисунок 2.4 – Аналіз першого блоку (1 група) – «Стать вибірки»

2) Аналіз другого питання блоку (1 група) – Форма навчання?

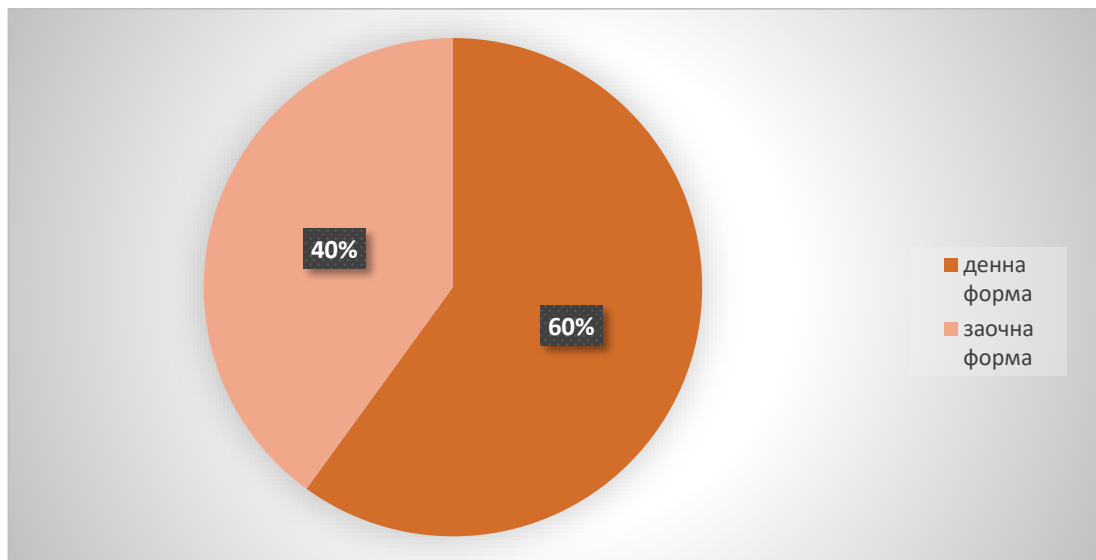

Рисунок 2.5 – Аналіз другого питання блоку (1 група) – Форма навчання?

3) Аналіз четвертого питання блоку (1 група) – Ваш курс навчання у ВНЗ?

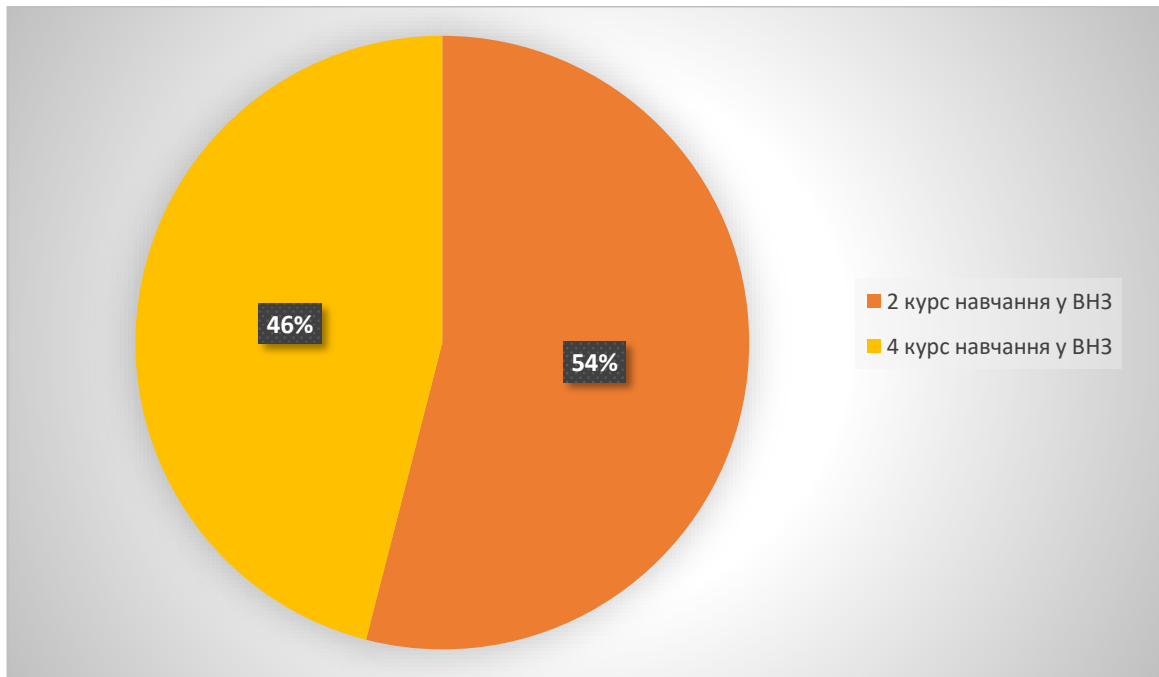

Рисунок 2.6 – Аналіз четвертого питання блоку (1група) – Ваш курс навчання у ВНЗ?

Також, окремо було проаналізовано респондентів 2 групи, їх аналіз також був здійснений за першим блоком Google-опитувальника та дані вибірки цієї групи представлено у табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Вибірка другої групи

1.	Стать	27 жінок 23 чоловіків
2.	Форма навчання	Денна форма – 28 осіб Заочна форма – 22 особи
3.	Курс навчання у ВНЗ	24 особи – 2 курс 26 осіб – 4 курс

Аналізуючи вибірку другої групи, додатково було сформовано графіки з відповідями респондентів групи по першому блоку анкети, які представлені на рис. 2.7., 2.8., 2.9.

1) Аналіз першого блоку (2 група) – «Стать вибірки»

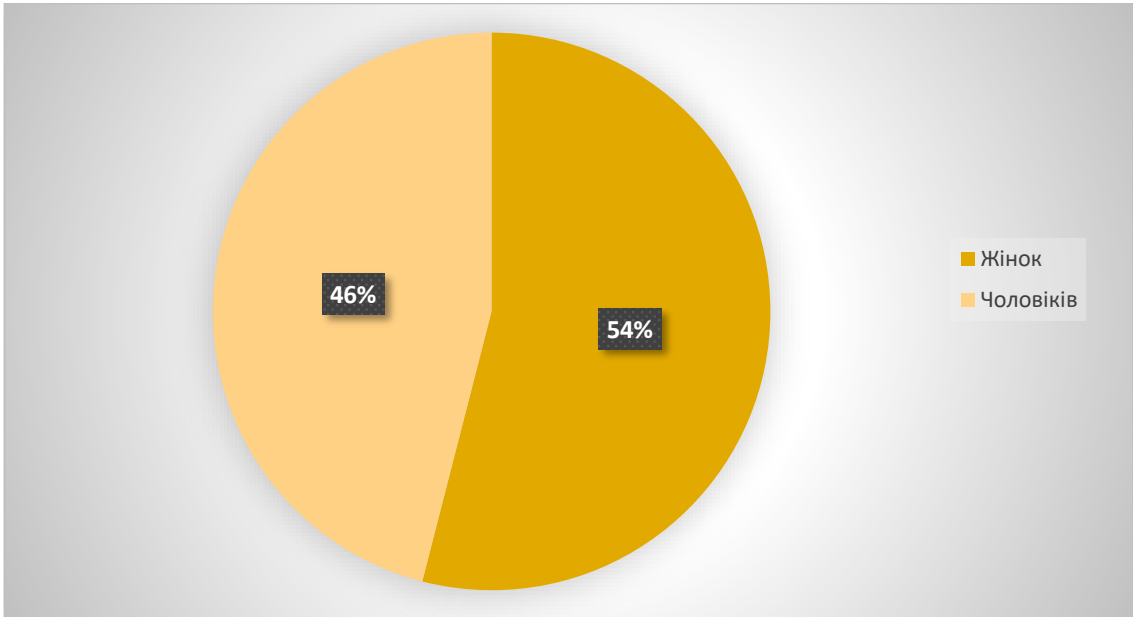

Рисунок 2.7 – Аналіз першого блоку (2 група) – «Стать вибірки»

2) Аналіз другого питання блоку (2 група) – Форма навчання?

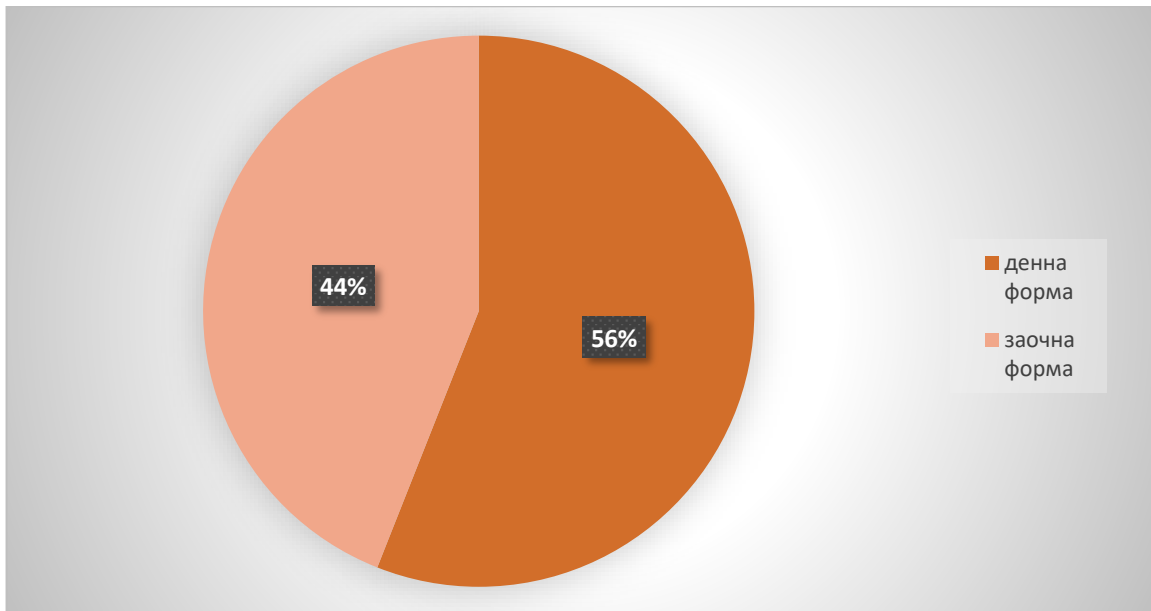

Рисунок 2.8 – Аналіз другого питання блоку (2 група) – Форма навчання?

3) Аналіз четвертого питання блоку (2 група) – Ваш курс навчання у ВНЗ?

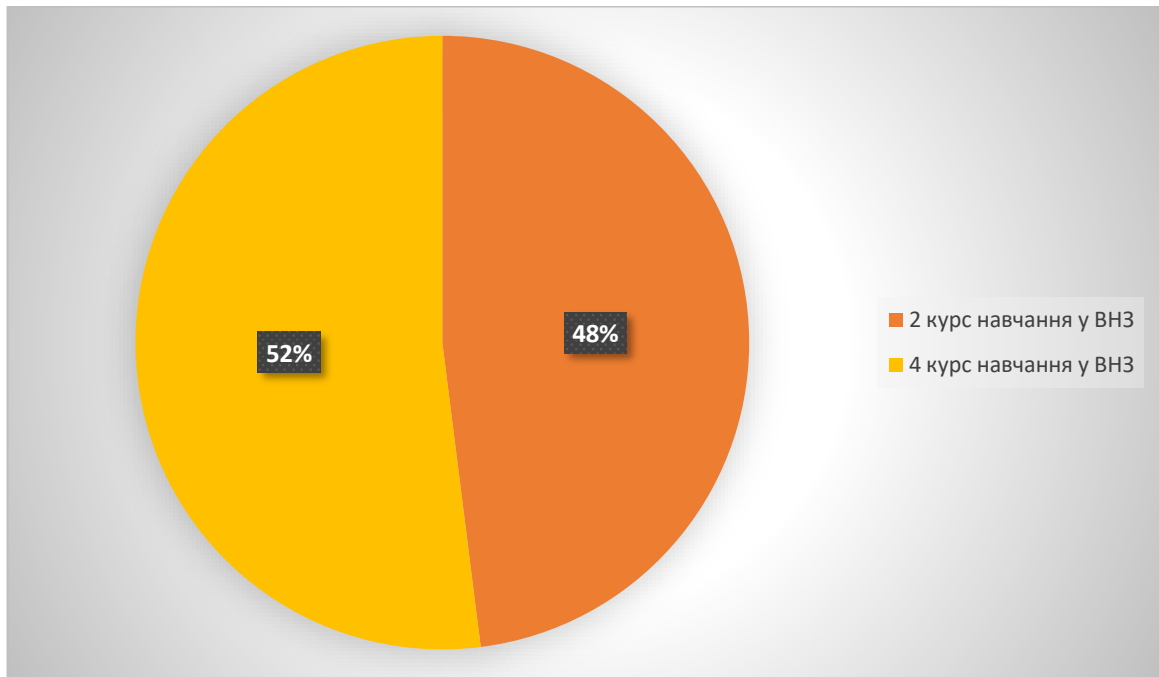

Рисунок 2.9 – Аналіз четвертого питання блоку (2 група) – Ваш курс навчання у ВНЗ?

Таким чином, аналіз першої та другої вибірки емпіричного дослідження надав загальне уявлення про учасників дослідження, що дозволило сформулювати загальне уявлення про соціометричні дані респондентів емпіричного дослідження, і це дозволить краще аналізувати та інтерпретувати результати емпіричного дослідження.

Дослідження спрямоване на виявлення рівня самоактуалізації, мотивації до успіху та боязні невдач, креативності, готовності до саморозвитку, суб'єктивного контролю. Опитування повністю анонімне, містить 5 змістовних блоків і займе приблизно 15 хвилин часу.

Опитування проводилося онлайн за допомогою Google-опитування. З метою реалізації поставленої мети та дослідження рівня самоактуалізації сучасної молоді, було використано такий діагностичний інструментарій:

- «Короткий індекс самоактуалізації (SI)» А. Джонс, Р. Крендел (Додаток Б);
- Діагностика мотивації до успіху та боязні невдач А. Реан (Додаток В);
- Методика креативності Ф. Вільямса, адаптація Н. Бельська (Додаток Г);

- «Готовність до саморозвитку» опитувальник В. Павлова, адаптація К. Калениченко (Додаток Д);
- Тест на визначення суб'єктивного контролю (РСК) Д. Роттер (Додаток Ж).

Математична обробка даних проводилася за допомогою програми SPSS.22.0

Опишемо зміст підібраних методик дослідження у вигляді паспортів:

Таблиця 2.4

1) Короткий індекс самоактуалізації (SI)» А. Джонс, Р. Крендел
(Додаток Б)

Параметри	Опис параметру
1. Автор	А. Джонс, Р. Крендел
2. Рік створення	1986 рік
3. Призначення методики	оцінити рівень самоактуалізації
4. Віковий діапазон	підлітки та дорослі
5. Склад методики	респондентам пропонується оцінити 15 тверджень по 6-бальній шкалі: 1 – абсолютно не погоджуюсь; 2 – не погоджуюсь; 3 – частково не погоджуюсь; 4 – частково погоджуюсь; 5 – погоджуюсь; 6 – абсолютно погоджуюсь.
6. Інтерпретація результатів	визначаючи рівень самоактуалізації можна використовувати таку шкалу: Низький рівень – від 0 до 30 балів; Середній рівень – від 31 до 60 балів; Високий рівень – від 61 до 90 балів.

Таблиця 2.5

2) Діагностика мотивації до успіху та боязні невдач А. Реан
(Додаток В)

Параметри	Опис параметру
1. Автор	А. А. Реан
2. Рік створення	1999 рік
3. Призначення методики	провести діагностику мотивації до успіху та боязні невдач.
4. Віковий діапазон	підлітки, дорослі
5. Склад методики	респондентам пропонується 20 тверджень, їм треба вибрати одну із запропонованих варіантів відповідей – «так» чи «ні». Якщо респондентам важко обрати відповідь, їм пропонується згадати, що відповідь «так» має на увазі те явне, що скоріше відповідає відповіді «так» ніж «ні»; теж саме робиться коли респонденти мають сумніви, обираючи відповідь «ні». Від респондентів вимагається досить швидко обирати відповідь, довго не замислюючись, адже те, що прийшло першим в голову, як правило і є найбільш точним.
6. Інтерпретація результатів	коли респонденти набирають від 1 до 7 балів, то діагностується мотивація на невдачу (боязнь невдачі); коли ж сума від 14 до 20 балів, це мотивація на успіх (надія на успіх). Якщо кількість набраних балів у межах від 8 до 13, слід вважати, що мотиваційний полюс не виражений. Але якщо 8-9 балів, мотивація респондентів ближче до уникнення невдачі, а 12–13 ближче до прагнення досягти успіху.

Таблиця 2.6

3) Методика креативності Ф. Вільямса, адаптація Н. Бельська
(Додаток Г)

Параметри	Опис параметру
1. Автор	Ф. Вільямс
2. Рік створення	1980 рік (оригінальна версія), адаптована 2019 рік
3. Призначення методики	призначена для комплексної діагностики креативності.
4. Віковий діапазон	діти, підлітки
5. Склад методики	респондентам пропонується 33 твердження, їм треба обрати запропоновані варіанти відповідей: «2» повністю згоден; «1» частково згоден; «2» не згоден; «0» важко відповісти, не знаю (відповідь «не знаю» можна обирати лише в крайньому випадку).
6. Інтерпретація результатів	по загальній сумі сирих балів визначається рівень вираження особистої установки на креативну поведінку. Низький рівень: 1 – 13; 2 – 12, 5; 3 – 4, 3. Нижче середнього: «4» – 4 –10. Середній: «5» – 11–18; «6» – 19–26. Вище середнього: «7» – 27–33. Високий: «8» – 34–41; «9» – 42–49. Дуже високий: «10» – 50.

Таблиця 2.7

4) «Готовність до саморозвитку» опитувальник В. Павлова, адаптація К. Калениченко (Додаток Д)

Параметри	Опис параметру
1. Автор	В. Павлов
2. Рік створення	Адаптація 2021 рік
3. Призначення методики	визначення готовності до самоактуалізації.
4. Віковий діапазон	підлітки та дорослі
5. Склад методики	<p>респондентам пропонується 14 тверджень з якими треба погодитися, або ні (відповідь «+» та «-»). Фіксується кількість відповідей, що збігається з «ключем». У такий спосіб респонденти визначають значення власної готовності до самовдосконалення. Отримані значення їм пропонується перенести на графік (по горизонталі – величина ХЗС, по вертикалі – МЗС). За двома координатами респонденти відзначають на графіку точку, в одному з квадратів:</p> <p>А – «можу самовдосконалюватися», але не хочу знати себе. Б – «хочу знати себе» і «не можу змінитися». В – «не хочу знати себе» і «не хочу змінюватися». Г – «хочу знати себе», але «не можу себе змінити».</p>
6. Інтерпретація результатів	<p>Квадрат «А». Респондент має більше можливостей для саморозвитку, ніж бажання зрозуміти себе. У цьому випадку варто починати з саморозвитку, а вже потім думати про необхідність розвиватися як професіонал.</p> <p>Квадрат «Б». Найбільш вдале поєднання для подальшого саморозвитку. Бажання пізнавати себе все глибше і</p>

	<p>глибше поєднується з потребою в реальному саморозвитку.</p> <p>Квадрат «В». Небажання працювати над собою Під час аналізу слід зосередитися на твердженнях, які не збігаються з «ключем». Таким чином можна виявити причини небажання працювати над собою.</p> <p>Квадрат «Г». Ця комбінація означає, що тестований хоче дізнатися більше про себе, але ще не має навичок для самовдосконалення. Труднощі в самонавчанні не повинні провокувати таку реакцію: «Якщо не вийде, я не буду цим займатися»; аналіз тверджень, які не збіглися з ключем в МЗС, покаже, де і над чим потрібно попрацювати. У саморозвитку потрібно пам'ятати такий вислів: «Розпізнати власні здібності можна, лише спробувавши їх продемонструвати».</p>
--	--

Таблиця 2.8

5) Тест на визначення суб'єктивного контролю (РСК) Д. Роттер

(Додаток Ж)

Параметри	Опис параметру
1. Автор	Джуліан Роттер
2. Рік створення	1966 рік
3. Призначення методики	діагностування схильності людини пояснювати причини подій зовнішніми чи внутрішніми факторами – рівень особистої відповідальності.
4. Віковий діапазон	підлітки, дорослі

Продовження табл. 2.8

5. Склад методики	опитувальник пропонує 29 парних тверджень, респондентам потрібно вибрати тільки одне з запропонованої пари варіантами – «А» або «Б».
6. Інтерпретація результатів	Залежно від обраних висловлювань, респонденти, що проходять дане опитування, набирають бали за крайніми позиціями шкали інтернальності або екстернальності. Підрахунок балів. Для підрахунку результату необхідно вирізати квадратик у відповідному місці, використовуючи два аркуші паперу-шаблону, що відповідають бланку відповідей. За кожен збіг із твердженням нараховується один бал. Потім підраховується загальна кількість балів за шкалами екстернальності та інтернальності, яка дорівнює 23 балам, оскільки решта балів є фоновими. Про орієнтацію респондентів свідчить переважання балів за шкалами інтерналізації та екстерналізації.

Таким чином, запропонований діагностичний інструментарій дозволить емпірично дослідити рівень самоактуалізації сучасної молоді. Після проведення Google-опитування, щодо рівня самоактуалізації сучасної молоді, в онлайн режимі, були отримані кінцеві результати респондентів по кожній із підібраних методик. Бланки та протоколи дослідження представлені в таблицях та подані в додатку (Додаток 3).

2.2. Результати дослідження

Спираючись на мету дослідження, було окреслено завдання емпіричного дослідження:

1. Дослідити індекс самоактуалізації сучасної молоді;
2. Провести діагностику мотивації до успіху та боязні невдач сучасної молоді;
3. Визначити рівень креативності сучасної молоді;
4. Дослідити готовність до саморозвитку сучасної молоді;
5. Визначити тип суб'єктивного контролю сучасної молоді;
6. Підтвердити або скасувати припущення взаємозв'язку між рівнем самоактуалізації та елементами мотивації, саморозвитку, креативністю та суб'єктивним контролем.

1. Досліджуючи індекс самоактуалізації сучасної молоді, була використана методика «Короткий індекс самоактуалізації (SI)» А. Джонс, Р. Крендел. Результати дослідження першої та другої групи щодо методики «Короткий індекс самоактуалізації (SI)» А. Джонс, Р. Крендел, представлено в таблиці 2.9.

Таблиця 2.9

Результати дослідження першої та другої групи щодо методики
«Короткий індекс самоактуалізації (SI)» А. Джонс,

Р. Крендел

Вибірка	Індекс самоактуалізації					
	Високий рівень		Середній рівень		Низький рівень	
	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%
1 група	5	10%	15	30%	30	60%
2 група	40	80%	10	20%	0	0%

Виходячи з результатів представленої таблиці, можна зазначити, що перша група характеризується високими результатами низького рівня самоактуалізації – 60% респондентів, тобто, 30 респондентів із загальної кількості першої групи мають низький рівень самоактуалізації. Результати середнього рівня в два рази нижче і становлять 30% респондентів, тобто 15 респондентів із загальної кількості першої групи мають середній рівень самоактуалізації. Високий рівень – лише 10% респондентів, тобто лише 5 респондентів із загальної кількості першої групи мають високий рівень самоактуалізації.

Щодо результатів другої групи, бачимо, що вони характеризуються високими показниками саме високого рівня – 80% респондентів, тобто 40 респондентів із загальної кількості другої групи, мають високий рівень самоактуалізації. Результати середнього рівня становлять 20% респондентів, тобто 10 респондентів із загальної кількості другої групи, мають середній рівень самоактуалізації. З представлених результатів в таблиці, спостерігаємо відсутність низького рівня в другій групі – 0% респондентів, тобто в другій групі немає жодного респондента, який би мав низький рівень самоактуалізації. Додатково, результати дослідження першої та другої групи щодо методики «Короткий індекс самоактуалізації (SI)» А. Джонс, Р. Крендел, показано на рис. 2.10.

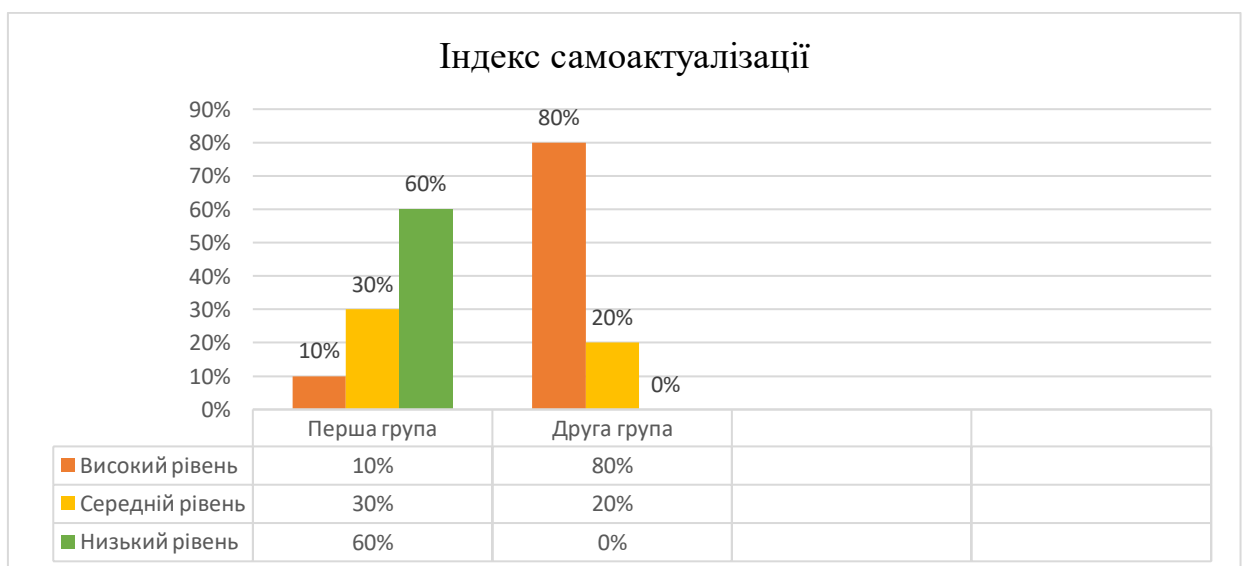

Рисунок 2.10 – Результати дослідження 1 та 2 групи щодо методики «Короткий індекс самоактуалізації (SI)» А. Джонс, Р. Крендел

З результатів, показаних на рисунку, можна зазначити, що високий рівень самоактуалізації в першій групі становить 10% респондентів, а в другій групі – 80% респондентів. Для цих респондентів характерним є повне розуміння себе як індивідуальну особистість, прагнення до автономії, які мають високу особистісну мотивацію, схильні до пошуку односторонніх та творчості, для них властиво йти на компроміс, що веде за собою легкість вести діалог. Респонденти, які мають високий рівень самоактуалізації, завжди беруть до уваги думку оточуючих, але не ставлять її на перший план та орієнтовані на особистісні життєві позиції.

Середній рівень самоактуалізації спостерігався у 30% респондентів першої групи та у 20% респондентів другої групи. У респондентів, які мають середній рівень самоактуалізації, частіше всього «Я-концепція» лише формується, усвідомлення власних можливостей та життєвих проєктів знаходиться на стадії уточнення, а творчі здібності ще не встигли реалізуватися. Ці респонденти знають своє місце у світі та вже сформували власну оцінку своїх можливостей в достатній мірі.

Показники низького рівня самоактуалізації спостерігалися лише в першій групі – 60% респондентів, в другій групі кількість респондентів з низьким рівнем самоактуалізації становить 0% респондентів. Для низького рівня самоактуалізації характерно відчуження. Респонденти з низьким рівнем самоактуалізації мають низький рівень мотивації, відсутнє бажання чогось досягти, а успіх не має ніякої значимості для їх життя.

2. Діагностуючи мотивацію до успіху та боязнь невдач, була використана методика «Діагностика мотивації до успіху та боязні невдач» А. Реан. Результати дослідження першої та другої групи щодо методики «Діагностика мотивації до успіху та боязні невдач» А. Реан, представлено в табл. 2.10

Таблиця 2.10

Результати дослідження першої та другої групи щодо методики
«Діагностика мотивації до успіху та боязні невдач»

А. Реан

Вибірка	Діагностика мотивації та боязні невдач									
	Боязнь невдачі		Надія на успіх		Мотивація невиражена		Уникнення невдачі		Прагнення до успіху	
	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%
Перша група	10	20 %	0	0%	30	60%	5	10%	5	10%
Друга група	5	10%	10	20%	0	0%	5	10%	30	60%

З представлених результатів в таблиці, можна зазначити, що в першій групі шкала невираженої мотивації має найбільші показники – 60% респондентів, тобто у 30 респондентів від загальної кількості першої групи мотивація невиражена.

Шкала боязні невдач становить 20% респондентів, тобто у 10 респондентів від загальної кількості першої групи виражено боязнь невдачі.

Шкала уникнення невдачі налічує 10% респондентів, тобто у 5 респондентів від загальної кількості першої групи обирають уникнення невдачі.

Шкала прагнення до успіху також становить 10% респондентів, тобто у 5 респондентів від загальної кількості першої групи мають прагнення до успіху.

Шкала надії на успіх становить 0% респондентів, тобто кількість респондентів, які обрали шкалу надія на успіх, дорівнює 0.

Щодо результатів другої групи, бачимо, що високі показники має шкала прагнень до успіху – 60% респондентів, тобто 30 респондентів від загальної кількості другої групи мають прагнення до успіху.

Шкала надії на успіх налічує 20% респондентів, тобто 10 респондентів від загальної кількості другої групи мають надію на успіх.

Шкала боязні невдачі становить 10% респондентів, тобто лише 5 респондентів від загальної кількості другої групи мають боязнь невдачі.

Шкала уникнення невдачі також становить 10% респондентів, тобто 5 респондентів від загальної кількості другої групи обирають шкалу уникнення невдачі.

Шкала невираженої мотивації становить 0% респондентів, тобто в другій групі відсутні респонденти, які мали б невиражену мотивацію. Додатково, результати дослідження першої та другої групи щодо методики «Діагностика мотивації до успіху та боязні невдач» А. Реан, показано на рис. 2.11.

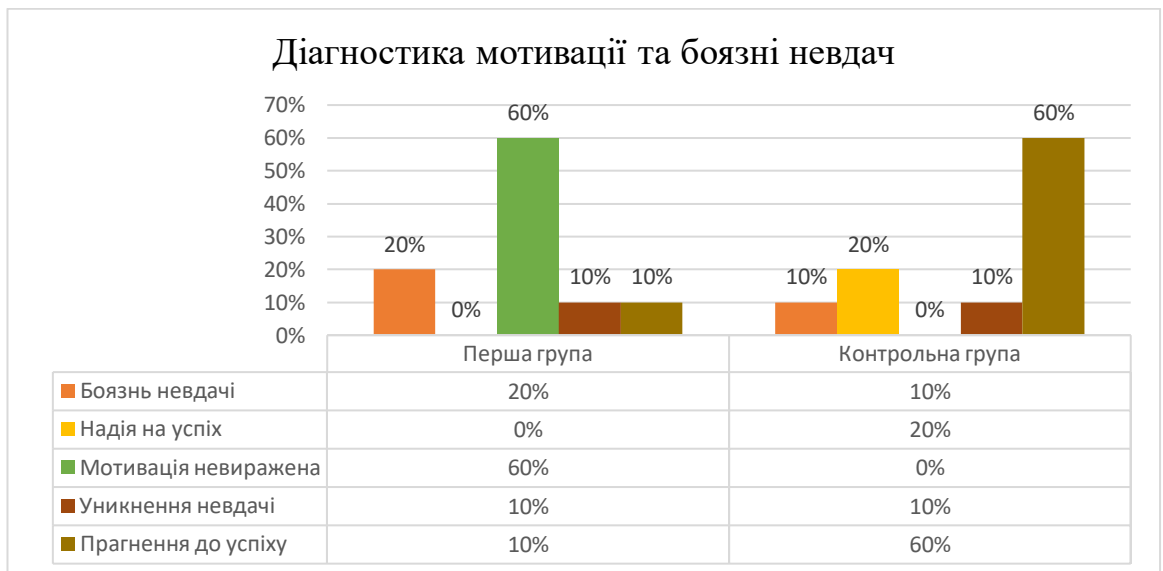

Рисунок 2.11 – Результати дослідження першої та другої групи щодо методики «Діагностика мотивації до успіху та боязні невдач» А. Реан

Дивлячись на представлені результати дослідження, бачимо, що шкала боязні невдачі в першій групі становить 20% респондентів, а в другій групі –

10% респондентів. Для цих респондентів характерним є великий страх поразки та невдачі, вони несміливі та невпевнені у собі. Шкала надії на успіх в першій групі становить 0% респондентів, а в другій групі – 20% респондентів. Респонденти, які обрали цю шкалу, завжди намагаються оптимістично ставитися до майбутнього, а не втрачати надії на успіх власних досягнень та гідних результатів у своїй діяльності та житті. Шкала невираженої мотивації продемонструвала результати тільки в першій групі – 60% респондентів, у другій групі ця шкала – 0% респондентів. Респонденти, які мають такі результати, взагалі не мають мотиваційного полюсу, для них характерно жити за течією, вони не мають зацікавленості в розвитку. Шкала уникнення невдачі в першій та другій групах становить 10% респондентів. Ця шкала демонструє негативну мотивацію, респонденти, які продемонстрували результати в цій шкалі, вмотивовані саме на уникнення невдачі та негативної оцінки свого оточення. Респонденти з такими результатами вже на перших кроках діяльності бояться можливої поразки і думають саме про її уникнення, а не про засоби вирішення та шляхи досягнення успіху. Шкала прагнення до успіху в першій групі налічує лише 10% респондентів, а в другій групі – 60% респондентів. Ця шкала демонструє позитивну мотивацію. Респонденти, які мають прагнення до успіху, мають високий рівень мотивації, відповідальні та впевнені у собі та своїх силах, завжди оптимістично налаштовані на майбутню справу, де проявляють активність, в основі якої лежить потреба в досягненні успіху та надія на нього.

3. Визначаючи рівень креативності сучасної молоді, була використана «Методика креативності» Ф. Вільямса (адаптація Н. Бельська). Результати респондентів першої та другої групи щодо «Методики креативності» Ф. Вільямса (адаптація Н. Бельська), представлено в табл. 2.11.

Таблиця 2.11

Результати респондентів першої та другої групи щодо «Методики креативності» Ф. Вільямса (адаптація Н. Бельська)

Вибірка	Рівень креативності											
	Дуже високий рівень		Високий рівень		Вище за середній рівень		Середній рівень		Нижче за середній рівень		Низький рівень	
	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%
Перша група	0	0%	5	10%	5	10%	15	30%	25	50%	0	0%
Друга група	25	50%	15	30%	5	10%	5	10%	0	0%	0	0%

Виходячи з представлених результатів таблиці, можемо зазначити, що в першій групі, високий рівень та вище за середній рівень креативності мають 10% респондентів, тобто лише 5 респондентів мають високий рівень креативності і 5 респондентів мають вище за середній рівень креативності від загальної кількості респондентів першої групи. Середній рівень креативності мають 30% респондентів, тобто 15 респондентів від загальної кількості першої групи мають середній рівень креативності. Високі показники спостерігалися у половині респондентів, які мали нижче за середній рівень креативності, – 50% респондентів, тобто 25 респондентів від загальної кількості першої групи мають нижче за середній рівень креативності. Низький та дуже високий рівні у першій групі становлять 0% респондентів, тобто в першій групі відсутні респонденти, які мають дуже високий рівень креативності та низький рівень креативності.

Щодо результатів другої групи, бачимо, що дуже високий рівень креативності становить 50% респондентів, тобто половина (25 респондентів)

від загальної кількості респондентів групи мають дуже високий рівень креативності. Високий рівень креативності в другій групі становить 30% респондентів, тобто 15 респондентів від загальної кількості другої групи мають високий рівень креативності. Вище за середній рівень креативності становить 10% респондентів, тобто 5 респондентів від загальної кількості. Середній рівень креативності також становить 10% респондентів, тобто 5 респондентів від загальної кількості мають середній рівень креативності. Нижче за середній рівень креативності та низький рівень креативності становить 0%, тобто респонденти з рівнем нижче середнього та з низьким рівнем відсутні.

Додатково, результати респондентів першої та другої групи щодо «Методики креативності» Ф. Вільямса (адаптація Н. Бельська), показано на рис. 2.12.

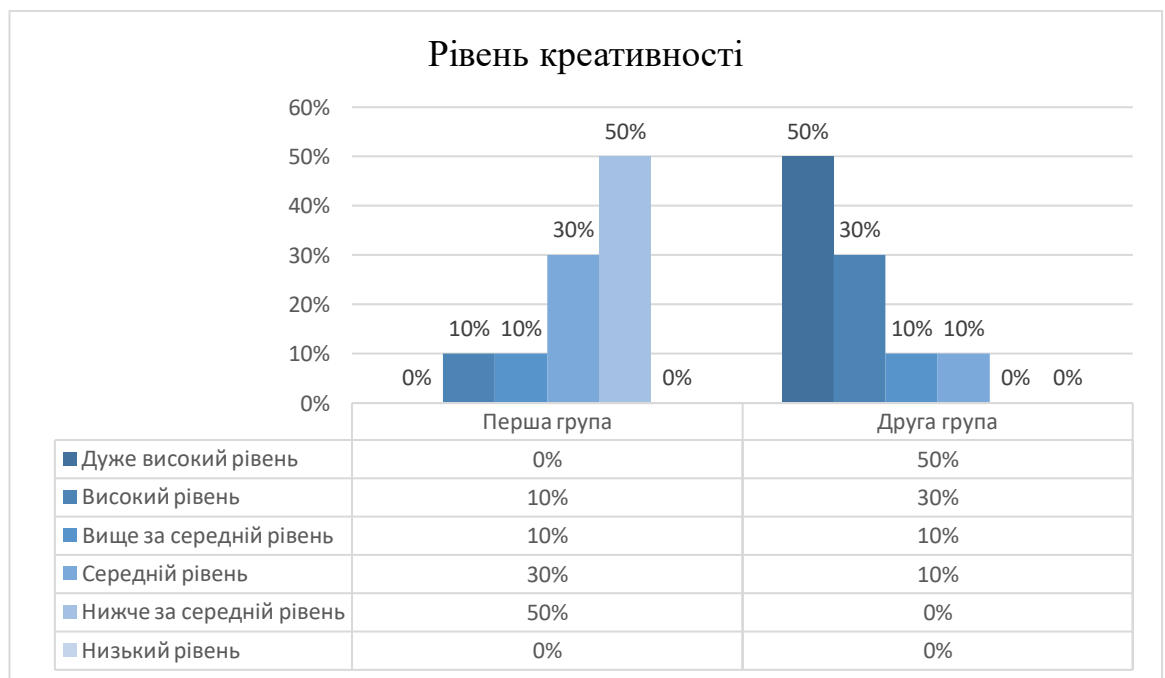

Рисунок 2.12 – Результати респондентів першої та другої групи щодо «Методики креативності» Ф. Вільямса (адаптація Н. Бельська)

Дивлячись на результати, які показані на рис. 2.12, бачимо, що дуже високий рівень креативності характерний лише для респондентів другої групи – 50% респондентів, а в першій групі кількість респондентів, які мають дуже

високий рівень креативності, – 0% респондентів. Такі респонденти завжди проявляють високу креативність у мисленні, своїх рішеннях та поведінці при виконанні роботи, є талановитими, розумними, творчими. Високий рівень креативності в першій групі становить 10% респондентів, а в другій групі – 30% респондентів. Респонденти, які мають цей рівень, схильні до креативності в будь-якій діяльності, завжди знаходять свій підхід до поставлених перед ними задач та мають творчі здібності, які характеризуються креативністю. Вище за середній рівень в першій та другій групі мають 10% респондентів, цей показник свідчить про незначне зменшення можливої креативності та здібностей респондентів, якщо їх порівнювати з високим та дуже високим рівнем креативності. Середній рівень креативності мають 30% респондентів в першій групі та 10% респондентів в другій групі. Ці результати говорять про достатні креативні можливості та здатність індивідуально підходити до будь-якої задачі, яка стала перед ними. Нижче за середній рівень креативності мають 50% респондентів першої групи та 0% респондентів другої групи. Цей рівень характеризує респондентів як творчих та креативних особистостей, але невпевненість заважає розкрити всі можливості та розвиватися далі. Низький рівень креативності в першій та другій групі відсутній, респондентів з низьким рівнем креативності не спостерігалося.

4. Досліджуючи готовність сучасної молоді до саморозвитку, була використана методика «Готовність до саморозвитку» В. Павлов (адаптація К. Калениченко, яка дала змогу визначити вид психологічної готовності до саморозвитку: «Не хочу знати себе, але можу вдосконалюватися» (А), «Хочу знати себе і можу вдосконалюватися» (Б), «Не хочу знати себе і не хочу змінюватися» (В), «Хочу знати себе, але не хочу змінюватися» (Г). Результати дослідження першої та другої групи щодо методики «Готовність до саморозвитку» В. Павлов (адаптація К. Калениченко), представлено в табл. 2.12.

Таблиця 2.12

Результати дослідження першої та другої групи щодо методики
 «Готовність до саморозвитку» В. Павлов
 (адаптація К. Калениченко)

Вибірка	Готовність до саморозвитку							
	Вид А		Вид Б		Вид В		Вид Г	
	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%
Перша група	15	30%	5	10%	20	40%	10	20%
Друга група	15	30%	20	40%	5	10%	10	20%

Виходячи з представлених результатів, бачимо, що в першій групі вид «Не хочу знати себе, але можу вдосконалюватися» (А) становить 30% респондентів, тобто 15 респондентів від загальної кількості першої групи мають вид А. Вид «Хочу знати себе і можу вдосконалюватися» (Б) становить 10% респондентів, тобто 5 респондентів від загальної кількості першої групи мають вид Б. Вид «Не хочу знати себе і не хочу змінюватися» (В) становить 40% респондентів, тобто 20 респондентів від загальної кількості мають вид В. Вид «Хочу знати себе, але не хочу змінюватися» (Г) становить 20% респондентів, тобто 10 респондентів від загальної кількості першої групи мають вид Г.

Щодо результатів другої групи, то вид «Не хочу знати себе, але можу вдосконалюватися» (А) становить 30% респондентів, тобто 15 респондентів від загальної кількості другої групи мають вид А. Вид «Хочу знати себе і можу вдосконалюватися» (Б) становить 40% респондентів, тобто 20 респондентів від загальної кількості другої групи мають вид Б. Вид «Не хочу знати себе і не хочу змінюватися» (В) становить 10% респондентів, тобто 5 респондентів від загальної кількості другої групи мають вид В. Вид «Хочу знати себе, але не

хочу змінюватися» (Г) становить 20% респондентів, тобто 10 респондентів від загальної кількості другої групи мають вид Г. Додатково, результати дослідження першої та другої груп щодо методики «Готовність до саморозвитку» В. Павлов (адаптація К. Калениченко), показано на рис. 2.13.

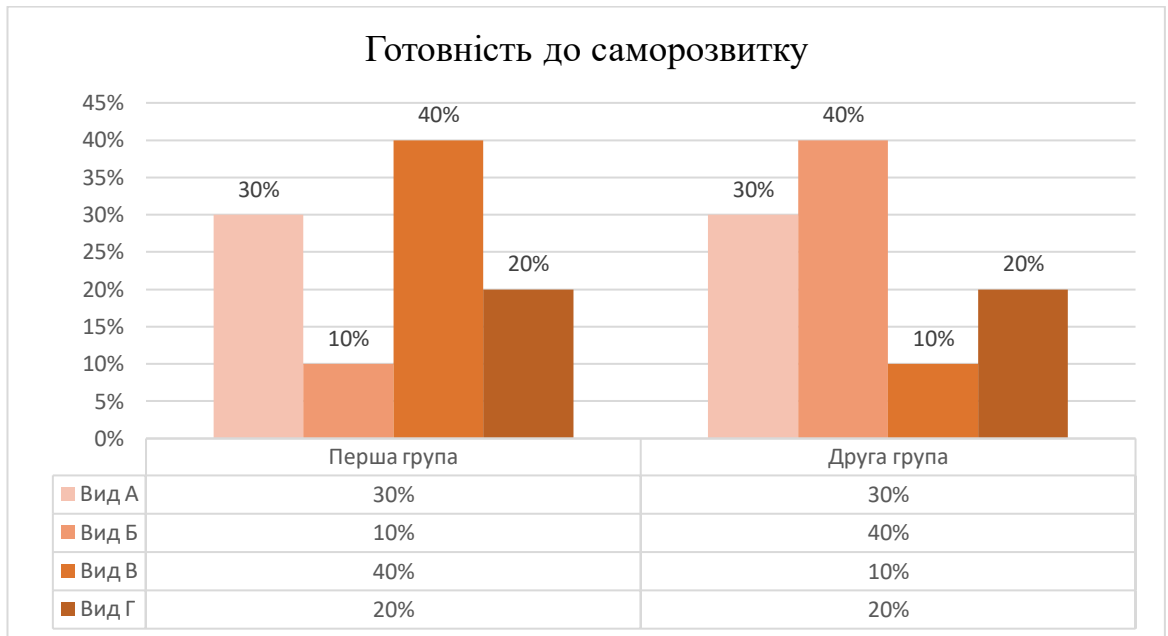

Рисунок 2.13 – Результати дослідження першої та другої групи щодо методики «Готовність до саморозвитку» В. Павлов (адаптація К. Калениченко)

Дивлячись на представлені результати, можемо сказати, що вид А – «Не хочу знати себе, але можу вдосконалюватися» в першій та другій групі становить 30% респондентів. Ці респонденти мають велику жагу та здатність до саморозвитку, але це заважає бажанню зрозуміти себе, тому їм необхідно переосмислити свою позицію та стати на шлях до пізнання власного «Я».

Вид Б – «Хочу знати себе і можу вдосконалюватися» в першій групі становить 10% респондентів, а в другій групі – 40% респондентів. Респонденти, які мають вид Б, характеризуються особистим розвитком та завжди прагнуть до глибокого пізнання себе та свого «Я», здатні самовдосконалюватися.

Вид В – «Не хочу знати себе і не хочу змінюватися» в першій групі становить 40% респондентів, а в другій групі – 10% респондентів. Ці респонденти не мають бажання працювати над собою та розуміти себе.

Вид Г – «Хочу знати себе, але не хочу змінюватися» в першій та другій групі становить 20% респондентів, які мають велике бажання до самопізнання, але набутого досвіду та навичок недостатньо для того щоб самовдосконалюватися.

5. Визначаючи тип суб'єктивного контролю сучасної молоді, був використаний «Тест на визначення суб'єктивного контролю» (РСК) Д. Роттер. Результати дослідження першої та другої групи щодо «Тесту на визначення суб'єктивного контролю» (РСК) Д. Роттер, представлено в табл. 2.13.

Таблиця 2.13

Результати дослідження першої та другої групи «Тест на визначення суб'єктивного контролю» (РСК) Д. Роттер

Вибірка	Тип суб'єктивного контролю			
	Інтернальний тип		Екстернальний тип	
	К-сть	%	К-сть	%
Перша група	15	30%	35	70%
Друга група	40	80%	10	20%

З представлених результатів бачимо, що в першій групі переважає екстернальний тип суб'єктивного контролю – 70% респондентів, тобто 35 респондентів від загальної кількості першої групи є екстерналами. Інтернальний тип суб'єктивного контролю в першій групі становить 30% респондентів, тобто 15 респондентів від загальної кількості першої групи є інтерналами. Щодо результатів дослідження другої групи, навпаки, переважає інтернальний тип суб'єктивного контролю – 80% респондентів, тобто 40 респондентів другої групи є інтерналами. Екстернальний тип суб'єктивного контролю становить 20% респондентів, тобто 10 респондентів другої групи є

екстерналами. Додатково, результати дослідження першої та другої групи щодо «Тесту на визначення суб'єктивного контролю» (РСК) Д. Роттер, показано на рис. 2.14.

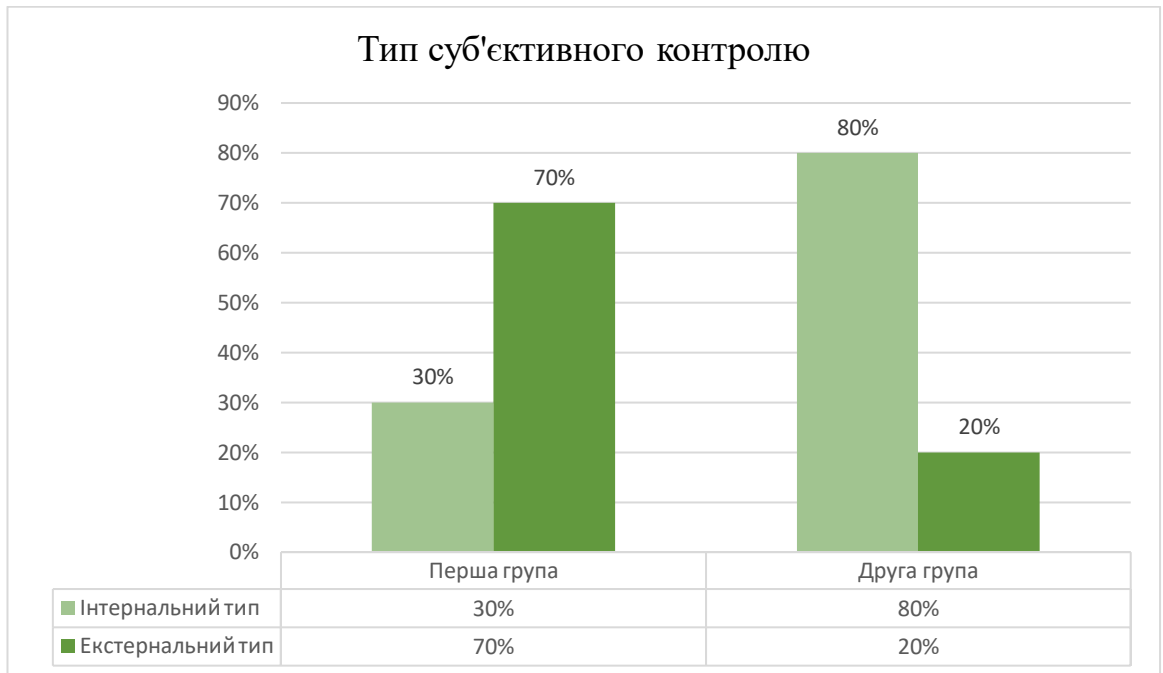

Рисунок 2.14 – Результати дослідження першої та другої групи «Тест на визначення суб'єктивного контролю» (РСК) Д. Роттер

З представлених результатів на рис. 2.14., бачимо, що інтернальний тип суб'єктивного контролю в першій групі мають 30% респондентів, а в другій групі показники інтернального типу суб'єктивного контролю налічують 80% респондентів. Респонденти, які мають інтернальний тип суб'єктивного контролю, завжди тримають під контролем все, що їх оточує, і займають позицію особистостей, які вважають, що всі події їхнього життя залежать тільки від них та їх власних дій. Протилежний інтернальному типу – екстернальний тип, в першій групі становить 70% респондентів, а в другій групі – 20% респондентів. Це говорить про те, що ці респонденти не бачать взаємозв'язку між власними вчинками, подіями чи обставинами їхнього життя, вважаючи це процесом який не можна тримати під контролем.

6. Гіпотезу дослідження склало припущення про те, що існує взаємозв'язок між рівнем самоактуалізації та елементами мотивації, саморозвитку, креативністю та суб'єктивним контролем.

Для перевірки поставленої гіпотези застосовано кореляційний аналіз з метою виявлення кореляційних зв'язків між змінними та регресійний аналіз для встановлення, яким чином мотивація, саморозвиток, креативність та суб'єктивний контроль впливають на самоактуалізацію.

Первинний статистичний аналіз даних показав, що розподіл даних відхиляється від нормального (одновибірковий критерій Колмогорова-Смірнова), тому для кореляційного аналізу застосовано коефіцієнт рангової кореляції Спірмена.

Встановлено, що існують значимі кореляційні зв'язки між самоактуалізацією та елементами мотивації, саморозвитку, креативністю та суб'єктивним контролем (табл. 2.14.).

Таблиця 2.14.

Кореляційний аналіз взаємозв'язку між самоактуалізацією та елементами мотивації, саморозвитку, креативністю та суб'єктивним контролем

Шкали	Коефіцієнт кореляції	Самоактуалізація
мотивація до успіху	коефіцієнт кореляції	0,628**
	значимість	0,002
готовність пізнавати себе	коефіцієнт кореляції	0,544**
	значимість	0,000
прагнення вдосконалюватись	коефіцієнт кореляції	0,603*
	значимість	0,002
креативність	коефіцієнт кореляції	0,820**
	значимість	0,000
суб'єктивний контроль	коефіцієнт кореляції	0,205**
	значимість	0,031

За даними таблиці бачимо, що існує прямий високий зв'язок між самоактуалізацією та мотивацією до успіху ($r_s=0,628$, $p\leq 0,01$). Тобто, чим вище рівень самоактуалізації особистості, тим вище її мотивація до успіху. Самоактуалізація є мотивом індивіда, спрямованим на максимальну актуалізацію закладених у нього здібностей, причому інші мотиви є лише проявом самоактуалізації. Оскільки самоактуалізація є розгортанням особистісного потенціалу, що відображає індивідуальні особливості людини у вигляді певного ідеалу, то її зв'язок з мотивацією успіху виражає прагнення не просто ствердитися як особистість, але й при цьому досягти певних результатів та успіхів. Тут варто зауважити індивідуальний характер такого зв'язку. Справа в тому, що рівень самоактуалізації залежить від потреб конкретного індивіда та його цінностей, цілей, ідеалів. Відповідно до переважаючих ціннісних спрямованостей і відбувається мотивація досягнення. Одній особистості важливо ствердитися в сімейному житті і досягти успіху у вихованні дітей, а для іншої важливим є професія та кар'єрний успіх.

Виявлено значимий прямий кореляційний зв'язок між самоактуалізацією та готовністю пізнавати себе ($r_s=0,544$, $p\leq 0,01$). Звичайно, що самоактуалізовані особистості готові до самопізнання, виокремлення потреб, прагнень, ідеалів. І чим більше вони прагнуть до самоствердження, тим більше готові пізнавати себе. Самоактуалізація як прагнення до зростання, розвитку, самостійності, самовираження, активізації всіх можливостей свого організму спонукає індивіда більш глибоко пізнавати свій внутрішній світ, шукати мотиватори розвитку і життєві цілі.

Також, прямий зв'язок виявлено між самоактуалізацією та прагненням вдосконалюватися ($r_s=0,603$, $p\leq 0,01$). Самовдосконалення – це можливість особистісного росту людини і її самостійне прагнення наблизитися до певного ідеалу з метою набуття позитивних рис і якостей, оволодіння тими видами діяльності, якими вона поки що не володіє. Тому самовдосконалення має особливу роль у становленні особистості оскільки впливає на здатність

людини до пізнання власного «Я», а відповідно – до рефлексії над собою. Усвідомлюючи свої досягнення і недоліки, особистість виявляє прагнення до самовдосконалення, до самоосвіти і самовираження, відповідно, самоактуалізація – це паралельно і є самовдосконалення, оскільки направлене на досягнення такого рівня розвитку, який на даному етапі не характерний для особистості, але якого б вона хотіла досягнути. Специфікою самовдосконалення особистості є те, що вона переважно спирається на індивідуальні особливості людини, її нахили та потреби. Завдяки цьому людині вдається виявити для самої себе домінуючі задатки, які у майбутньому можуть суттєво визначити весь її життєвий шлях, забезпечити розвиток фізичних, інтелектуальних і моральних якостей.

Самоактуалізація позитивно корелює з креативністю ($r_s=0,820$, $p\leq 0,01$). До того ж, можемо спостерігати досить високий коефіцієнт кореляції, який свідчить про високу самоактуалізацію та, водночас, високу креативність. Самоактуалізованих людей можна описати такими характеристиками: впевненість, внутрішня мотивація, перевага естетичних переживань, незалежність, енергійність, різноманітність інтересів та толерантність до невизначеності. При цьому, креативні досягнення можливі лише за наявності єдності пізнавальних здібностей та матриці мотиваційно-особистісних характеристик. Узагальнюючи, можна сказати, що креативна особистість відкрита новим знанням, їй властиво самоприйняття та впевненість у власних здібностях, вона емоційно сприйнятлива і віддає перевагу труднодосяжним творчим цілям. Таким чином, простежуються точні паралелі між особливостями, що характеризують креативних людей, і особливостями, у самоактуалізованих особистостей.

Виявлено прямий слабкий зв'язок самоактуалізації та суб'єктивного контролю ($r_s=0,205$, $p\leq 0,05$). Це значить, що у осіб із високою самоактуалізацією переважає екстернальний тип локусу контролю. Але оскільки зв'язок дуже слабкий, то не можна стверджувати, що самоактуалізація характерна лише для екстерналів. Цілком ймовірно, що

інтернали мають теж високий рівень самоактуалізації, але їх досягнення, в певній мірі, більш приховані від оточуючих через інтернальну спрямованість особистості.

Побудуємо діаграму розсіювання за отриманими кореляційними зв'язками (рис. 2.15).

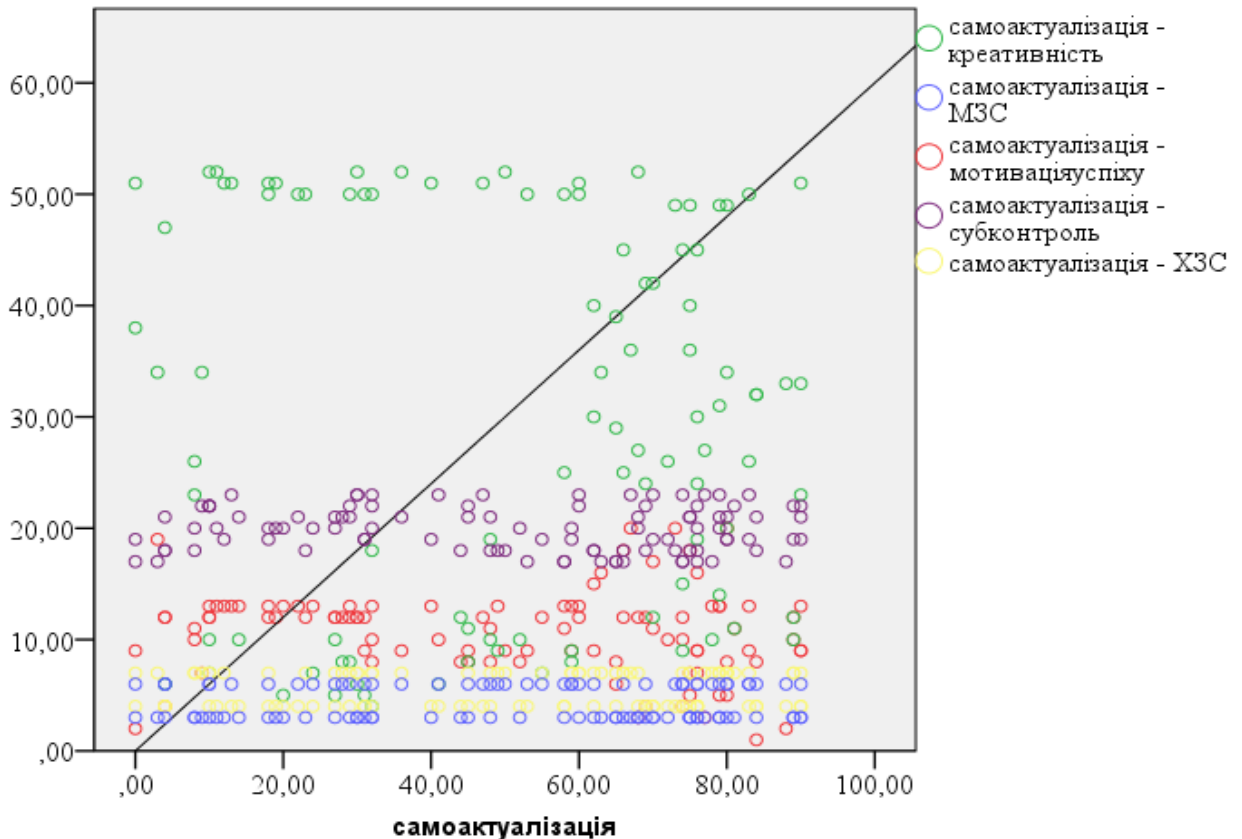

Рис. 2.15. Діаграма розсіювання взаємозв'язку між самоактуалізацією та елементами мотивації, саморозвитку, креативністю, суб'єктивним контролем

За даними рисунку бачимо, що найбільше корелює з самоактуалізацією креативність.

В ході регресійного аналізу виявлено значимий вплив мотивації, саморозвитку, креативності та суб'єктивного контролю на самоактуалізацію (табл. 2.15).

Таблиця 2.15

Регресійний аналіз впливу мотивації, саморозвитку, креативністю та суб'єктивного контролю на самоактуалізацію

	Самоактуалізація			
	β	t	R^2	F
Мотивація до успіху	0,117	3,415**	0,722	48,321**
Готовність пізнавати себе	0,231	3,681**		
Прагнення вдосконалюватись	0,127	4,548**		
Креативність	0,256	5,721**		
Суб'єктивний контроль	0,046	1,820		
** - значення для $p \leq 0,01$, * - значення для $p \leq 0,05$				

Згідно отриманих даних регресійна, модель є значимою, що підтверджує критерій Фішера ($F=48,321$, $p \leq 0,01$).

Це доводить, що самоактуалізація на 72% пояснюється впливом досліджуваних змінних ($R^2=0,722$). Бачимо, що істотний вплив на самоактуалізацію робить мотивація до успіху ($\beta=0,117$, $t=3,415$, $p \leq 0,01$), готовність пізнавати себе ($\beta=0,231$, $t=3,681$, $p \leq 0,01$), прагнення вдосконалюватись ($\beta=0,127$, $t=4,548$, $p \leq 0,01$) та креативність ($\beta=0,256$, $t=5,721$, $p \leq 0,01$).

Такі дані доводять той факт, що самоактуалізація не є окремим компонентом розвитку особистості, а формується під впливом мотивації досягнення успіху, саморозвитку та креативності. При цьому, суб'єктивний контроль не відіграє значимого впливу на самоактуалізацію, що доводить можливість бути самоактуалізованими особистостями як екстерналам, так і інтерналам. Самоактуалізація виступає як прагнення людини до більш повного виявлення та розвитку своїх особистісних можливостей. Самоактуалізуюча людина – це людина, що найповніше прагне розкривати свої здібності, реалізуючи свій потенціал, і цілеспрямовано рухається до постійного самовдосконалення. Сучасна людина повинна мати максимальну

самореалізацію, усвідомлювати перспективи свого особистісного та професійного успіху; творчий креативний підхід, оригінальність у прийнятті рішень, толерантність, відповідальність за власні дії.

Отже, проведений аналіз показав, що самоактуалізація тісно пов'язана із мотиваційним компонентом розвитку особистості, який визначає її мотивування на успіх, досягнення результатів; творчим компонентом, який сприяє пошуку нових нестандартних підходів у вирішенні завдань; смисловим компонентом, що показує наскільки особистість готова до ризику та актуалізації значимих смислів у досягненні поставленої мети. Суб'єктивний контроль виявився незначимим у розвитку самоактуалізації, тому локус контролю не впливає на процес самоактуалізації.

Таким чином, можна зробити висновки, що представлені результати, які ми отримали при емпіричному дослідженні, підтвердили нашу гіпотезу про те, що існує взаємозв'язок між рівнем самоактуалізації та елементами мотивації, саморозвитку, креативністю та суб'єктивним контролем.

Тому, рекомендовано розробити корекційно-розвиткову програму, щодо підвищення рівня самоактуалізації сучасної молоді, засобами психологічного тренінгу та за потребою, надати методичні рекомендації щодо підвищення рівня мотивації, саморозвитку, креативності та суб'єктивного контролю.

Корекційно-розвиткова програма повинна базуватися на створенні умов для прояву особистісних властивостей, які сприятимуть на ефективну реалізацію особистісного зростання та потенційних можливостей сучасної молоді.

Для її побудови повинні використовуватися такі механізми, як: самопізнання, самопрограмування, самопрезентація, самостимулювання, самореалізація.

В ході корекційно-розвиткової програми повинні вирішуватися такі завдання як: розвиток та вміння приймати себе, формування навичок конструктивної взаємодії та способів ефективного планування власного часу, цілей, адекватної оцінки, стимулювання до успіху та прагнення до

конструктивного вирішення проблем, вироблення почуття відповідальності, розвиток творчого потенціалу.

Під час реалізації корекційно-розвиткової програми, необхідно звернути увагу на умови для формування довіри та комфорту, що сприятиме ефективній роботі та взаємодії з учасниками, що послугує хорошим результатом після впровадження програми.

Така програма, дозволить сучасній молоді усвідомити важливість саморозвитку та власної вдосконаленості, адже самоактуалізація допомагає користуватися усіма присутніми можливостями, які потребують розвитку і надалі. Збагачення власної особистості та мотивація, займають чільне місце, як у професійному так і в особистому житті.

Висновки до 2 розділу

У рамках другого розділу було проведено емпіричне дослідження рівня самоактуалізації сучасної молоді. Базою дослідження стали два університети: Дніпровський гуманітарний університет («ДГУ») та Дніпровський національний університет («ДНУ»).

Вибірку дослідження склали 100 студентів вузів денної та заочної форми навчання 053 «Психології», 2 та 4 курсу. Вибірку було поділено на 2 групи: в першу групу входили студенти з недостатнім рівнем самоактуалізації, а в другу групу входили студенти з достатнім рівнем самоактуалізації.

Для дослідження рівня самоактуалізації сучасної молоді, був підібраний діагностичний інструментарій:

1. «Короткий індекс самоактуалізації (SI)» А. Джонс, Р. Крендел. Високий рівень самоактуалізації в ЕГ становить 10%, а в КГ 80% . Середній рівень у 30% ЕГ та у 20% КГ. Низький рівень становить – 60% ЕГ, а в КГ 0%.

2. «Діагностика мотивації до успіху та боязні невдач» (А. Реан). У 60% ЕГ мотивація невиражена, у 20% ЕГ боязнь невдачі, а в КГ 10%, у 10% ЕГ та КГ уникнення невдачі, прагнення до успіху в ЕГ 10%, а в КГ 60%.

3. «Методика креативності» Ф. Вільямса (адаптація Н. Бельська). Дуже високий рівень креативності характерний лише для КГ 50%, в ЕГ 0%. Високий рівень креативності в ЕГ 10% респондентів, а в КГ 30%. Середній рівень креативності у ЕГ 30%, а в КГ 10%.

4. «Готовність до саморозвитку» опитувальник В. Павлова, адаптація К. Калениченко. «Не хочу знати себе, але можу вдосконалюватися» (вид А) в ЕГ та КГ 30%. «Хочу знати себе і можу вдосконалюватися» (вид Б) в ЕГ 10%, в КГ 40%. «Не хочу знати себе і не хочу змінюватися» (вид В) в ЕГ 40%, в КГ 10%. «Хочу знати себе, але не хочу змінюватися» (вид Г) в ЕГ та КГ 20%.

5. «Тест на визначення суб'єктивного контролю» (РСК) Д. Роттер. Інтернальний тип суб'єктивного контролю мають 30% ЕГ та 80% КГ. Екстернальний тип мають 70% ЕГ та 20% КГ.

6. Гіпотезою дослідження було припущення про те, що існує взаємозв'язок між рівнем самоактуалізації та елементами мотивації, саморозвитку, креативністю та суб'єктивним контролем. Для перевірки поставленої гіпотези був застосований кореляційний аналіз, який довів, що самоактуалізація на 72% пояснюється впливом досліджуваних змінних ($R^2=0,722$). Істотний вплив на самоактуалізацію робить мотивація до успіху ($\beta=0,117$, $t=3,415$, $p\leq 0,01$), готовність пізнавати себе ($\beta=0,231$, $t=3,681$, $p\leq 0,01$), прагнення вдосконалюватись ($\beta=0,127$, $t=4,548$, $p\leq 0,01$) та креативність ($\beta=0,256$, $t=5,721$, $p\leq 0,01$). Отже, самоактуалізація не є окремим компонентом розвитку особистості, а формується під впливом мотивації досягнення успіху, саморозвитку та креативності.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі було здійснено теоретичне та експериментальне вивчення питання чинників самоактуалізації сучасної молоді, а саме студентів-психологів.

Відповідно до першого розділу можна зазначити, що вивченням феномену самоактуалізації займалась достатня кількість як вітчизняних, так зарубіжних і сучасних науковців. Достатньо багато науковців роблять вказівку саме на схожості між феноменами самореалізації і самоактуалізації. Поняття «самоактуалізація» має на увазі стабільні позитивні зміни в особистості та реалізацію її природного потенціалу, включно з прагненням стати тим, ким людина може бути, і розвиватися на різних рівнях, від оволодіння моторними навичками до досягнень у творчій сфері.

У сучасній науковій літературі концепція самоактуалізації розглядається в широкому контексті, що охоплює різні аспекти. Цю концепцію інтерпретують як прагнення людини до максимального виявлення та розвитку своїх особистісних можливостей, як безперервний процес реалізації потенційних здібностей і талантів, а також як досягнення своєї життєвої місії, покликання або долі. Крім того, самоактуалізація виступає як процес глибшого розуміння та прийняття власної природи, а також як постійне прагнення до єдності, інтеграції та внутрішньої синергії особистості.

Розглянувши чинники самоактуалізації студентів-психологів, було визначено такі основні елементи: саморозвиток, мотиваційний компонент, креативність та локус контролю, які є важливими показниками для наближення особистості до шляху самоактуалізації. Саме ці чинники стали основою для нашого емпіричного дослідження.

Вивчення самоактуалізації особистості студента-психолога є необхідним для досконалого розуміння ціннісно-сислової сфери особистості, оскільки самоактуалізований індивід живе у гармонії зі своєю сутністю. Самоактуалізація тісно пов'язана з ціннісними і смисловими орієнтаціями

особистості, формуванням специфічної системи цінностей, що визначають характер життєвих цілей та способів їх досягнення і становлять основу саморегуляції її соціальної поведінки. Говорячи за психологічні особливості було виокремлено: стійкість, мотивацію до особистісного росту, самосвідомість, рефлексію, креативність, гнучкість, автономію та незалежність особистості студента-психолога.

На основі аналізу теоретичного матеріалу та поставленими завданнями, для емпіричного дослідження самоактуалізації та зв'язку з чинниками сучасної молоді було підбрано наступні методики: «Короткий індекс самоактуалізації (SI)» А. Джонс, Р. Крендел; діагностика мотивації до успіху та боязні невдач (А. Реан); методика креативності Ф. Вільямса (адаптація Н. Бельська); «Готовність до саморозвитку» опитувальник В. Павлова, адаптація К. Калениченко; тест на визначення суб'єктивного контролю (РСК) Д. Роттер.

Оскільки, гіпотезу дослідження склало припущення про те, що існує взаємозв'язок між рівнем самоактуалізації та елементами мотивації, саморозвитку, креативністю та суб'єктивним контролем. Тому для перевірки поставленої гіпотези було застосовано кореляційний аналіз з метою виявлення кореляційних зв'язків між змінними та регресійний аналіз для встановлення, яким чином мотивація, саморозвиток, креативність та суб'єктивний контроль впливають на самоактуалізацію. Також, було здійснено кореляційний аналіз результатів за допомогою одновибіркового критерія Колмогорова-Смірнова та рангової кореляції Спірмена.

Емпіричне дослідження проводилося на базі вузів. В дослідженні брали участь 100 осіб: 60 жінок та 40 чоловіків денної та заочної форми навчання. Всі вони є здобувачами вищої освіти 2 та 4 курсів за спеціальністю 053 «Психологія». Вибірку було поділено на дві групи: перша та друга. В першу групу входили студенти, які мали недостатній рівень самоактуалізації. В другу групу, входили студенти, які мали достатній рівень самоактуалізації.

Згідно з результатами було встановлено, що існує прямий високий зв'язок між самоактуалізацією та мотивацією до успіху ($r_s=0,628$, $p\leq 0,01$). Тобто, чим вище рівень самоактуалізації особистості, тим вище її мотивація до успіху. Мотивація досягнення відбувається відповідно до переважаючих ціннісних спрямованостей. Наступним було виявлено значимий прямий кореляційний зв'язок між самоактуалізацією та готовністю пізнавати себе ($r_s=0,544$, $p\leq 0,01$). Це дало підстави для розуміння, що чим більше студенти-психологи прагнуть до самоствердження, тим більше готові пізнавати себе. Також прямий зв'язок виявлено між самоактуалізацією та прагненням вдосконалюватися ($r_s=0,603$, $p\leq 0,01$). Самовдосконалення відіграє особливу роль у становленні особистості оскільки впливає на здатність людини до пізнання власного «Я», а відповідно – до рефлексії над собою. Самоактуалізація позитивно корелює з креативністю ($r_s=0,820$, $p\leq 0,01$). До того ж, можемо спостерігати досить високий коефіцієнт кореляції, який свідчить про високу самоактуалізацію та, водночас, високу креативність. І останнє – виявлено прямий слабкий зв'язок самоактуалізації та суб'єктивного контролю ($r_s=0,205$, $p\leq 0,05$). Це значить, що у осіб із високою самоактуалізацією переважає екстернальний тип локусу контролю. Але оскільки зв'язок дуже слабкий, то не можна стверджувати, що самоактуалізація характерна лише для екстерналів. Цілком ймовірно, що інтернали мають теж високий рівень самоактуалізації, але їх досягнення, в певній мірі, більш приховані від оточуючих через інтернальну спрямованість особистості.

На підставі результатів можна зробити висновок, що самоактуалізація студентів-психологів має прямий кореляційний зв'язок з усіма розглянутими психологічними чинниками. Проте, варто зауважити, що досить слабкий прямий зв'язок самоактуалізації з суб'єктивним контролем, а от високий коефіцієнт зв'язку має відповідно самоактуалізація з креативністю.

Завдяки створенню діаграми розсіювання взаємозв'язку між самоактуалізацією та елементами мотивації, саморозвитку, креативністю,

суб'єктивним контролем, було визначено, що найбільше корелює з самоактуалізацією саме креативність.

Такі дані доводять той факт, що самоактуалізація не є окремим компонентом розвитку особистості, а формується під впливом мотивації досягнення успіху, саморозвитку та креативності. При цьому суб'єктивний контроль не відіграє значимого впливу на самоактуалізацію, що доводить можливість бути самоактуалізованими особистостями як екстерналам, так і інтерналам.

В результаті проведення теоретичного та емпіричного дослідження психологічних чинників самоактуалізації сучасної молоді (студентів-психологів), було встановлено, що гіпотеза дослідження (припущення про те, що існує взаємозв'язок між рівнем самоактуалізації та елементами мотивації, саморозвитку, креативністю та суб'єктивним контролем) підтверджується.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАНЬ

1. Аблонська Т. В. Проблеми адаптації студентів до ВНЗ у сучасному середовищі: Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки, 2014. № 5. С. 6-10.
2. Антонова О. Є. Акмеологічний підхід до визначення сутності обдарованості. Проблеми освіти: збірник наукових праць, 2015. № 84. С. 36-40.
3. Антонова О. Є. Сутність поняття креативності: проблеми та пошуки. Теоретичні і прикладні аспекти розвитку креативної освіти у вищій школі: монографія, 2015. С. 41.
4. Артемова О. І., Хупавцева Н. О. Психологічні фактори розвитку креативності особистості майбутнього психолога. Психологія: реальність і перспективи, 2017. № 9. С. 18-23.
5. Баскакова Н.І., Рівера А.І. Психологічна сутність і структура саморозвитку, 2016. № 4. С. 90-93.
6. Бегеза Л. Є. Соціально-психологічні чинники адаптації психологів до діяльності у професійно-технічних навчальних закладах. Ін-т психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. м. Київ, 2014. С. 176-199.
7. Бикова Є. С. Роль тренінга креативності у розвитку параметрів самоактуалізації особистості студентів, 2008. № 4. С. 1109-1112.
8. Бойчук Ю. Д. Умови самоактуалізації здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами / Ю. Д. Бойчук, А. В. Боярська-Хоменко. Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в ХХІ столітті. м. Харків, 2021. № 3. С. 16-19.
9. Булах І. С. Витоки особистісного зростання людини. Науковий часопис національного педагогічного університету імені МП Драгоманова, 2017. № 6. С. 53-63.
10. Водолазська О.О., Філімон І. Психологічні особливості самоактуалізації як чинника самоздійснення особистості, 2019. № 1. С. 3-34.

11. Гандзілевська Г. Б. Психологія життєвих сценаріїв у акмеперіоді українських емігрантів : дис. Національний університет «Острозька академія», 2018. С. 142.

12. Гарасимів Т. З., Базарник Б. І. Самореалізація як соціальний розвиток особистості. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки, 2016. № 837. С. 218-223.

13. Гоц Л. С. Архетип і архетипний образ: проблеми термінології у дослідженнях культури / Л. С. Гоц. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, 2017. № 4. С. 52-57.

URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdakkkm_2017_4_13

14. Гутиря М. О., Кононова М. М. Чинники професійної самоактуалізації майбутніх психологів у процесі фахової підготовки, 2021. № 11. С. 56-62.

15. Дейниченко Л. М. Психологічні компоненти самоактуалізації особистості студентів-психологів //Науковий вісник Херсонського державного університету, 2015. №. 1. С. 18-22.

16. Дьоміна Г. Психологічні особливості розвитку вольових якостей майбутніх фахівців соціальної сфери //Вісник Інституту розвитку дитини, 2014. № 31. С. 113-124.

17. Зарицька Є. Психологічні особливості емоційного зв'язку з матір'ю, картина світу та самоактуалізація в ранній юності. м. Київ, 2022. С. 78-84.

18. Іваннікова Г. В. Чинники психологічного благополуччя у студентів ВНЗ. Духовність у становленні та розвитку особистості: матеріали ІХ міжнар. наук.-практ. конф., 14-15 трав. 2015 р., Чернівці, 2015. С. 87-89.

19. Інтраперсональний та інтерперсональний аспекти функціонування психологічних меж особистості / П. А. Карелін, 2016. № 38. С. 63-73.

20. Казакова С. В., Солодухова О. Г. Ідея самоактуалізації в гуманістичній психології. м. Слов'янськ, 2016. № 2. С. 121.

21. Каткова Т. А., Кобильнік Л. М. Психологічний супровід процесу самоактуалізації особистості майбутніх фахівців. Проблеми сучасної психології, 2015. № 30. С. 268-278.
22. Кашлюк Ю. І. Основні чинники, які впливають на психологічне благополуччя особистості. Проблеми сучасної психології : Збірник наук. праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2016. № 34. С. 170-186.
23. Клибанівська Т. М., Клибановская Т. Н. Мотивація як детермінанта навчальної діяльності студентів вищих закладів освіти, 2015. № 10. С. 61-68.
24. Ковалева К. В. Проблема самоактуалізації особистості у працях вітчизняних та зарубіжних авторів // Журнал психіатрії і медичної психології, 2019. № 1. С. 77-85.
25. Коваль К. Ю. Акмеологічні особливості самореалізації студентів психологів, м. Одеса, 2019. С. 58.
26. Козловська Д. І. Локус контролю і його взаємозв'язок з прагненням до самоактуалізації у студентів, 2020. С. 356-368.
27. Кондратьєва В. І. Самоактуалізація людини: гуманістична психологія і релігійні практики. Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія, 2013. №. 21. С. 150-155.
28. Крот В. І. Психологічні особливості мотивації досягнення успіху в юнацькому віці, м. Київ: Центр прогресивної освіти «Генезум», 2020. С. 232.
29. Кузікова С. Б. Актуалізація особистісного саморозвитку як умова подолання конфліктності у підлітків. Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія, ХНПУ, 2016. №. 54. С. 113-123.
30. Кузікова С. Б. Стратегії саморозвитку в життєвій кризі особистості. Монографія. За ред. С. Д. Максименка, С. Б. Кузікової, В. Л. Зливкова. м. Суми, 2017. С. 397-419.

31. Лисенко С. О. Становлення і розвиток парадигми самоактуалізації особистості та її переосмислення у контексті сучасності. *Humanities studies*, 2021. № 8. С. 20-28.

32. Марченко А. П. Психологічні особливості самоактуалізації та самореалізації особистості. Розділ 1. Актуальні проблеми соціальної роботи, 2020. № 5. С. 102-108.

33. Мещеряков Д. С. Теоретичні підходи до проблем суб'єктності та суб'єктної активності. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С Костюка НАПН України. Київ–Житомир, 2017. № 2. С. 135-154.

34. Міляєва В. Р., Лебідь Н. К., Бреус Ю. В. Розвиток потенціалу особистості студентів в умовах освітнього середовища вищого навчального закладу. Компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутніх психологів, 2014. С. 85-106.

35. Несват Н. А. Розвиток соціальної суб'єктності студентства у закладі вищої освіти, 2020. № 88. С. 84

URL: <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/10076>

36. Нікітіна Н. П., Маляр О. Ю. Креативність і творчість: загальне і особливе //Духовність особистості: методологія, теорія і практика, 2016. № 2. С. 121-128.

37. Павленко В. В. Креативність: сутнісна характеристика поняття, 2016. № 11. С. 120–131.

38. Пасніченко А. Рівні психічного розвитку особистості //Психологія особистості, 2016. № 1. С. 56-69.

39. Пенькова О. І. Самоактуалізація як чинник самореалізації особистості //Актуальні проблеми психології: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості, 2019. № 11. С. 245-248.

URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/723582>

40. Петренко Н. В. Самоактуалізація та самореалізація особистості у філософсько-освітньому дискурсі. Грані, 2016. № 7. С. 52-57.

41. Психологічні технології самодетермінації розвитку особистості: монографія / Л.З. Сердюк, І.В. Данилюк, В.В. Турбан, О.І. Пенькова, Н.Д. Володарська та ін. Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2018. С. 192.
42. Радчук Г. Особливості самоактуалізації особистості студентів в освітньому середовищі вищої школи //Психологія і особистість, 2015. №. 2. с. 85-97.
43. Ренке С.О. До проблеми аналізу навчально-професійної діяльності як провідної в юнацькому віці, 2019. №. 17 С. 459-469.
44. Рутіна Ю. В. Професійна самоактуалізація особистості. Актуальні проблеми психології, 2016. № 45. С. 66-71.
45. Самчук Р. Концепція самоактуалізації А. Маслоу як шлях досягнення особистісної ідентичності. Наукові записки Національного університету Острозька академія. Сер.: Культурологія, 2011. № 8. С. 134-139.
46. Свінцицька В., Дубравська Н. Креативність, творчий потенціал та здібності у житті молодого людини. Житомир, 2016. с. 60–67.
47. Сергєєнкова О. П., Подшивайлов Ф. М. Психологічні чинники розвитку мотиваційної сфери особистості сучасного студента. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2016. № 22. С. 260-276.
48. Сидорчук М. С. Теоретичні основи дослідження проблеми самоактуалізації особистості. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, 2015. № 25. С. 173-185.
49. Теорії особистості. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Укладач Руслан Теодорович Сімко. Кам'янець-Подільський: Медобори, 2016. С. 128.
50. Тищенко І. А. Психологічні аспекти самореалізації особистості у вітчизняній психології. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету, 2014. № 121. С. 169-172.

51. Тохтамиш О. М., Конопля О. А. Самоактуалізація особистості студента у зв'язку з проявами захисних механізмів психіки, 2014. С. 165-176.
52. Фіщіна Г. О. Суб'єктивний локус контролю як чинник психологічної проникливості, 2014. № 11. с. 176-179.
53. Флярковська О. Самореалізація у підлітковому віці. Нова педагогічна думка, 2014. № 3. С. 197-200.
54. Фрицюк В. А. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку, м. Вінниця, 2017. С. 532.
55. Фурман А. В., Ковальова Т.Є. Категорійна матриця взаємозв'язку образів суб'єктивної реальності і психологічних чинників самоактуалізації дорослого / Анатолій Васильович Фурман, Тетяна Євгенівна Ковальова // Психологія і суспільство, 2011. № 4. С. 42-51.
56. Харченко А. С. Психологічні особливості самоактуалізації студентів з різним рівнем професійної спрямованості. А. С. Харченко. Психологія і особистість, 2016. № 1. С. 234-244.
57. Чекстере О. Ю. Дослідження мотивації навчання в парадигмі когнітивної психології, 2018. № 99. С. 66-71.
58. Черепехіна О. А. Розвиток ціннісного ставлення до професійного саморозвитку у студентів-психологів засобами навчально-психологічного тренінгу. Науковий вісник Херсонського державного університету, 2015. № 1. с. 51-55.
59. Чудакова В. П. Дослідження рівня прагнення до самоактуалізації як критерію сформованості психологічної готовності до інноваційної діяльності й конкурентоздатності особистості, 2014. № 11. С. 50.
60. Шалаева В. С. Акмеологічні аспекти самоактуалізації іноземних студентів. Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі, 2014. № 24. С. 117-125.
61. Шаповалова Л. О., Шаповалова Л. А. Концептуалізація гуманістичної теорії К. Роджерса, центрованої на людині, 2017. № 68. с. 59-70.

62. Шутько Д. О. Теоретичні підходи до вивчення проблеми професійної самоактуалізації особистості. Проблеми сучасної психології : Зб. наук. праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2014. № 24. С. 752-762.

63. Щукіна М. А. Евристичність суб'єктного підходу в психологічних дослідженнях саморозвитку особистості. Психологічний журнал, 2018. № 2. С. 48-57.

64. Яцюрик А. О. Розвиток креативності в підлітковому віці / А. О. Яцюрик. Практична психологія та соціальна робота, 2014. № 12. С. 19-29.

65. Chertakova Elena M., et al. "A conceptual model of creative activity and personal self-development." Revista de la Universidad del Zulia, 2019. S. 331-344.

66. Doroshenko Y. A., Shutenko A. I., Shutenko E.N. & Ospishev P. I. The Conditions and the mechanism of students self-realization in activity of small innovative enterprises, 2016. № 6(4). S. 909–914.

67. Rafatpanah M., Seif D., Khosravani M. & Alborzi S. Prediction of self-actualization based on personality traits and self-awareness among gifted students. Journal of Health Sciences & Surveillance System, 2016. № 4(4). S.174-180.

68. Shevchenko O. M. Psychological features of the development of self-confidence in older youth. Theory and practice of modern psychology, 2018. № 6. S. 180-185.

69. Shutenko E., Shutenko A., Sergeev A., Ryzhkova I., Koreneva A. & Tegaleva, T. Axiological dimension of the higher school innovative potential. Modern Journal of Language Teaching Methods, 2018. № 8. S. 106-113.

70. Simatova O. B. Osobennosti lokusa kontrolya studentov s razlichnymi poryadkom rozhdeniya v sem'ye // Gumanitarnyye nauki, 2019. №1. S. 143-152.

71. Yuryevna Kovtun Yulia, and Shutenko Andrei Ivanovich. "Subjectively significant areas of self-realization of students in the educational space of the university", 2020. S. 351-354.

ДОДАТКИ

Додаток А

Глосарій

Базові потреби – потреби, які ті чи інші дослідники або групи людей вважають для людини є головними і основними.

Гуманістична психологія – один з напрямків сучасної психології, орієнтований на вивчення смислових структур людини.

Гнучкість – властивість продуктивного мислення, що виявляється в перебудові наявних способів вирішення задачі, в зміні способу, що перестає бути ефективним, на оптимальний.

Екстернальність – зовнішній локус контролю, приписування відповідальності зовнішнім силам.

Ідентифікація – широке поняття психологічної науки (психології та психоаналізу) стосовне психічного процесу уподібнення себе з іншим індивідом чи групою на основі емоційного зв'язку; набуття, засвоєння цінностей, ролей, моральних якостей іншої людини, особливо батьків; копіювання суб'єктом думок, почуттів, дій іншої людини, яка є моделлю; є способом розуміння іншої людини через усвідомлене чи неусвідомлене ототожнення її з собою, намагання зрозуміти її стан, настрої, самооцінку, ставлення до світу, уявивши себе на її місці.

Ідентичність – багатозначний життєвий і загальнонауковий термін, що виражає ідею постійності, тотожності, спадкоємності індивіда і його самосвідомості.

Інтернальність – внутрішній локус контролю, приписування відповідальності власним здібностям та зусиллям.

Креативність – творча, новаторська діяльність. Новітній термін, яким окреслюються «творчі здібності індивіда, що характеризуються здатністю до

продукування принципово нових ідей і що входять в структуру обдарованості як незалежний фактор».

Локус-контроль – поняття, яке характеризує суб'єктивне сприйняття локалізації причин поведінки чи керівного початку у себе, чи інших.

Метапотреби – це потреби росту особистості, вони не мають ієрархічного підпорядкування.

Мотивація – спонукання до дії; динамічний процес фізіологічного та психологічного плану, що керує поведінкою людини, який визначає її організованість, активність і стійкість; здатність людини діяльно задовольняти свої потреби.

Незалежність – це стан, коли людина має внутрішню стійкість та готовність приймати рішення на основі своїх власних переконань та цінностей.

Особистісна готовність – комплекс морально-психологічних особливостей, в якому мотиваційна сторона є основою.

Особистісне зростання – процес, який полягає у самовдосконаленні шляхом покращення якості життя, розвитку життєво необхідних навичок та здійснення мрій і прагнень.

Особистість – віддзеркалення соціальної природи людини, розгляду її як індивідуальності та суб'єкта соціокультурного життя, що розкривається в контекстах соціальних взаємин, спілкування і предметної діяльності; соціально зумовлена система психічних якостей індивіда, котра визначається залученістю людини до певних суспільних, культурних, історичних відносин.

Професійна діяльність – діяльність людини за ознаками певної сукупності професійних завдань та обов'язків (робіт), які виконує фахівець.

Психологічний клімат колективу – якісний бік стосунків, що виявляється у вигляді сукупності психологічних умов, які сприяють або перешкоджають продуктивній спільній діяльності та всебічному розвитку особистості в групі.

Рефлексія – унікальна здатність людської свідомості в процесі сприйняття діяльності сприймати й саму себе, внаслідок чого людська свідомість постає як самосвідомість.

Самість – частина психіки, яка є глибинним центром і виразом психологічної цілісності окремого індивіда.

Самоактуалізація – прагнення людини до якомога повнішого виявлення і розвитку своїх особистісних можливостей. У деяких напрямках сучасної західної психології самоактуалізація висувається на роль головного мотиваційного фактора, на противагу біхевіоризму і фрейдизму, за якими поведінкою особистості рухають біологічні сили.

Самовизначення особистості – це свідомий самостійний вибір людиною життєвого шляху і позицій, яких він дотримується в різних ситуаціях.

Самовираження – вираження назовні, людям того, що знаходиться у людини всередині нього як його актуальний зміст.

Самоконтроль – здатність контролювати свої емоції, думки і поведінку. Самоконтроль ґрунтується на волі – вищій психічній функції, що визначає здатність людини приймати усвідомлені рішення і втілювати їх у життя. Самоконтроль тісно пов'язаний з поняттям психічної саморегуляції.

Самооцінка – елемент самосвідомості, що характеризується емоційно насиченими оцінками самого себе як особи, власних здібностей, етичних якостей і вчинків; важливий регулятор поведінки.

Самореалізація – реалізація потенціалу особистості, при усвідомленні людиною самої себе.

Саморозвиток – (саморух), розумовий, фізичний, духовний, соціальний, професіональний розвиток людини, якого вона досягає самостійно.

Самосвідомість – рефлексорна свідомість, за допомогою якої особа конкретно усвідомлює себе у своїх власних розумових діях і станах; самоусвідомлення.

Суб'єктність особистості – здатність оптимально актуалізувати зовнішні (соціальні, просторово-часові, фізичні тощо) та внутрішні (психічні, особистісні, духовні) можливості, адекватно інтегрувати актуальну ситуацію з перспективою ефективного (продуктивного) життєвого самовтілення особистості.

Я-концепція – динамічна система уявлень людини про саму себе, що включає усвідомлення своїх фізичних, інтелектуальних природних властивостей; самооцінку; суб'єктивне сприйняття, що характеризує вплив на власну особистість зовнішніх факторів. Вона формується під впливом досвіду кожного індивіда.

Додаток Б

«Короткий індекс самоактуалізації (SI)» А. Джонс, Р. Крендел

Інструкція: перед вами 15 тверджень. Оцініть їх, використовуючи 6-бальну шкалу: 1 – абсолютно не погоджуюсь, 2 – не погоджуюсь, 3 – частково не погоджуюсь, 4 – частково погоджуюсь, 5 – погоджуюсь, 6 – абсолютно погоджуюсь.

1. Я не соромлюсь своїх емоцій.
2. Я відчуваю, що повинен робити те, чого чекають від мене інші.*
3. Я вірю, що по суті люди добрі і їм можна вірити.
4. Я можу сердитись на тих, кого люблю.
5. Завжди необхідно, щоб інші схвалювали те, що я роблю.*
6. Я не сприймаю своїх слабких сторін.*
7. Мені можуть подобатись люди, вчинки яких можу не схвалювати.
8. Я боюсь невдач.*
9. Я стараюсь не аналізувати і не спрощувати складних завдань.*
10. Краще бути самим собою, ніж популярним.
11. У моєму житті нема того, чому я б себе особливо присвятив.
12. Я можу висловити свої почуття навіть тоді, коли це може призвести до небажаних наслідків.
13. Я не зобов'язаний допомагати іншим.*
14. Я втомився від страхів і неадекватності.*
15. Мене люблять, тому що я люблю.

Обробка результатів: згідно шестибальної системи проставляємо бали у першій колонці. У другій колонці проставляємо бали наступним чином: якщо біля твердження стоїть зірочка, то цифру міняємо згідно інверсії: – 6 2 – 5 3 – 4 4 – 3 5 – 2 6 – 1 якщо зірочки не має, то цифра переноситься в другу колонку без змін. Результат підраховується по кількості балів у другій колонці. Максимальне значення 90 балів. Визначаючи рівень самоактуалізації можна використовувати таку шкалу: Низький рівень – від 0 до 30 балів; Середній рівень – від 31 до 60 балів; Високий рівень – від 61 до 90 балів.

Діагностика мотивації до успіху та боязні невдач А. Реан

Інструкція: перед вами 20 тверджень, вам необхідно погодитися, або ні. Виберіть один з відповідей – «так» чи «ні». Якщо вам важко з відповіддю, то згадайте, що «так» має на увазі і явне «так», і «скоріше так, ніж ні». Те саме можна сказати і до відповіді «ні». Відповідати слід досить швидко, довго не замислюючись. Відповідь, першим прийшов в голову, як правило, є і найбільш точним.

1. Включаючись в роботу, сподіваюся на успіх.
2. В діяльності я активний.
3. Схильний до прояву ініціативи.
4. При виконанні відповідальних завдань намагаюся по можливості знайти причини відмови від них.
5. Часто вибираю крайнощі: або навмисно легкі завдання, або нереально важкі.
6. При зустрічі з перешкодами, як правило, не відступаю, а шукаю способи їх подолання.
7. При чергуванні успіхів і невдач схильний до переоцінки своїх успіхів.
8. Продуктивність діяльності в основному залежить від моєї цілеспрямованості, а не від зовнішнього контролю.
9. При виконанні досить важких завдань в умовах обмеженого часу результативність моєї діяльності погіршується.
10. Я схильний проявляти наполегливість в досягненні мети.
11. Я схильний планувати своє майбутнє на досить віддалену перспективу.
12. Якщо ризикую, то з розумом, а не відчайдушно.
13. Я не дуже наполегливий у досягненні мети, особливо якщо відсутній зовнішній контроль.

14. Віддаю перевагу ставити перед собою середні по труднощі або злегка завищені, але досяжні цілі.

15. У разі невдачі при виконанні завдання його привабливість для мене знижується.

16. При чергуванні успіхів і невдач я більше схильний до переоцінки своїх невдач.

17. Віддаю перевагу планувати своє майбутнє лише на найближчий час.

18. При роботі в умовах обмеженого часу результативність діяльності у мене поліпшується, навіть якщо завдання досить важке.

19. У разі невдачі я, як правило, не відмовляюся від поставленої мети.

20. Якщо я сам вибрав для себе завдання, то в разі невдачі його привабливість тільки зростає.

Обробка результатів: один бал отримують відповіді «так» на твердження 1-3, 6, 8, 10–12, 14, 16, 18–20 і відповіді «ні» на твердження 4, 5, 7, 9, 13, 15, 17. Підраховується загальна кількість балів. Якщо випробуваний набирає від 1 до 7 балів, то діагностується мотивація на невдачу (боязнь невдачі); коли ж сума від 14 до 20 балів, це мотивація на успіх (надія на успіх). Якщо кількість набраних балів у межах від 8 до 13, слід вважати, що мотиваційний полюс не виражений. Але якщо 8–9 балів, мотивація випробуваного ближче до уникнення невдачі, а 12–13 – ближче до прагнення досягти успіху.

Методика креативності Ф. Вільямса, адаптація Н. Бельська

Інструкція: нижче вам запропоновано ряд тверджень, з якими необхідно погодитися чи ні за наступною схемою: «2» – повністю згоден; «1» – частково згоден; «- 2» – не згоден; «0» – важко відповісти, не знаю (обирайте цю відповідь лише в крайньому випадку).

1. Перш ніж зіграти в нову гру (або розпочати нову справу), я повинен переконатися, що можу виграти (досягти успіху).

2. Мені подобається уявляти те, що потрібно буде дізнатися або зробити в найближчому майбутньому.

3. Я ніколи не виберу гру, з якою інші не знайомі.

4. Краще я буду робити все, що звично для мене, ніж шукати нові способи.

5. Я люблю з'ясовувати, чи насправді усе так, як заведено вважати.

6. Мені подобається думати про те, що зі мною ніколи не траплялося.

7. Деякі мої ідеї настільки захоплюють мене, що я забуваю про все на світі.

8. Я нервую, якщо не знаю, що відбудеться далі.

9. Я люблю все незвичайне.

10. Я часто намагаюся здогадатися про що думають інші люди.

11. Мені подобається обговорювати мої ідеї в компанії друзів.

12. У майбутньому мені хотілося б зробити щось таке, що нікому не вдавалося до мене.

13. Я віддаю перевагу друзям, які завжди все роблять звичним (загальноприйнятим) способом.

14. Мені подобається розв'язувати навіть таку проблему, яка не має правильної відповіді.

15. Існує багато речей, з якими мені хотілося б проекспериментувати.

16. Якщо я одного разу знайшов відповідь на запитання, я буду дотримуватися її, а не шукати інші відповіді.
17. Коли я читаю або дивлюся фільм, я уявляю себе ким-небудь із героїв.
18. Я люблю уявляти собі як жили люди 200 років тому.
19. Я люблю досліджувати старі коробки та валізи, щоб просто подивитися, що в них може бути цікавого.
20. Мені хотілося б, щоб мої рідні, учителі (керівники) робили все як зазвичай й не змінювалися з часом (у характері, поведінці тощо).
21. Я довіряю своїм почуттям, передчуттям, інтуїції.
22. Мені цікаво припустити що-небудь і перевірити, чи правий я.
23. Я люблю братися за головоломки (ігри), де необхідно розраховувати свої подальші ходи.
24. Моїм кращим друзям не подобаються дурні ідеї (ідеї, які не можуть бути здійснені).
25. Я люблю придумувати щось нове, навіть якщо це неможливо застосувати на практиці.
26. Мені подобається, коли всі речі лежать на своїх місцях.
27. Мені було б цікаво шукати відповіді на запитання, які виникнуть у майбутньому.
28. Я люблю братися за нове, щоб подивитися, що із цього вийде.
29. Мені подобається міркувати про щось цікаве, про те, що ще нікому не спадало на думку.
30. Коли я бачу картину, на якій зображений хто-небудь незнайомий, мені цікаво дізнатися хто це.
31. Я люблю перегортати книги й журнали, щоб просто подивитися що в них.
32. Я думаю, що на більшість питань існує тільки одна правильна відповідь.
33. Я люблю ставити запитання про такі речі, про які інші люди не замислюються.

Обробка результатів: (+) – прямі твердження: № 2, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 33. У цьому випадку приймається знак балу, виставленого респондентом вказаним твердженням.

(-) – зворотні твердження: № 1, 3, 4, 8, 13, 16, 20, 24, 26, 32. У цьому випадку знак балу, виставленого респондентом вказаним твердженням, змінюється на протилежний.

Підраховується алгебраїчна сума «сирих» балів за усіма твердженнями.

Нормативна тестова «лінійка» представлена в шкалі «стенів».

Стени	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Сума «сирих» балів	-1 3	-12 ;	-4 ;	4-10	11-18	19-26	27-33	34-41	42-49	50
Рівень вираження особистісної установки на креативну поведінку	Низький			Нижче за середній	Середній	Вище за середній	Високий	Дуже високий		

**«Готовність до саморозвитку» опитувальник В. Павлова,
адаптація К. Калениченко**

Інструкція: прочитайте кожне твердження в завданні, напишіть тільки його номер на листку й оцініть, наскільки це твердження правильне для Вас. Якщо правильне, то проти номера поставте знак «+», неправильно «-». Якщо не можете відповісти, поставте «?». Останню відповідь допускайте тільки в крайньому разі.

1. У мене часто з'являється бажання більше довідатися про себе.
2. Я вважаю, що мені немає необхідності в чомусь змінюватися.
3. Я впевнений у своїх силах.
4. Я вірю, що все задумане мною здійсниться.
5. У мене немає бажання знати свої плюси і мінуси.
6. У моїх планах я частіше сподіваюся на удачу, ніж на себе.
7. Я хочу знати, як краще й ефективніше працювати.
8. Я вмію змусити і змінити себе, коли треба.
9. Мої невдачі багато в чому пов'язані з невмінням це робити.
10. Я цікавлюся думкою інших про мої якості і можливості.
11. Мені важко самотійно домогтися задуманого і виховати себе.
12. У будь-якій справі я не боюся помилок і невдач.
13. Мої якості й уміння відповідають вимогам моєї професії.
14. Обставини сильніші за мене, навіть якщо я дуже хочу щось зробити.

Обробка результатів: фіксується кількість відповідей, що збігається з «ключем»: «+» на запитання 1, 2, 3, 4, 7, 8, 9, 10, 12; «-» - на всі інші запитання: 2, 5, 6, 11, 13, 14. Загальна готовність до саморозвитку розраховується за всією сукупністю відповідей. Кількість збігів може змінюватися від 0 до 14. Величина готовності за параметрами «хочу знати себе» (ХЗС) визначається тільки з урахуванням збігів з відповідями на питання 1, 2, 5, 7, 9, 10, 13. Максимальне А, Б, В, Г влучання в певний квадрат – Ваш стан у визначений

час. Значення готовності знати себе (скорочено ГЗС) може дорівнювати не більше, ніж 7 балів. ХЗС: 1 (+); 2 (+); 5(-); 7 (+); 9 (+); 10 (+); 13 (-). У такий спосіб Ви визначаєте значення готовності «можу самоудосконалюватися» (МЗС), підраховуючи кількість збігів з твердженнями 3, 4, 6, 8, 11, 12, 14. Максимум – 7 балів. МЗС: 3(+); 4 (+); 6 (-); 8 (+); 11 (-); 12 (+); 14 (-). Отримані значення перенесіть на графік: по горизонталі відкладіть величину ХЗС, по вертикалі – МЗС. За двома координатами Ви відзначите на графіку точку, в одному з квадратів:

Вид А – «можу самовдосконалюватися», але не хочу знати себе.

Вид Б – «хочу знати себе» і «не можу змінитися».

Вид В – «не хочу знати себе» і «не хочу змінюватися».

Вид Г – «хочу знати себе», але «не можу себе змінити».

Тест на визначення суб'єктивного контролю (РСК) Д. Роттер

Інструкція: із представлених пар 29 тверджень оберіть одне яке на вашу думку є правильним.

1. а) Діти потрапляють у біду тому, що батьки дуже часто їх карають
б) В наш час неприємності трапляються з дітьми найчастіше тому, що батьки надто м'яко ставляться до них.
2. а) Багато невдач походять від невезіння.
б) Невдачі людей є результатом їхніх помилок.
3. а) Одна з головних причин, чому здійснюються аморальні вчинки, полягає в тому, що оточуючі миряться з ними.
б) Аморальні вчинки відбуватимуться завжди, незалежно від того, наскільки старанно оточуючі намагаються їх запобігти.
4. а) Зрештою до людей приходять заслужене визнання.
б) На жаль, заслуги людини часто залишаються невизнаними.
5. а) Думка, що викладачі несправедливі до учнів, невірна.
б) Багато учнів не розуміють, що їхні оцінки можуть залежати від випадкових обставин.
6. а) Успіх керівника багато в чому залежить від успішного збігу обставин.
б) Здібні люди, які не стали керівниками, самі не використали своїх можливостей.
7. а) Як би ви не намагалися, деякі люди все одно не симпатизуватимуть вам.
б) Той, хто не зумів завоювати симпатії оточуючих, просто не вміє ладити з іншими.
8. а) Спадковість відіграє головну роль у формуванні характеру та поведінки людини.
б) Тільки життєвий досвід визначає характер та поведінку.

9. а) Я часто помічав справедливість приказки: «Чому бути – того не оминати».

б) На мою думку, краще прийняти рішення і діяти, ніж сподіватися на долю.

10. а) Для хорошого фахівця навіть упереджена перевірка не становить труднощів.

б) Навіть добре підготовлений фахівець зазвичай не витримує перевірки, якщо вона необ'єктивна.

11. а) Успіх є результатом старанної роботи і мало залежить від везіння.

б) Щоб досягти успіху, потрібно не прогаяти зручний випадок.

12. а) Кожен громадянин може впливати на важливі державні рішення.

б) Суспільством керують люди, які висунуті на громадські пости, а пересічна людина мало що може зробити.

13. а) Коли я будую плани, то переконаний, що зможу здійснити їх.

б) Не завжди розумно планувати далеко вперед, тому що багато залежить від того, як складуться обставини.

14. а) Є люди, про яких можна сміливо сказати; що вони погані.

б) У кожній людині є щось гарне.

15. а) Здійснення моїх бажань не пов'язане з везінням.

б) Коли не знають, як бути, підкидають монету. На мою думку, в житті можна часто вдаватися до цього.

16. а) Керівником нерідко стають завдяки щасливому збігу обставин.

б) Щоб стати керівником, потрібно вміти керувати людьми. Везіння тут ні до чого.

17. а) Більшість з нас не можуть впливати серйозно на світові події.

Продовження додатку А

б) Беручи активну участь у громадському житті, люди можуть керувати подіями у світі.

18. а) Більшість людей не розуміють, наскільки їхнє життя залежить від випадкових обставин.

б) Насправді така річ, як везіння, не існує.

19. а) Завжди потрібно вміти визнавати свої помилки.

б) Як правило, краще не підкреслювати своїх помилок.

20. а) Важко дізнатися, чи дійсно ви подобаєтесь людині чи ні.

б) Кількість ваших друзів залежить від того, наскільки добре ви вмієте позитивно налаштовувати до себе інших.

21. а) Зрештою, неприємності, які трапляються з нами, врівноважуються приємними подіями.

б) Більшість невдач є результатом відсутності здібностей, незнання, лінощів або всіх трьох причин разом узятих.

22. а) Якщо докласти достатньо зусиль, то формалізм і бездушність можна викоринити.

б) Є речі, з якими важко боротися, тому формалізм та бездушність не викоринити.

23. а) Іноді важко зрозуміти, на чому ґрунтують свої рішення керівники, коли висувають людину на заохочення.

б) Заохочення залежать від того, наскільки старанно людина працює.

24. а) Хороший керівник очікує від підлеглих, щоб вони самі вирішували, що мають робити.

б) Хороший керівник ясно дає зрозуміти, у чому полягає робота кожного підлеглого.

25. а) Я часто відчуваю, що мало впливаю на те, що відбувається зі мною.

б) Не вірю, що випадок чи доля можуть відігравати важливу роль у моєму житті.

26. а) Люди самотні через те, що не виявляють дружелюбності до оточуючих.

б) Марно занадто намагатися привернути до себе людей: якщо ти їм подобаєшся, то подобаєшся.

27. а) Характер людини залежить головним чином від її сили волі.

б) Характер людини формується переважно у колективі.

28. а) Те, що зі мною трапляється – це справа моїх власних рук.

б) Іноді я відчуваю, що моє життя розвивається у напрямі, який не залежить від моєї сили волі.

29. а) Я часто не можу зрозуміти, чому керівники роблять саме так, а не інакше.

б) Зрештою, за погане управління організацією відповідальні самі люди, які у ній працюють.

Інтерпретація результатів: загальна та максимальна сума балів за інтернальність та екстернальність становить 23. Про спрямованість локусу контролю слід судити щодо відносного перевищення результатів одного вимірювання над іншим: інтернальність (20–23 б); екстернальність (17–19 б).

Додаток 3

1) «Короткий індекс самоактуалізації (SI)» А. Джонс, Р. Крендел

Кінцеві результати методики «Короткий індекс самоактуалізації (SI)»

А. Джонс, Р. Крендел

№	Респонденти	Самоактуалізація
1.	Таня	63
2.	Ярослава	75
3.	Анна	62
4.	Таня	80
5.	Мирослава	3
6.	Євген	76
7.	Аліна	73
8.	Катерина	66
9.	Ірина	67
10.	Інесса	70
11.	Ольга	4
12.	Сергій	79
13.	Олег	80
14.	Ліда	9
15.	Женя	0
16.	Мирослава	75
17.	Ксенія	65
18.	Світлана	69
19.	Анна	74
20.	Рита	75
21.	Віка	77
22.	Денис	88
23.	Ульяна	84
24.	Сергій	76
25.	Валерія	68
26.	Валерій	65
27.	Іван	62
28.	Настя	79
29.	Ася	90
30.	Аліна	84
31.	Марина	81
32.	Костя	72
33.	Віка	76
34.	Карина	66
35.	Микита	70
36.	Данило	74
37.	Дмитро	80
38.	Міла	83
39.	Петро	90
40.	Микола	89
41.	Валя	79
42.	Марія	8

43.	Софія	8
44.	Ольга	69
45.	Михайло	76
46.	Анна	32
47.	Валя	44
48.	Володимир	45
49.	Олена	58
50.	Аліна	48
51.	Софія	31
52.	Наташа	32
53.	Василь	40
54.	Лариса	41
55.	Віка	58
56.	Дмитро	52
57.	Євген	50
58.	Олексій	45
59.	Олександр	53
60.	Оксана	59
61.	Катя	0
62.	Лідія	48
63.	Олександра	36
64.	Алла	31
65.	Інна	32
66.	Юля	55
67.	Захар	60
68.	Назар	59
69.	Єдуард	47
70.	Марія	49
71.	Аліса	60
72.	Анна	78
73.	Вадим	68
74.	Ігор	4
75.	Олена	23
76.	Настя	20
77.	Ліза	18
78.	Ярина	4
79.	Ліля	12
80.	Даша	10
81.	Федор	30
82.	Павло	29
83.	Віктор	19
84.	Настя	30
85.	Марина	29
86.	Сергій	14
87.	Назар	18
88.	Дмитро	10
89.	Олена	22
90.	Людмила	27
91.	Люба	10
92.	Ксенія	24

93.	Алла	11
94.	Василь	28
95.	Віктор	13
96.	Дмитро	27
97.	Олександр	83
98.	Лідія	74
99.	Людмила	90
100.	Вікторія	89

2) «Діагностика мотивації до успіху та боязні невдач» А. Реан

Кінцеві результати методики «Діагностика мотивації до успіху та боязні невдач» А. Реан

№	Респонденти	Мотивація
1.	Таня	16
2.	Ярослава	18
3.	Анна	15
4.	Таня	20
5.	Мирослава	19
6.	Євген	16
7.	Аліна	20
8.	Катерина	18
9.	Ірина	20
10.	Інесса	17
11.	Ольга	4
12.	Сергій	5
13.	Олег	5
14.	Ліда	7
15.	Женя	2
16.	Мирослава	7
17.	Ксенія	6
18.	Світлана	4
19.	Анна	4
20.	Рита	5
21.	Віка	3
22.	Денис	2
23.	Ульяна	1
24.	Сергій	7
25.	Валерія	3
26.	Валерій	8
27.	Іван	9
28.	Настя	13
29.	Ася	9
30.	Аліна	8
31.	Марина	11
32.	Костя	10
33.	Віка	9
34.	Карина	12

35.	Микита	11
36.	Данило	10
37.	Дмитро	8
38.	Міла	9
39.	Петро	9
40.	Микола	10
41.	Валя	13
42.	Марія	11
43.	Софія	10
44.	Ольга	12
45.	Михайло	9
46.	Анна	10
47.	Валя	8
48.	Володимир	9
49.	Олена	11
50.	Аліна	11
51.	Софія	12
52.	Наташа	13
53.	Василь	13
54.	Лариса	10
55.	Віка	13
56.	Дмитро	8
57.	Євген	9
58.	Олексій	8
59.	Олександр	9
60.	Оксана	9
61.	Катя	9
62.	Лідія	8
63.	Олександра	9
64.	Алла	9
65.	Інна	8
66.	Юля	12
67.	Захар	12
68.	Назар	13
69.	Єдуард	12
70.	Марія	13
71.	Аліса	13
72.	Анна	13
73.	Вадим	12
74.	Ігор	12
75.	Олена	12
76.	Настя	13
77.	Ліза	12
78.	Ярина	12
79.	Ліля	13
80.	Даша	13
81.	Федор	12
82.	Павло	13
83.	Віктор	12
84.	Настя	12

85.	Марина	12
86.	Сергій	13
87.	Назар	13
88.	Дмитро	12
89.	Олена	13
90.	Людмила	12
91.	Люба	12
92.	Ксенія	13
93.	Алла	13
94.	Василь	12
95.	Віктор	13
96.	Дмитро	12
97.	Олександр	13
98.	Лідія	12
99.	Людмила	13
100.	Вікторія	12

3) «Методика креативності» Ф. Вільямса (адаптація Н. Бельська)

Кінцеві результати методики «Методика креативності» Ф. Вільямса (адаптація Н. Бельська)

№	Респонденти	Креативність
1.	Таня	34
2.	Ярослава	36
3.	Анна	40
4.	Таня	49
5.	Мирослава	34
6.	Євген	45
7.	Аліна	49
8.	Катерина	45
9.	Ірина	36
10.	Інесса	42
11.	Ольга	47
12.	Сергій	49
13.	Олег	34
14.	Ліда	34
15.	Женя	38
16.	Мирослава	40
17.	Ксенія	39
18.	Світлана	42
19.	Анна	45
20.	Рита	49
21.	Віка	27
22.	Денис	33
23.	Ульяна	32
24.	Сергій	30

25.	Валерія	27
26.	Валерій	29
27.	Іван	30
28.	Настя	31
29.	Ася	33
30.	Аліна	32
31.	Марина	11
32.	Костя	26
33.	Віка	24
34.	Карина	25
35.	Микита	12
36.	Данило	15
37.	Дмитро	20
38.	Міла	26
39.	Петро	23
40.	Микола	12
41.	Валя	14
42.	Марія	23
43.	Софія	26
44.	Ольга	24
45.	Михайло	19
46.	Анна	18
47.	Валя	12
48.	Володимир	11
49.	Олена	25
50.	Аліна	19
51.	Софія	50
52.	Наташа	4
53.	Василь	51
54.	Лариса	6
55.	Віка	50
56.	Дмитро	10
57.	Євген	52
58.	Олексій	8
59.	Олександр	50
60.	Оксана	9
61.	Катя	51
62.	Лідія	10
63.	Олександра	52
64.	Алла	5
65.	Інна	50
66.	Юля	7
67.	Захар	51
68.	Назар	8
69.	Єдуард	51
70.	Марія	9
71.	Аліса	50
72.	Анна	10
73.	Вадим	52
74.	Ігор	6

75.	Олена	50
76.	Настя	5
77.	Ліза	50
78.	Ярина	6
79.	Ліля	51
80.	Даша	7
81.	Федор	52
82.	Павло	8
83.	Віктор	51
84.	Настя	6
85.	Марина	50
86.	Сергій	10
87.	Назар	51
88.	Дмитро	10
89.	Олена	50
90.	Людмила	5
91.	Люба	52
92.	Ксенія	7
93.	Алла	52
94.	Василь	8
95.	Віктор	51
96.	Дмитро	10
97.	Олександр	50
98.	Лідія	9
99.	Людмила	51
100.	Вікторія	10

4) «Готовність до саморозвитку» В. Павлов (адаптація К. Калениченко)

Кінцеві результати методики «Готовність до саморозвитку» В. Павлов (адаптація К. Калениченко)

№	Респонденти	Саморозвиток
1.	Таня	7 (ХЗС) 3 (МЗС)
2.	Ярослава	4 (ХЗС) 3 (МЗС)
3.	Анна	4 (ХЗС) 6 (МЗС)
4.	Таня	7 (ХЗС) 6 (МЗС)
5.	Мирослава	7 (ХЗС) 3 (МЗС)
6.	Євген	4 (ХЗС) 3 (МЗС)
7.	Аліна	4 (ХЗС) 6 (МЗС)
8.	Катерина	7 (ХЗС) 6 (МЗС)
9.	Ірина	7 (ХЗС) 3 (МЗС)
10.	Інесса	4 (ХЗС) 3 (МЗС)
11.	Ольга	4 (ХЗС) 6 (МЗС)
12.	Сергій	7 (ХЗС) 6 (МЗС)
13.	Олег	7 (ХЗС) 3 (МЗС)
14.	Ліда	7 (ХЗС) 3 (МЗС)

15.	Женя	7 (ХЗС) 3 (МЗС)
16.	Мирослава	7 (ХЗС) 3 (МЗС)
17.	Ксенія	4 (ХЗС) 3 (МЗС)
18.	Світлана	4 (ХЗС) 6 (МЗС)
19.	Анна	7 (ХЗС) 6 (МЗС)
20.	Рита	7 (ХЗС) 3 (МЗС)
21.	Віка	7 (ХЗС) 3 (МЗС)
22.	Денис	4 (ХЗС) 6 (МЗС)
23.	Ульяна	4 (ХЗС) 3 (МЗС)
24.	Сергій	4 (ХЗС) 6 (МЗС)
25.	Валерія	4 (ХЗС) 3 (МЗС)
26.	Валерій	7 (ХЗС) 3 (МЗС)
27.	Іван	7 (ХЗС) 3 (МЗС)
28.	Настя	7 (ХЗС) 3 (МЗС)
29.	Ася	4 (ХЗС) 3(МЗС)
30.	Аліна	4 (ХЗС) 6 (МЗС)
31.	Марина	7 (ХЗС) 3 (МЗС)
32.	Костя	4 (ХЗС) 3 (МЗС)
33.	Віка	4 (ХЗС) 6 (МЗС)
34.	Карина	7 (ХЗС) 3 (МЗС)
35.	Микита	4 (ХЗС) 3 (МЗС)
36.	Данило	4 (ХЗС) 6 (МЗС)
37.	Дмитро	7 (ХЗС) 6 (МЗС)
38.	Міла	4 (ХЗС) 6 (МЗС)
39.	Петро	4 (ХЗС) 3 (МЗС)
40.	Микола	7 (ХЗС) 3 (МЗС)
41.	Валя	7 (ХЗС) 3 (МЗС)
42.	Марія	7 (ХЗС) 3 (МЗС)
43.	Софія	7 (ХЗС) 3 (МЗС)
44.	Ольга	4 (ХЗС) 3 (МЗС)
45.	Михайло	4 (ХЗС) 3 (МЗС)
46.	Анна	7 (ХЗС) 3 (МЗС)
47.	Валя	4 (ХЗС) 3 (МЗС)
48.	Володимир	7 (ХЗС) 3 (МЗС)
49.	Олена	4 (ХЗС) 3 (МЗС)
50.	Аліна	4 (ХЗС) 3 (МЗС)
51.	Софія	4 (ХЗС) 3 (МЗС)
52.	Наташа	7 (ХЗС) 3 (МЗС)
53.	Василь	4 (ХЗС) 3 (МЗС)
54.	Лариса	4 (ХЗС) 6 (МЗС)
55.	Віка	4 (ХЗС) 6 (МЗС)
56.	Дмитро	4 (ХЗС) 3 (МЗС)
57.	Євген	7 (ХЗС) 6 (МЗС)
58.	Олексій	4 (ХЗС) 6 (МЗС)
59.	Олександр	4 (ХЗС) 6 (МЗС)
60.	Оксана	7 (ХЗС) 6 (МЗС)
61.	Катя	4 (ХЗС) 6 (МЗС)
62.	Лідія	7 (ХЗС) 6 (МЗС)
63.	Олександра	7 (ХЗС) 6 (МЗС)
64.	Алла	4 (ХЗС) 6 (МЗС)

65.	Інна	4 (ХЗС) 6 (МЗС)
66.	Юля	7 (ХЗС) 6 (МЗС)
67.	Захар	7 (ХЗС) 6 (МЗС)
68.	Назар	7 (ХЗС) 6 (МЗС)
69.	Єдуард	4 (ХЗС) 6 (МЗС)
70.	Марія	7 (ХЗС) 6 (МЗС)
71.	Аліса	7 (ХЗС) 3 (МЗС)
72.	Анна	7 (ХЗС) 6 (МЗС)
73.	Вадим	7 (ХЗС) 3 (МЗС)
74.	Ігор	4 (ХЗС) 6 (МЗС)
75.	Олена	7 (ХЗС) 3 (МЗС)
76.	Настя	4 (ХЗС) 3 (МЗС)
77.	Ліза	7 (ХЗС) 3 (МЗС)
78.	Ярина	4 (ХЗС) 3 (МЗС)
79.	Ліля	7 (ХЗС) 3 (МЗС)
80.	Даша	4 (ХЗС) 3 (МЗС)
81.	Федор	7 (ХЗС) 3 (МЗС)
82.	Павло	7 (ХЗС) 3 (МЗС)
83.	Віктор	4 (ХЗС) 3 (МЗС)
84.	Настя	7 (ХЗС) 3 (МЗС)
85.	Марина	4 (ХЗС) 6 (МЗС)
86.	Сергій	4 (ХЗС) 3 (МЗС)
87.	Назар	4 (ХЗС) 6 (МЗС)
88.	Дмитро	7 (ХЗС) 6 (МЗС)
89.	Олена	4 (ХЗС) 6 (МЗС)
90.	Людмила	4 (ХЗС) 3 (МЗС).
91.	Люба	7 (ХЗС) 6 (МЗС)
92.	Ксенія	4 (ХЗС) 6 (МЗС)
93.	Алла	4 (ХЗС) 3 (МЗС).
94.	Василь	7 (ХЗС) 6 (МЗС)
95.	Віктор	4 (ХЗС) 6 (МЗС)
96.	Дмитро	7 (ХЗС) 6 (МЗС)
97.	Олександр	7 (ХЗС) 6 (МЗС)
98.	Лідія	4 (ХЗС) 6 (МЗС)
99.	Людмила	7 (ХЗС) 6 (МЗС)
100.	Вікторія	7 (ХЗС) 3 (МЗС)

5) «Тест на визначення суб'єктивного контролю» (РСК)

Д. Роттер

Кінцеві результати методики «Тест на визначення суб'єктивного контролю» (РСК) Д. Роттер

№	Респонденти	Суб'єктивний контроль
1.	Таня	17
2.	Ярослава	21
3.	Анна	18
4.	Таня	19

5.	Мирослава	17
6.	Євген	20
7.	Аліна	18
8.	Катерина	17
9.	Ірина	23
10.	Інесса	19
11.	Ольга	18
12.	Сергій	23
13.	Олег	19
14.	Ліда	22
15.	Женя	19
16.	Мирослава	21
17.	Ксенія	17
18.	Світлана	22
19.	Анна	17
20.	Рита	18
21.	Віка	23
22.	Денис	17
23.	Ульяна	21
24.	Сергій	17
25.	Валерія	20
26.	Валерій	17
27.	Іван	18
28.	Настя	21
29.	Ася	19
30.	Аліна	18
31.	Марина	22
32.	Костя	19
33.	Віка	22
34.	Карина	18
35.	Микита	23
36.	Данило	17
37.	Дмитро	21
38.	Міла	19
39.	Петро	22
40.	Микола	19
41.	Валя	20
42.	Марія	18
43.	Софія	20
44.	Ольга	18
45.	Михайло	18
46.	Анна	23
47.	Валя	18
48.	Володимир	22
49.	Олена	17
50.	Аліна	21
51.	Софія	19
52.	Наташа	20
53.	Василь	19
54.	Лариса	23

55.	Віка	17
56.	Дмитро	20
57.	Євген	18
58.	Олексій	21
59.	Олександр	17
60.	Оксана	20
61.	Катя	17
62.	Лідія	18
63.	Олександра	21
64.	Алла	19
65.	Інна	22
66.	Юля	19
67.	Захар	23
68.	Назар	19
69.	Єдуард	23
70.	Марія	18
71.	Аліса	22
72.	Анна	17
73.	Вадим	21
74.	Ігор	21
75.	Олена	18
76.	Настя	20
77.	Ліза	19
78.	Ярина	18
79.	Ліля	19
80.	Даша	22
81.	Федор	23
82.	Павло	21
83.	Віктор	20
84.	Настя	23
85.	Марина	22
86.	Сергій	21
87.	Назар	20
88.	Дмитро	22
89.	Олена	21
90.	Людмила	20
91.	Люба	22
92.	Ксенія	20
93.	Алла	20
94.	Василь	21
95.	Віктор	23
96.	Дмитро	21
97.	Олександр	23
98.	Лідія	23
99.	Людмила	21
100.	Вікторія	22